T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN HAYATI, HAYRATI VE ESERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA ATLIHAN

TARİH ANABİLİM DALI

ANKARA – 2020

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN HAYATI, HAYRATI VE ESERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Atlıhan

TARİH ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR

ANKARA – 2020

ONAY SAYFASI

Fatma ATLIHAN tarafından hazırlanan "CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN HAYATI, HAYRATI VE ESERLERİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan/Adı Soyadı	Kurum	İmza
Prof.Dr. Hüseyin ÇINAR	**Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi**	
Prof.Dr. Ahmet KANKAL	**Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi**	
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DOĞAN	**Kırıkkale Üniversitesi**	

Tez Savunma Tarihi: 21.07.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V. Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih: 21.07.2020.

Adı Soyadı: Fatma ATLIHAN

İmza:

*2018 Mayıs'ında bir gün ara ile vefat eden Sevgili **BABAM** ve **ANNEANNEME…***

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkma aşamasında ve ilerleyen süreçte yardımlarını, desteklerini, bilgilerini ve deneyimlerini esirgemeyerek her zaman yanımda olan değerli hocalarım, kıymetli ailem ve arkadaşlarıma sonsuz şükran dileklerimi sunmak isterim.

İlk olarak, metnin inşa sürecinde her daim engin bilgi birikimini, görüşlerini, önerilerini bana nazikçe bildiren, değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR'a bana öğrettikleri, kattıkları, kazandırdıkları adına sonsuz teşekkür ederim.

Ardından Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tarih Bölümü'ndeki kıymetli hocalarıma öğrenci odaklı eğitimi tercih ettikleri, ilim ve bilgi donanımlı insan ve öğrenci yetiştirmeyi kendilerine düstur ve dert edindikleri, bizleri her daim kocaman bir ailenin vazgeçilmez, değerli bir üyesi gibi hissettirdikleri için çok teşekkür ederim.

Fatma ATLIHAN

Temmuz 2020- Ankara

ÖZET

CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN HAYATI, HAYRATI VE ESERLERİ

Ahmed Paşa,"Cenâbî", "Hayâlî", "Hayâtî" lakapları ile de meşhur olan ve Anadolu beylerbeyliği görevinde de bulunan XVI. yüzyıl Osmanlı devlet adamlarındandır. Küçük yaşta Topkapı Sarayı, Enderun Mektebi'ne giren Ahmed Paşa, burada eğitimini ve terbiyesini tamamlamış ve çeşitli vazifeleri yerine getirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında, yaklaşık yirmi yıl Anadolu beylerbeyliği görevinde bulunmuştur. Ahmed Paşa'nın beylerbeyi olduğu yıllarda, Anadolu beylerbeyliğinin merkezi Ankara'dır.

Çevresinde dürüst ve güvenilir biri olarak bilinen Ahmed Paşa, âdil, ince ruhlu ve sanatsever bir şahsiyet olarak tanınmaktadır. Kanuni'nin oğulları arasında çıkan taht mücadelesinde etkin rol oynayan Ahmed Paşa'nın, Kanun Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa'nın kızı Nergisşah Sultan ile evlendiği yönünde görüşler mevcuttur. Yaygın lakabı *"Cenâbî"* olan Ahmed Paşa, edebî kişiliği ile de öne çıkmaktadır. Paşa'nın bir de Divan'ı bulunmaktadır. Şiirlerinde *Cenâbî* ve *Harfî* mahlaslarını kullanmıştır. Ahmed Paşa, uzun bir süre beylerbeylik yaptığı Ankara'da, Mimar Sinan ya da onun ustaları tarafından yapıldığı kabul edilen, halk arasında ve arşiv kayıtlarında "Cenâbî Ahmed Paşa", "Hayâlî Ahmed Paşa", "Hayâtî Ahmed Paşa", "Yeni Cami" gibi adlarla anılan camiyi yaptırmış ve onun etrafında bir takım hayratın oluşmasına vesile olmuştur. Paşa'nın hayratı içinde hamam, çeşme ve türbe yer alırken, daha sonra avlu içerisine inşa edilen Mevlevîhâne ile bu yapılar topluluğu bir külliye görünümünü almıştır. Ahmed Paşa'nın buradaki hayrata ve özellikle camiye ait doğrudan bir vakfiyesine ne Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde ne de Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda rastlanmıştır. Ancak cami ve türbe ile ilgili çeşitli zamanlarda kurulan, özellikle camideki görevlendirme ve tamirlerle ilgili vakıflara rastlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cenâbî Ahmed Paşa, Cenâbî Ahmed Paşa Camii, Yeni Camii, Anadolu Beylerbeyliği, Ankara Tarihi, Vakıf.

ABSTRACT

CENÂBÎ AHMED PASHA'S LIFE, WAQFS AND WORKS

Ahmed Pasha, "Cenâbî", "Hayâlî", "Hayâtî" also known as the nicknames and served as a Beylerbeylik of Anatolia. He was one of the Ottoman statesmen of XVI. century Ahmed Pasha entered the Enderun School, Topkapi Palace at a young age, and completed his education and training here and performed various duties. During the reign of Suleiman the magnificent, he served as the Beylerbeylik of Anatolia for nearly twenty years. During the years when Ahmed Pasha was a beylerbeyi, the center of the Beylerbeyi of Anatolia was Ankara.

Ahmed Pasha, known as an honest and trustworthy person around him, is known as a fair, thin-spirited and art-loving personality. There are opinions that Ahmed Pasha, who played an active role in the struggle for the throne between Kanuni's sons, married Nergisshah Sultan, daughter of Prince Mustafa, son of Kanuni, whose common nickname is *"Cenâbî"*, is also prominent with his literary personality. There is also a Divan of the Pasha. In his poems, he used Cenâbî and the letter mahlas. Ahmed Pasha, a long time did beylerbeylik in Ankara, Mimar Sinan, made by his masters or accepted, among the public records and archival resources. Almighty "Cenâbî Ahmed Paşa", "Hayâlî Ahmed Paşa", "Hayâtî Ahmed Paşa", "new mosque" referred to with names like mosque and built a team around him has been instrumental to the formation of the sponsor. While Pasha's Hayrat has a bath, fountain and mausoleum, Mevlevihâne was built in the courtyard and this community of buildings has taken on the appearance of a complex. No direct foundation of Ahmed Pasha belonging to the waqfs and especially the mosque was found neither in the archives of the General Directorate of Foundations nor in the Directorate of State Archives. However, there are waqfs established at various times related to the mosque and the mausoleum, especially related to the assignments and repairs in the mosque.

Keywords: Cenâbî Ahmed Pasha, His Mosque, New Mosque, Beylerbeylik of Anatolia, History of Ankara, Waqf.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....i
BEYAN.....ii
İTHÂF……iii
TEŞEKKÜR……...iv
ÖZET …….....v
ABSTRACT……...vi
İÇİNDEKİLER…….vii-ıx
KISALTMALAR DİZİNİ x
ŞEKİLLER DİZİNİ xi
TABLOLAR DİZİNİ.....xii

GİRİŞ...…….....1
1. Önsöz……1
2. Kaynaklar ve Araştırmalar Üzerine Bir Değerlendirme ……...4
Vakayinâmeler ……4
Devlet Arşivindeki Belgeler ……....5
Muhtelif Arşiv Belgeleri ……..6
Şer'iye Sicilleri ……....6
Vakıf Arşiv Belgeleri …….....6
Araştırma Eserleri……6
Ansiklopediler …….....8
Makaleler ……8
Tezler……9

BİRİNCİ BÖLÜM ……...10

CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN HAYATI VE ESERLERİ…….10
1.1. Hayatı…….....10
1.2. Eğitimi ve Kişiliği……..10
1.3. Görevleri……12
1.4. Şehzadeler Arası Mücadele ve Cenâbî Ahmed Paşa…….....12
1.4.1. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a Yazdığı Arîza……...16

1.5. Edebî Kişiliği ve Eserleri ……...17
1.6. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Ölümü …….....24
1.6.1. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Terekesi ……...25

İKİNCİ BÖLÜM ……28

CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN VAKIF VE HAYRATI ……...…….28
2.1. Cenâbî Ahmed Paşa Camii……...28
2.2. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Türbesi……...31
2.1.1. Cenâbî Ahmed Paşa Camii Görevlilerinin Hûrufat Defterlerindeki Kayıtları...32
2.1.1.1. Muarrif ve Kayyımlar…….31
2.1.1.2. Müezzinler……..33
2.1.1.3. Devirhân ve Nâzırlar……..33
2.1.1.4. İmamlar……..34
2.1.1.5. Vâizler……35
2.1.1.6. Hâtibler……...35
2.1.2. Cenâbî Ahmed Paşa Camii Hizmet İşleyişi…….36
2.1.3. Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki Görevlendirme Kayıtları……....36
2.1.4. Cenâbî Ahmed Paşa Camii Adına Tutulan Mahkeme Tutanakları……..39
2.1.5. Cenâbî Ahmed Paşa Camii Adına Kurulan Para Vakıfları……..43
2.1.6. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Zevcesinin Kurduğu Vakıf……...47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ……....48

CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN DİĞER VAKIF LARI VE CAMİİ YANINDAKİ HAYRAT……....49
3.1. Hamam…….49
3.2. Çeşme…….....51
3.3. Ankara Mevlevîhânesi……...52
3.3.1. Ankara Mevlevîhânesi'ndeki Hizmetlere ve Görevlilere Ait Kayıtlar ……...54
3.3.2. Mevlevîlere Ait Hazire ……55
3.4. Azimî Türbesi …….....55
3.5. Ankara Şehri ve Cenâbî Ahmed Paşa …….57

SONUÇ……61
KAYNAKÇA……..63
EKLER……69
EK-1 Cenâbî Ahmed Paşa Camii Görevlilerinin Ücret Kaydı……69
EK-2 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nin Tamiri İle İlgili Kayıt…….....70
EK-3 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki Hatiplik Tevcihi …..……72
EK-4 Cenâbî Ahmed Paşa'nın Tereke Kaydı……...76
EK-5 Cenâbî Ahmed Paşa'nın Kasidesi……...80
EK-6 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde Muhafaza Edilen Eşyaların Bir Kısmının Topkapı Müzesi Arşivi'ne Teslim Tutanağı……...81
EK-7 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki Câbîlik Tevcihi…….82
EK-8 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde Türbedâr Ve Ferraşlıkla Vazifeli Piri Gaib'in Ücretini Alamadığına Dair Belge ……...83
ANKARA MEVLEVÎHÂNESİ EKLERİ……86
EK-1 Ankara Mevlevihânesi'ne Bağlı Akarların Abdullah Besim Tarafından İşletilmesi.....86
EK-2 Ankara Mevlevihânesi Şeyhi Besim Efendi'nin Süleyman Efendi'ye Mevlevîhâne'nin Günlük İhtiyaçlarından Kaynaklı Borcunu Teslim Edildiği……..……...87
EK-3 Ankara Mevlevihânesi'nde Mal Sandığından Verilen Yemek Ücretine Zam Yapıldığı……..88
FOTOĞRAFLAR……89
Fotoğraf 1 Cenâbî Ahmed Paşa Camii…….89
Fotoğraf 2 Cenâbî Ahmed Paşa Türbesi……...90
Fotoğraf 3 Azimî Türbesi……..91
Fotoğraf 4 Ankara Mevlevîhânesi ……92
Fotoğraf 5 Ankara Mevlevîhânesi…….93
Fotoğraf 6 Cenâbî Ahmed Paşa Hamamı……..94

KISALTMALAR DİZİNİ

T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
a.g.e	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
a.g.t.	:Adı Geçen Tez
bkz.	:Bakınız
c.	:Cilt
çev.	:Çeviren
haz.	:Hazırlayan
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
TTK	:Türk Tarih Kurumu
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
Yay.	:Yayınlayan
Ed.	:Editörler
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
İÜ	:İstanbul Üniversitesi
YKY	:Yapı Kredi Yayınları
AÜ	:Ankara Üniversitesi
COA	:Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri
VGM	:Vakıflar Genel Müdürlüğü
TSMA	:Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TSMA.d.	:Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
TSMA. e.	:Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakları
A.DVNSMHM	:Mühimme Defterleri
A.MKT.DV	:Mektubî Kalemî Defterleri
A.MKT.DV	:Nezaret ve Devair Evrakı
A.MKT.UM	:Umum Vilayet Evrakı
CEV	:Cevdet Evkafı
İ.DH	:İrade-Dâhiliye

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Cenâbî Ahmed Paşa Hamamı Planı…….49

Şekil 2. Ankara Gravürü……...59

Şekil 3. Ankara'nın Eski Bir Resmi……..60

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo1.Cenâbî Ahmed Paşa'nın 1599 Tarihli Terekesindeki Eşyalar……26

Tablo2.Cenâbî Ahmed Paşa'nın 1599 Tarihli Terekesindeki Taksimat…….....27

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti, kendisinden önceki Türk ve İslam devletleri ile üzerinde yurt tuttuğu coğrafyanın siyasî, dinî, iktisadî ve kültürel mirası üzerine kurulmuş ve yaklaşık altı asır, farklı etnik ve dinî unsurları bünyesinde barındırdığı, geniş bir coğrafî alanda hüküm sürmüştür. Osmanlılar, kendilerine yurt yaptıkları bu coğrafyada, etkileri ve varlıkları hâla devam eden bir takım sosyal, dinî ve kültürel yapılar tesis etmişler ve bunların devamlılıklarını sağlayan müesseseler kurmuşlardır. Bunlar arasında kimisi abidevî birer yapı özelliğini kazanmış olan hayrat ve bunlar için kurulan vakıflar burada sayılabilmektedir.

XVI. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyasî, malî ve idarî bakımlarından zirvede olduğu bir dönemdir. Bu dönemde devlet yönetiminde, askerlikte, maliyede, mimarîde, san′atta, edebiyatta isimleri bugün hâlâ zikredilen şahsiyetler yetişmiş, bunlar toplum ve devlet hayatında önemli görevler üstlenmişlerdir. XVI. yüzyılın önemli devlet adamlarından biri de her ne kadar Osmanlı merkezinde önemli görevlerde bulunmasa da Osmanlı taşrasında önemli bir idarî ve askerî birim olan Anadolu beylerbeyliği görevinde bulunan Cenâbî Ahmed Paşa'dır. Ahmed Paşa'nın bu dönemde öne çıkan bir özelliği de tayin edildiği bu görevde uzun süre kalmasıdır. Paşa'nın bu özelliği aynı zamanda istikrarlı bir yönetim ve idarecilik sergilediğinin bir göstergesidir. Ahmed Paşa, yaşadığı dönem dışında pek bilinmeyen bir şahsiyettir. Ancak Paşa, sonraki dönemlerde daha çok Ankaralılar tarafından, yaptırdığı cami ile diğer hayratı ve onun vakıf arsası üzerine yapılan Ankara Mevlevîhânesi ile Azimî türbesi gibi somut örneklerle tanınmaktadır. Osmanlı taşra teşkilatı içinde de uzun süre görev yaptığı Anadolu beylerbeyliği nedeniyle bilinirliği fazladır. Buna Paşa'nın edebî kişiliğini ve bu alanda verdiği eserleri de ilave etmek yerinde olacaktır.

Önsöz

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminin ideal padişahları Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'dır. Fatih Sultan Mehmed, Doğu Roma'nın başkentini fethederken, Yavuz Sultan Selim kısa süren saltanat döneminde pek çok kimsenin başaramayacağı işlerin üstesinden gelmiştir. Kanuni Sultan Süleyam döneminde ise ülke sınırları hızla genişlemiş, devlet idarî, sosyal ve ekonomik alanlarda büyük gelişme göstermiştir. Batılılar Kanuni'yi Muhteşem Süleyman, dönemini de *Altın Çağ* olarak

tanımlamıştır. Bu dönem, pek çok yönden Osmanlı Devleti'nin zirve dönemi olarak kabul edilir.[1]

Kanuni Sultan Süleyman dönemi, müesseselerinin oldukça ileri bir seviyeye ulaştığı dönemdir. Osmanlı Devleti'nin ideolojik alt yapısının temelleri yine bu yıllarda atılmaya başlanmıştır. Siyasî faaliyetleriyle Osmanlılar, Avrupa'da kendilerinden epey bahsettirmiştir. Avrupa'nın siyasî coğrafyası da bu dönemde Osmanlılardan oldukça etkilenmiştir. Osmanlı Devleti, Avrupa devletleri bünyesinde belirleyici bir rol üstlendiğini, modern Avrupa'nın oluşumunda da etkili bir yeri olduğunu tüm dünyaya yine bu dönemde göstermiştir.[2]

Bu çalışmada, Kanuni döneminin önemli devlet adamlarından biri olan Cenâbî Ahmed Paşa'nın hayatı, hayratı ve vakıfları ele alınarak incelenecek; Paşa'nın vakıf ve hayratının, Ankara şehrine dinî, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda sağladığı katkı ve bu hayratın kent tarihine katkısı incelenecektir. Cenâbî Ahmed Paşa'nın vakıf hayratından günümüze yalnızca cami ve türbe ulaşabilmiştir. Bu yapıların zaman içinde geçirdiği tamirlere de değinilerek, çalışmanın sınırları 1970'lerin başlarına kadar getirilmiştir. Bu çerçevede Cenâbî Ahmed Paşa'nın hayatını, Ankara şehrine katkısını, yaptırdığı hayrat ve onun için kurulmuş olan vakıfları ele alan tez çalışması, bir bütünlük içinde hem bir biyografi hem de şehrin bir kesitini ortaya koymaya çalışan bir monoğrafi denemesi olarak planlanmıştır. Bu çalışmada, VGM Arşivi'ndeki vakıf kayıtlarından, Ankara Şer'iye Sicilleri'ne kaydedilmiş konu ile ilgili bazı belgelerden, Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndaki yine konu çerçevesindeki bazı arşiv kayıtlarından, ayrıca konu ile ilgili birincil ve ikincil basılı kaynaklar ve araştırma eserleri ile çeşitli tez çalışmalarından yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın sınırı, XVI. yüzyılın ortalarından, Cenâbî Ahmed Paşa'nın hayatı ile başlayıp, önemli hayratı olan caminin yakın zamanda tamir geçirdiği yılları da kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Cenâbî Ahmed Paşa'nın yaptırdığı cami, günümüzde Ankara'nın Altındağ ilçesi sınırları içinde Ulucanlar caddesi üzerinde bulunmaktadır. Paşa'nın buradaki hayratından günümüze yalnızca cami ve türbe kalmıştır. Daha sonraki yıllarda Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nin vakıf arsası üzerine inşa edilen, ancak günümüze ulaşmayan Ankara Mevlevîhânesi, doğrudan Ahmed Paşa'nın hayratı içinde yer almadığı için bu çalışmanın ana konusu dışında bırakılmış; ancak bu yapının Paşa'nın vakıf arsası üzerinde kurulması ve vakfına her yıl belli miktarda mukataa bedeli olarak kira ödenmesi ve buradaki hayrata

[1] Chrıstıne Woodhead, "İdeal Sultan, İdeal Devlet", *Kanunî ve Çağı Yeniçağda Osmanlı Dünyası,* çev. Sermet Yalçın, Ed. Metin Kunt, Chrıstıne Woodhead, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 118.
[2] Feridun Emecen, "Süleyman I", *DİA,* c. 38, İstanbul 2010, s. 72.

zenginlik kazandırması gibi nedenlerden dolayı kısmen de olsa çalışmaya dâhil edilmiştir. Mevlevîhâne her ne kadar Cenâbî Ahmed Paşa tarafından yaptırılmasa da yanlış bir bilgi olarak çoğu yerde onun camisi ve hayratı içinde değerlendirilmiştir. Bu sebeple çalışmanın konusu dâhilinde bu noktalara da kısmen değinilecektir.

Günümüzde Osmanlı tarihi araştırmalarında, biyografi çalışmalarının önemi artarak devam etmektedir. Bu çalışmada Cenâbî Ahmed Paşa ve onun yaşadığı dönem olması itibarıyla Kanuni Sultan Süleyman dönemine de kısaca değinilmiştir. Şahısların devlet kademelerindeki görevleri sırasında dönemleri üzerinde çoğu zaman derin izler bıraktıklarını kaynaklardan öğreniyoruz. Geçmişten günümüze şehirlerin gelişiminde, inşasında ve ihyasında o bölgedeki vazifeli kişilerin katkıları yadsınamaz. Gerek Osmanlı payitahtında ve gerekse Osmanlı taşrasındaki memurlar görevlerini hakkı ile yerine getirdikleri sürece o çevre halkının saygı ve minnet duygularını kazanmış, üzerinden yıllar geçmesine rağmen bu kişiler unutulmamışlardır. Herhangi bir dönemin, siyasî, askerî, idarî, sosyal ve kültürel olayları incelenirken o devre damgasını vuran önemli şahsiyetleri veya devlet adamları da tarih araştırmalarında geri planda bırakmamak, onların devlet hayatında oynadıkları roller ve yaptıkları hizmetleri de göz önüne sermek gerekmektedir. Nitekim bu çalışmada da Cenâbî Ahmed Paşa, Kanuni dönemi devlet adamları ve devrin olayları içinde kaybolmaya bırakılmadan, yürüttüğü idarî görev ve yaşadığı şehirle birlikte araştırmaya konu edilmiş ve incelenmiştir.

XVI yüzyılda, yaklaşık yirmi yıl Anadolu Beylerbeyi olarak Ankara'da bulunduğu dönemde önemli hizmetleri yerine getiren Cenâbî Ahmed Paşa, kendi yaptırdığı cami ile günümüzde de hatırlanmakta ve adı hâlâ yaşamaktadır. Bu cami, Ankara'daki Mimar Sinan üslûbu ile yapılmış, kubbelitek eser olma özelliğini taşımaktadır.

Ankara'da bulunduğu askerî, siyasî ve idarî görevi dolayısıyla önemli bir yere sahip olan Cenâbî Ahmed Paşa, kendi yaptırdığı cami ile günümüzde de hatırlanmakta ve adı yaşamaktadır. Bu cami, Ankara'daki Mimar Sinan üslûbu ile yapılmış tek eser olma özelliğini gösterir.

Cenâbî Ahmed Paşa, Enderun-ı Hûmayûn'da eğitim alarak yetişmiş, çeşitli görevlerde bulunmuş, etrafındakilerin ve Kanuni Sultan Süleyman'ın sevgisini kazanmayı başarmış devlet adamlarından biridir. Başında bulunduğu Anadolu Beylerbeyliği, Osmanlı taşra teşkilatı içerisinde oldukça önemli bir vazifedir. İlk kurulan Rumeli Beylerbeyliği oldukça

önemlidir ve teşrifat sırasında birinci sıradadır.[3] Ardından kurulan Anadolu Beylerbeyliği ile eski ve kökleşmiş yapıları ile idarî, askerî ve siyasî birim olarak devletin temelini oluşturmaktadır. O dönemde, Anadolu Beylerbeyliği merkezinin Ankara'da bulunması da ayrı bir öneme sahiptir. Paşa'nın bu görevini pek yaygın olmayan bir usulle, uzun bir süre, hatta vefatına kadar sürdürmüş olması dikkati çeken ve üzerinde durulması gereken noktalar arasında yer almaktadır. Zira o dönem itibariyle aynı görevi yapan mühim vazifedeki kişilerin yerleri sık sık değişime uğramaktaydı. Buna rağmen Cenâbî Ahmed Paşa, görevinde uzun yıllar kalabilmiştir.

2. Kaynaklar ve Araştırmalar Üzerine Bir Değerlendirme

Tarihin kaynakları genel olarak yazılı, basılı, sözlü ve görsel malzemeler (arkeolojik kalıntı, heykel, kale, hisar, burç, köprü, mezarlık, mezar taşı, saray, cami, mescit, kilise, bimarhâne, medrese, tapınak, kışla…) olarak değerlendirilir. Bu çerçevede kaynakların tasnifini yaparken dikkat edilecek husus, vücuda getirilen kaynağın bizzat olaya tanıklık eden kişiler tarafından meydana getirilmiş olmasıdır. Bu etmen, kaynağın ana kaynak sınıfında incelenmesini sağlar. Bu şekilde elde edilen kaynaklardan yola çıkılarak oluşturulan diğer bir kaynak tasnifine de ikincil kaynaklar adı verilirken, bunlara dayanılarak ya da bunlar dayanak oluşturularak yapılan çalışmalara da araştırma eserleri olarak değerlendirmemiz mümkündür. Bu çalışmada, ağırlıklı olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, Ankara Şer'iye Sicillerinde ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan kayıtlarından oluşan arşiv belgeleri ile Cenâbî Paşa ve o dönem hakkında bilgi veren *Künhü'l-Ahbâr ve Peçevî Tarihi* ve daha sonraki yıllarda yazılmış olan konu ile ilgili araştırma eserleri ve makalelerle, ansiklopedi maddeleri, katalog maddeleri ile ayrıca Türkiye'deki bazı üniversitelerde yapılmış olan tezlerden faydalanılmıştır.

Vakayinâmeler

Kullanılan kaynaklar arasında Gelibolulu Mustafa Âlî'nin, *Künhü'l-Ahbâr*[4] isimli eseri verdiği pek çok tarihi bilgi ile bu çalışmada kullanılmıştır. Bu bilgiler, daha çok Cenâbî Ahmed Paşa hakkında kısa bilgilerdir. Şehzadelerin muharebeleri sırasında Paşa'nın etkisi gibi olaylar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca bu eser, kendisinden sonra hazırlanmış eserlere de kaynak olma niteliği taşımaktadır.

---

[3] Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *DİA,* c. 6, İstanbul 1992, s. 69-74.

[4]Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, Tıpkıbasım, TTK Basımevi, Ankara 2009.

İbrahim Peçevî'nin, *Peçevî Tarihi*[5] adlı eseri de yine kaynaklarımız arasında yer alır. Bu eserde Cenâbî Ahmed Paşa'nın kim olduğu, nerede yetiştiği, hangi eğitimlerden geçerek ne gibi vazifeleri üstlendiğine kısaca değinilmiştir.

Devlet Arşivlerindeki Belgeler

Osmanlı Devleti, kayıt tutma konusunda oldukça gelişmiş bir sisteme sahiptir. Zengin bir arşivi vardır. Antlaşmalar, savaşlar, devlet sırları, istihbarat ağları, törenler, vazifelendirmeler, doğumlar, düğünler, ölümler, cenaze merasimleri, taht değişiklikleri, yönetim ve idarî alandaki değişiklikler, vergiler, vakıflar, nüfus sayımları, afetler, felaketler, doğa olayları, yangınlar, iklim ve coğrafî değişimler, yol, köprü yapımları, izlenen ve izlenecek yol güzergâhları, askerî ve teknik ilerlemeler, ittifaklar, düşmanlıklar, seyahatler, kısaca devletin ve toplumun yaşadığı, yaptığı, olması gereken, olmuş olan, alınan, verilen, gelen, giden, hulâsa hayata, insana ve devlete dair ne varsa büyük bir titizlikle kayıt altına alınırdı. Devlet ve millet adına bu derece önem arz eden arşiv kayıtlarını oluşturulurken büyük bir titizlik gösterilirdi. Devletin mühim işlerine ait mahremiyeti, devlet sırlarını, hazineyi kimselere açık etmeyecek emin ve kendisine güvenilir, adeta *ser verip, sır vermeyecek* görevlilerin seçimine özen gösterilirdi. Bir devletin hafızası bu şekilde oluşturularak günümüze kadar varlığı korunabilmiş ve bu birikimin sonucu olarak da Devlet Arşivleri meydana getirilmiştir. Resmi ve özel tarihi barındıran tüm unsurlar, arşiv bünyesinde yer alır. Burada yalnızca Osmanlı Devleti'ne ait bilgiler yer almaz, hüküm sürdüğü coğrafyalar, etkileşimde bulunduğu devletler, milletler, topluluklar, kişiler hakkında da detaylı bilgi bulmak mümkündür. Ayrıca oluşturulan bu zengin içerikli arşiv, bu yönü ile uluslararası diplomasi alanına da hizmet etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan konu ile ilgili çeşitli arzuhaller, tereke kayıtları, kaside örnekleri (tarafımızca yapılan arşiv incelemelerinde bu kaside örneklerine daha evvel bir yerde rastlanılmadığına dikkat çekmekte fayda vardır) mühimme defterleri, Cenâbî Ahmed Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a yazmış olduğu ve oğulları arasındaki taht mücadelesini konu edinen bir arîza örneği ile Topkapı Sarayı Arşivi'nden alınan çeşitli belgeler temin edilmiştir.

[5]İbrahim Peçevî, *Peçevî Tarihi*, c. 1, İstanbul 1282/1866.

Muhtelif Arşiv Belgeleri

Şer`iye Sicilleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nden Ankara Şer'iye sicilleri 693, 706, 725, 758, 759, 774, 797, 923, 963, 991, 998, 999, 1005, 1025 numaralı Şer'iye sicil defterlerinin incelenmesi ile camideki görevliler ve caminin ihtiyaçlarının karşılanması hususunda kurulan küçük vakıfların işleyişleri konularında bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca Mevlevîhâneye ait çeşitli vakıfların kaydı da yine bu kaynak serisi içerisinde incelenmiştir.

Vakıf Arşiv Belgeleri

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Ankara'daki Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı Arşivi yine pek çok konuda araştırımacılara hizmet sunmaktadır. Vakfiyeler, hurûfât kayıtları ve Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki vazifelendirmelerin yer aldığı defter-i esas kayıtları mevcuttur. Buradan tedarik edilen, Ankara 224, 485, 2169 Numaralı Atik Esas Defterleri Cenâbî Ahmed Paşa Camii hakkında bilgi veren belgelerdir. Ayrıca Ankara'nın 531, 532, 564, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1063, 1065, 1067, 1068, 1071, 1072, 1116, 1137 numaralı Hurûfât Defterleri kullanılarak, yine camideki vazifelendirmeler ile bunların görevleri karşılığında almış oldukları ücretler konusunda detaylı ve açıklayıcı bilgiler edinilmiştir.

Araştırma Eserleri

Daha önce de bahsedildiği üzere, birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak araştırma eserleri oluşturulmaktadır. Araştırma konumuz olan Cenâbî Ahmed Paşa ve onun hayatının ele alındığı müstakil bir eser mevcut değildir. Şemseddin Sami'nin *Kâmusu'l A'lam*[6] adlı eserinde Paşa'nın kişiliğine dair detaylar ile nerede ve hangi birimlerde eğitim aldığı, daha sonra nereye atandığından kısaca bahsedilmektedir. Ayrıca Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmanî*[7] isimli eserinde de hemen hemen Şemseddin Sami'nin eserinde verilen bilgiler yer almaktadır. Seyfi Başkan, Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ni sanat tarihi ve mimarî açıdan incelemiş; ayrıca Selim Cihan ve Beyhan Kesik tarafından hazırlanan eserlerde de Cenâbî Ahmed Paşa'nın gazellerinden oluşan Divan'ı ise edebiyat yönü ile ele alınmıştır. Bu doğrultuda bu çalışmalardan da yararlanılmaya çalışılmıştır. Seyfi Başkan'ın *Ankara Cenâbî*

[6] Şemseddin Sami, *Kâmusu'l A'lam,* c. 3, Mihran Matbaası, İstanbul 1308-1309/1891.

[7] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkere-i Meşahir-i Osmaniyye,* c. 1, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308/1890-1891.

Ahmed Paşa Camii[8] adlı eserinde kısaca Cenâbî Ahmed Paşa'dan ve Ankara'daki görevinden bahsedilmektedir. Camiyi ne zaman ve kimin yaptırıldığına, külliye tarzı olarak düşünülen ve kabul edilen bu yapının daha önce içerisinde hangi yapıların bulunduğuna kısaca değinilmektedir. Ayrıca caminin Ankara'daki Mimar Sinan üslubu ile vücuda getirilen tek önemli eser olduğu da dile getirilmektedir.

Şerafettin Turan'ın, ise *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*[9] isimli basılı eserinde, Şehzade Bayezid ve Şehzade Selim'in iktidar mücadeleleri ve bu mücadelelerde Kanuni Sultan Süleyman'ın bir babadan çok devletin başındaki siyasî bir kimlik olarak davranışları ve stratejik bir vazifede olan Cenâbî Ahmed Paşa'nın bu mücadelelerde rolü ve etkisi anlatılmaktadır. Konu ile ilgili bir diğer çalışma da Tayyib Gökbilgin'in *Kanuni Sultan Süleyman*[10] adlı eseridir. Burada kısaca Kanuni dönemi ele alındıktan sonra yine onun oğulları arasındaki taht mücadelelerine değinilmektedir.

Bununla birlikte, Mehmet Zeki Sönmez'in *Mimar Sinan Tarihi Yazma ve Belgelerle*[11] isimli çalışmasında Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve türbesinin Mimar Sinan'ın elinden çıkmış olduğu ya da talebeleri tarafından onun üslûbu üzere yapıldığı *"Tezkiretü'l-Bünyân","Tezkiretü'l-Ebniye" ve "Tezkiretü'l-Mi'mârîn"* adlı kaynaklarda kaydının bulunduğu dile getirilir. *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I, Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler*[12] isimli eserde Rıfkı Melûl Meriç, Mimar Sinan eserlerini yerleri ile belirterek kaleme almıştır. "Ankara'daki Merhum Cenâbî Ahmed Paşa Camii" ismi ile kaynaklarda bahsedilmektedir. Chrıstıne Woodhead, *Kanuni ve Çağı Yeniçağda Osmanlı Dünyası*[13] adlı eserinde yer verdiği "İdeal Sultan, İdeal Devlet" makalesinde XVI. yüzyılda Osmanlı ve Kanuni döneminde Osmanlı yönetimi, idaresi ve ekonomisi üzerinde durulurken bu dönemde Osmanlı Devleti'nin dünya ile olan etkileşimleri anlatılmaktadır. Diğer bir çalışma olan, Suraıya Faroqhı'nın *Orta Halli Osmanlılar*[14] isimli eserinde ise konumuz ile ilgili olarak, Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nin Ankara'daki ayakta kalan tek Mimar Sinan tarzı yapı olduğunu ve bu caminin Ankara'daki konumundan bahsedilmektedir.

---

[8] Seyfi Başkan, *Ankara Cenâbî Ahmed Paşa Camii*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara1998.
[9] Şerafettin Turan, *Kanunî Sultan Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
[10] M. Tayyib Gökbilgin, *Kanuni Sultan Süleyman*, Kronik Yayınları, İstanbul 2019.
[11] Mehmet Zeki Sönmez, *Mimar Sinan Tarihi Yazma ve Belgelerle,* Kapı Yayınları, İstanbul 2014.
[12]Rıfkı Melûl Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I, Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler*, TTK Basımevi, Ankara 1965.
[13]Chrıstıne Woodhead, *Kanuni ve Çağı Yeniçağda Osmanlı Dünyası,*"İdeal Sultan, İdeal Devlet", çev. Sermet Yalçın, Editörler: Metin Kunt, ChrıstıneWoodhead, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
[14]SuraıyaFaroqhı, *Orta Halli Osmanlılar,* çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Ansiklopediler

Çalışmamızda konumuzla ilgili ansiklopedilerde yer alan bilgilere de müracaat olunmuştur. Bunlar arasında: Selda Kalfazade'nin kaleme aldığı *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "Cenâbî Ahmed Paşa Camii"[15] başlıklı çalışmasından yararlanılmıştır. Yine Baki Çakır'ın *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'nde yayımlanan "Kese"[16] maddesi tereke kayıtlarındaki altın ve akçe hesaplamalarında faydalanılmıştır. Feridun Emecen'in *Diyanet İslâm Ansiklopedisi'*nde yer alan "Süleyman I"[17] maddesinde ise Kanuni Sultan Süleyman döneminin siyasî, askerî, ekonomik ve toplumsal olaylarından bahsedilmektedir. *Yaşamlarıyla ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*'nde yer alan "Ahmed Paşa (Cenâbî)"[18] maddesinde, Cenâbî Ahmed Paşa'ya dair kısa bir malumat edinilmiştir.

Müjgan Cunbur'un ise "Cenâbî Paşa", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*[19] nde de konumuz ile alâkalı bilgilere ulaşılmıştır.

Makaleler

Çalışmamızda araştırma konumuz ile ilgili çeşitli makalelerden yararlanılmıştır. Bu çalışmalar arasında; Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun, *Vakıflar Dergisi*'nde yayımlanan "Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Cenâbî Ahmed Paşa"[20] isimli makalesi bize fazlasıyla katkı sağlamıştır. Yine *Vakıflar Dergisi*'ndeki "Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Türbesi"[21] adlı makalesi ile Saim Ülgen, caminin yanındaki türbe hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Özge Öztekin'in, *Ankara Araştırma Dergisi*'nde yayımlanan, "Tarih Manzumelerine Göre XIX. yüzyılda Ankara"[22] isimli makalesinde ise Ankara Mevlevîhânesi'nden ve içerisindeki kitabeden kısaca bahsetmektedir.

---

[15]Selda Kalfazade, "Cenâbî Ahmed Paşa Camii", *DİA,* c. 7, İstanbul 1993.
[16]Baki Çakır, "Kese", *DİA,* Ek c. 2, İstanbul, 2016.
[17] Feridun Emecen, "Süleyman I", *DİA,* c. 38, İstanbul 2010.
[18] "Ahmed Paşa (Cenabî)" [Yayın Kurulu]. *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* Yayın Yönetmeni: Ekrem Çakıroğlu, c. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.142.

[19] Müjgan Cunbur, "Cenâbî Paşa", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi,* c. II, Ankara 2002.
[20] Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Cenâbî Ahmed Paşa", *Vakıflar Dergisi,* Sayı: II, Ankara 1942.
[21]Saim Ülgen, "Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Türbesi", *Vakıflar Dergisi,* Sayı: II, Ankara 1942.
[22]Özge Öztekin, "Tarih Manzumelerine Göre XIX. Yüzyılda Ankara", *Ankara Araştırma Dergisi,* Sayı: 2, Ankara 2015.

Tezler

Araştırmada kullanılan tezler ise Selim Cihan'ın, *Cenâbî Paşa ve Divanı*[23] ve Beyhan Kesik'in *Cenâbî Paşa Divan*[24] isimli daha çok edebî yönü ile ele alınan tezlerlerdir. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Divanında yer alan gazeller ve konuları hakkında teknik bilgi vermektedir. Emine Erdoğan'ın *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defterlerinin Analizi*[25] isimli çalışması Ankara ile ilgili okumalar konusunda önemli katkı sağlamıştır. Yine Şerife Akıncı'nın hazırladığı *Dinî Ziyaret Yerleri Açısından Ankara*[26] adlı çalışması Ankara Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve türbesini ele almıştır. Ayrıca Adem Çetin'in *Hûrûfat Defterlerindeki Kayıtlara Göre Ankara İl Merkezindeki Dinî Mimarî Yapılar*[27] isimli çalışmasında Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki görevlendirmeleri hûrufât kayıtları çerçevesinde incelememize fayda sağlamıştır.

İlâveten çeşitli sempozyum bildirileri, katalog, sözlük, döneme ait harita, şekil, tablo, gravür, resim ve minyatürlerden de araştırma sırasında faydalanılmaya çalışılmıştır.

[23] Selim Cihan, *Cenâbî Paşa ve Divanı,* İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 53045, İstanbul 1996.
[24] Beyhan Kesik, *Cenâbî Paşa Divan,* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 378886, Elazığ 1996.
[25]Emine Erdoğan*, Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defterlerinin Analizi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Tez No: 144843, Ankara 2004.
[26]Şerife Akıncı, *Dinî Ziyaret Yerleri Açısından Ankara,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
[27]Adem Çetin, *Hurufat Defterlerindeki Kayıtlara Göre Ankara İl Merkezindeki Dinî Mimarî Yapılar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.

BİRİNCİ BÖLÜM

CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı (d. ?/ ?-ö. 969/1561-62)

Cenâbî Ahmed Paşa üzerine yapılan araştırmalarda doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi yer almazken, aslen nereli olduğu ve doğum yeri konusunda da farklı görüşler vardır. Gelibolulu Mustafa Âli, Gürcü asıllı olduğunu,[28] Joseph von Hammer ve Seyfi Başkan ise Bosna'da doğduğunu belirtirler.[29] Ailesi hakkında da yararlanılan kaynaklarda pek söz edilmez.[30]

1.2. Eğitimi ve Kişiliği

Osmanlı Devleti'nin eğitim anlayışında, talebelerin yalnızca ilgilenecekleri ve hizmette bulunacakları alanla değil hemen her alanda bilgi ve beceri gösterebilmeleri, kabiliyetleri doğrultusunda da yönlendirildikleri ve Osmanlı eğitim anlayışının temelini de bunun oluşturduğu bilinmektedir. Umumiyetle de Osmanlı toplum ve kültür yapısı içinde kendisini yetiştirmiş insanlar, san′atın en az bir dalı ile de ilgilenmişlerdir. Bu eğitim anlayışı, Enderun sistemi içerisinde zamanla gelişim ve ilerleme göstermiştir. Cenâbî Ahmed Paşa da söz konusu eğitim sistemine dâhil olmuş devlet görevlilerindendir.

Cenâbî Ahmed Paşa'nın Enderun-ı Hûmayun'da yetişerek, saray terbiyesi gördüğünü[31] Enderun'daki eğitim hayatı nihayetlendikten sonra da[32] ilk olarak çaşnigirbaşı sonra mîrâhûr-ı evvel ardından ise kilercibaşı[33] sonra mîrâhûr-ı evvel ardından ise kilercibaşı gibi görevleri yerine getirdiğini[34] kaynaklar dile getirmektedir.

---

[28] Dağlıoğlu, *a.g.m.,* s. 217; Atilla Özkırımlı,"Cenâbî Ahmed Paşa", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* c. I, İstanbul 1984, s. 279.

[29]Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, çev. Mehmet Ata, Vecdi Bürün, Refik Özdek, c. VI, İstanbul 2008, s. 318; Başkan, *a.g.e.,* s. 5.

[30] "Cenâbî Paşa", *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, XII-XIV. Asır,* MEB Yayınevi, c. 1, İstanbul 1947, s. 144-145.

[31]Enderun; Topkapı Sarayı içerisinde bulunan, Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisindeki istihdamı karşılamak üzere, umumiyetle mülkî ve askerî idarecilerin yetiştirildiği ve Osmanlı resmi zihniyetinin öğretildiği temel eğitim birimidir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Enderun", *DİA,* c. 11, İstanbul 1995, s. 185-187; Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi,* Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara1984, s. 19; Şemseddin Sami, *a.g.e.,* s. 1838-1839; "Ahmed Paşa (Cenâbî)", *a.g.e.,* s. 142; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ,* c. I, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Basımevi, Ankara 1978, s. 265.

[32] Cumbur, *a.g.a.,* s. 443.

[33] Çaşnigirbaşı; Osmanlı sarayının bîrun hizmetlileri arasında çaşnigîrler de bulunurdu. Çaşnigirin esas görevi, beraberindekilerle birlikte sultanın sofrasını hazırlamak ve sofraya konulan yemekleri sultandan önce tatmaktı. Burada amaç, sultanın zehirlenme ihtimalini önlemekti. Çaşnigirbaşı, maiyetindeki çaşnigirlerle birlikte saray

Cenâbî Ahmed Paşa'nın yapmış olduğu bu hizmetlerin en uzun süreni, çaşnigirbaşılık olmuştur. Ayrıca, Anadolu Beylerbeyliği[35] görevine atanmadan evvel de şairlik yönünün bilindiği ve gazeller yazdığı, *Cenâbî* mahlasından evvel *Harfî* mahlasını, mutfaktaki işi gereği aldığı ve uzunca bir süre kullandığı da bilinmektedir.

Âşık Çelebi, asıl adının Ahmed, sevenleri arasında da lâkabının kırmızı gül manasına gelen *Gül-i Ahmer* olduğunu belirtmektedir. Cenâbî Ahmed Paşa'nın edepli, ciddi, vakur bir kişiliğe sahip olduğu dile getirilmektedir.[36] Paşa'nın tabiatının *şirin, tatlı* olduğu, derin bir sezme kabiliyetine malik olduğu, iyi bir tahsil gördüğü, Arapça ve Farsça'ya hâkim olduğu zikredilmektedir.[37] Cenâbî Ahmed Paşa'nın ömründe kahkaha ile güldüğünün görülmediği ve ayrıca yalnızken dahi bağdaş kurarak oturmadığı belirtilmektedir.[38]

Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr* adlı eserinde, Cenâbî Ahmed Paşa'dan şu şekilde bahseder;

> *"Padişah-ı mağfûrun nazar kerdesi ve harem-i hâsında hâsıl olmış ve hüsn-i terbiyetle i'tilâ bulmuş kat'ı merâtibden sonra ....bezm-i ünsin itak idüb encümen-i kudse azimet eyledi. Bu matla' anundur".*[39]

---

mutfağında pişen yemekleri aşçıbaşından teslim alır ve tadardı. Mîrâhûr-ı evvel; Büyükbaş hayvanların (deve, at, katır, yarış ve av hayvanlarının) her türlü ihtiyacından ve bakımından sorumlu kimse. Sadece saray ahırlarına değil Kırım hanları, veziriazamlar, beylerbeyiler, sancak beyleri gibi üst düzey devlet adamlarının ahırlarına da bakan hizmetli için de mîrâhûr unvanı kullanılmıştır. Kilercibaşı; padişaha yemek servisi yapmak kilerli koğuşunun görevi idi. Burada bulunan iç oğlanları hükümdarın ve Harem- i Hümayun'un ekmek, et, yemiş, tatlı, şerbet gibi her türlü yiyecek ve içecek ihtiyacını hazırlar ve muhafaza ederdi. Saray odaları ve mescidlerinin mumları da bu koğuş tarafından temin edilirdi. Kilercibaşı terfi ederse, hazinedârbaşı olur, taşraya çıkarsa da beylerbeylik verilirdi. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Enderun", *DİA,* c. 11, İstanbul 1995, s. 185-187.

[34]*Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu,* s. 144-145.

[35] Anadolu beylerbeyliği; Rumeli beylerbeyliğinin ardından 1393'te Yıldırım Bayezid 'in Kara Timurtaş Paşa 'yı Ankara 'ya Anadolu beylerbeyi olarak tayin etmesiyle kurulmuştur. Merkezi önce Ankara'da iken Fatih döneminde Kütahya merkez olmuştur. Kanuni döneminde ise Anadolu beylerbeyliği merkezi yeniden Ankara olur. Başında birer idarecinin bulunduğu sancak veya livâ denilen idarî bölgelere ayrılmıştır. Anadolu eyaleti on yedi sancaktan teşekkül olmuştur. Bunlar Kütahya, Manisa, Bursa, Aydın, Muğla, Bolu, Isparta, Ankara, Çankırı, Kastamonu, Afyon, Kocaeli, Balıkesir, Eskişehir, Alanya, Biga ve Teke'dir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Çetin Varlık. "Anadolu Eyaleti", *DİA,* c. 3, İstanbul 1991, s. 143; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 arasında Osmanlı Umerası ve İl İdaresi,* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, No: 154, İstanbul 1978, s. 26-29,

[36]*Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994, s. 205.

[37] Selim Cihan, *a.g.t.*, s. 3-5.

[38] İsen, *a.g.e.*, s. 205.

[39]Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr,* Tıpkıbasım, TTK Basımevi, Ankara 2009, s. 396-b.

Gelibolulu Mustafa Âlî, burada, Padişah'ın ihsanı ve başarıları sayesinde göreve getirildiğini, saray adabı ile vazifelerinde görev silsilesi ile yükseldiğini daha sonra ise takva yoluna irtihal eylediğini dile getirmiştir.

Tarihçi İbrahim Peçevî, *Peçevi Tarihi* adlı eserinin birinci cildinde, Cenâbî Ahmed Paşa hakkında şunları kaleme almıştır:

"Cenâbî Ahmed Paşa, harem-i muhteremden çıkmış ve Anadolu eyaletine vâsıl olmuş ve yiğirmi yıl ol diyarda adl ile hükümet etmiş bir edib ve kâmil adam idi. Gâhi şair dimek vâki' olurdu. Ancak şürb-i müdâma mübtelâ idi. Ayb-ı fâhişi ol idi. Naklolunur ki müddet-i ömründe murabba oturmak vâki' olmamış ve zamân-ı handede dendânı görülmemiştir."[40]

Peçevî burada, Cenâbî Ahmed Paşa'nın harem'den[41] eğitim alarak vazifesi için Anadolu'ya gittiğini, bu vazifede yirmi yıl süre ile kaldığını, edepli, terbiyeli bir yapıya sahip olduğunu, görevini adalet üzere gerçekleştirdiğini ve ayrıca Cenâbî Ahmed Paşa'nın edebî kişiliğine vurgu yaparak, kendisine şair de denildiğini, fakat kusur denilebilecek kötü bir alışkanlık olarak ise şaraba olan tutkusunu dile getirmiştir. Ayrıca Cenâbî Ahmed Paşa'nın ömründe gülerken dahi dişlerinin görülmediğini de belirtmiştir.

1.3. Görevleri

Cenâbî Ahmed Paşa, Saray'daki çaşnigirbaşı, mîrâhûr-ı evvel ve kilercibaşı gibi görevlerinden sonra 947-48/1541 yaklaşık yirmi yıl süreyle görev yapacağı, merkezi o sıralar Ankara'da olan Anadolu Beylerbeyliğine tayini gerçekleştirilir. Oldukça önemli ve bir o kadar da stratejik olan bu görevi, hem siyasî, hem de askerî olarak büyük önem taşıdığına işaret etmektedir.

1.4. Şehzadeler Arası Mücadele ve Cenâbî Ahmed Paşa

Tabiatları itibariyle birbirlerinden epey farklı mizaçlara ve özelliklere sahip olan Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzade Selim ve Şehzade Bayezid, Şehzade Mustafa'nın katledilmesinden sonra ve bazı devlet adamlarının kendi çıkarları doğrultusunda, bu iki şehzadeyi birbirlerine düşman etme girişimleri sonucunda taht mücadelesine girmişler ve oldukça çetin muharebeler yapıp, kıyasıya bir rekabet içinde bulunmuşlardır.

[40]İbrahim Peçevî, *a. g. e.* , s. 37.
[41]Burada, İbrahim Peçevî, **Harem** kelimesi kullanılmış fakat Enderun olması gerekirdi. Zira, Osmanlı eğitim sisteminde, erkekler Enderun, kızlar ise Harem'de eğitim görürlerdi.

Şehzadelerin mizaçlarından bahsedecek olursak Şehzade Bayezid; yardımsever, âlimleri ve ulemaları destekleyen, ilmî bilgisi yüksek özelliklere sahip iken (hatta bu özelliklerinden dolayı annesi ve kız kardeşi de dâhil pek çok kimse tarafından tahtın varisi olarak görülmekte idi) Şehzade Selim ise munis, uysal mizaçlı olmakla beraber tahta oturmak hevesi de ilk başlarda görülmemekteydi.[42] Kanuni Sultan Süleyman, oğulları arasında sultan namzedi olarak Şehzade Selim'i desteklemekte idi. Kanuni'nin, Şehzade Bayezid'i desteklememesinin nedeni ise Şehzade Bayezid'in Kanuni Sultan Süleyman'a ve dolayısı ile devlete, ilk başlarda olmasa da ilerleyen zamanlarda karşı gelip, asilik konusunda ısrar etmesinden kaynaklanmaktadır.

Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa her ne kadar Şehzade Mustafa'nın katledilmesinin sorumluları olarak görülseler de Hürrem Sultan hayatta iken tahtın varisi olarak oğulları arasından gönlü Şehzade Bayezid'de olmasına rağmen her iki oğlunun da aralarının bozulmaması ve iyi geçinmeleri amacıyla elinden geleni yapmıştır. Şehzade Bayezid'i destekleyen Hürrem Sultan'ın vefatıyla 965/1558 Şehzade Bayezid, en büyük koruyucusu ve destekçisini kaybetmiştir.[43] Hürrem Sultan'ın ölümü şehzadeler arasında bir uçurumun oluşmasına, aralarındaki gizli rekabetin belirginleşmesine ve telafisi olmayan yaraların açılmasına neden olmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman, gelişen bu olaylar sonucunda, devlet genelinde meydana gelebilecek karışıklıklar ve oluşabilecek huzursuzlukları da öngörerek, çözüm yolları aramaya başlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman, işe evvela şehzadelerin sancaklarını değiştirmekle başlamıştır. Sultan, şehzadeler arasındaki münakaşanın ilerlememesi adına çareyi oğullarını birbirlerinden uzaklaştırmakta bularak her ikisine de 300 000'er akçe terakki vererek, Şehzade Selim'i Manisa'dan Konya'ya, Şehzade Bayezid'i ise Kütahya'dan Amasya'ya atamıştır.[44] Şehzade Bayezid bu atamadan pek de memnun kalmamıştır ve payitahttan uzaklaşarak Amasya'ya gitmeyi kendisine yapılmış bir hakaret olarak kabul etmiştir.[45] Şehzade Bayezid, Şehzade Selim'in taht varisi namzedi olarak kendine tercih edildiğini tahmin ederek ve bu durumu hazmedemeyerek, *"Bu hakaretten ölmek yeğ idi"*cümlesini kurarak umutsuzluğa

[42] Cezar, *a.g.e.*, s. 1121.
[43] Cezar, *a.g.e.*, s. 1121.
[44] Turan, *a.g.e.*, s. 77.
[45] Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 116.

kapılmıştır.[46] Şehzade Bayezid, babasının Şehzade Selim'e karşı yakınlaştığını düşünerek bu durumdan rahatsız olmuş ve yeni görev yeri olan Amasya'ya gitmeyi hiç istememiştir.

Bu gelişmeler neticesinde Şehzade Bayezid, babasına Amasya'ya gitmek istemeyişini açık bir lisanla ifade eden onlarca mektup kaleme almıştır. Fakat Kanuni Sultan Süleyman, bu mektuplara pek de itibar etmemiştir. Şehzade Bayezid de bunun sonucunda istemeyerek de olsa yola çıkmak zorunda kalmıştır. (15 Muharrem 966/28 Ekim 1558)[47] Şehzade Bayezid Amasya'ya doğru yola çıkmış ancak isteksiz ve yavaş hareket etmesinden dolayı babası Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Bayezid'e Dördüncü Vezir Pertev Paşa'yı, onu yumuşatması ve yeni görev yerine bir an evvel ulaşması hususunda görevlendirmiş ve Şehzade Selim'e de Şehzade Bayezid'in mevcut durumdan işkillenmesini önlemek amacıyla Üçüncü Vezir Sokullu Mehmed Paşa'yı göndermiştir.[48] Şehzade Bayezid, Pertev Paşa ile görüştükten sonra yol güzergâhındaki Ankara'ya uğramış (Amasya'ya gidişini olabildiğince geciktirme düşüncesi ile) ve Anadolu Beylerbeyi Cenâbî Ahmed Paşa tarafından büyük bir merasimle karşılanmıştır. Şehzade Bayezid, burada Şehzade Selim'in Konya'ya gitmediğini öğrenince, yeniden Amasya'ya gitmekten vazgeçmiştir. Şehzade Bayezid, Kanuni Sultan Süleyman'a, abisinin yeni görev yeri olan Konya'ya gitmediği sürece kendisinin de Amasya'ya gitmeyeceğini ve kışı Ankara'da geçirmek istediğini mektupla bildirmiştir. Cenâbî Ahmed Paşa, Şehzade Bayezid'i bu fikrinden vazgeçirmeye çalışarak, onu güçlükle ikna etmeyi başarmıştır.[49] Yaklaşık bir hafta sonra Amasya'ya gitmek üzere yola çıkan Şehzade Bayezid, on üç gün sonra Çorum'a ulaşmıştır.[50] Bu arada Şehzade Bayezid, babasından çeşitli isteklerde bulunarak, bunların bir an evvel yerine getirilmesini talep etmiştir.[51] Fakat Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Bayezid'in isteklerini kabul etmemiştir. Şehzade Bayezid de bunu bahane ederek Şehzade Selim'e karşı saldırıya geçmesi için kendince haklı bir neden oluşturmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman'a bir arîza yollayan Anadolu beylerbeyi Cenâbî Ahmed Paşa, Şehzade Bayezid'in ilkbaharda Şehzade Selim'in üzerine yürümeye hazırlandığındığını Kanuni Sultan Süleyman'a bildirmiştir.[52] Bunu haber alan Kanuni Sultan Süleyman da başta Anadolu beylerbeyi Cenâbî Ahmed Paşa olmak üzere ardından Karaman Beylerbeyi Solak

[46] Cezar, *a.g.e.*, s. 1122.
[47] Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 116.
[48] Turan, *a.g.e.*, s. 86.
[49] Turan, *a.g.e.*, s. 89.
[50] Şerafettin Turan, *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara1961, s. 90-91.
[51] Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 117.
[52] Turan, *a.g.e.*, s. 116.

Ferhad Paşa'ya, Zulkadiriye Beylerbeyi Keylun Ali Paşa'ya ve Adana Valisi Pirî Paşa'lara kendilerine bağlı askerlerle birlikte Konya Ovası'nda toplayıp, Şehzade Selim'e yardım etmeleri ve ondan yana olmaları hususunda emirnâmeler yollamıştır.[53] Kanuni Sultan Süleyman, ismi geçen beylerbeylerine gönderdiği fermanda, Şehzade Selim'i olaylar karşısında serdar atadığını, Şehzade Selim'den aldıkları her türlü mansıp ve mertebelerin, kendisi vermişçesine kabul etmelerini emretmiştir.[54] Bu arada Şehzade Selim de askerî hazırlıklar konusunda harekete geçerek, muharebe alanına gitmek üzere yola koyulmuştur.[55] Şehzade Bayezid, kendisinin merkezden ve tahttan uzaklaştırmak için Amasya'ya tayin olduğunu düşündüğü günden itibaren Kütahya'dan ve yol üzerindeki noktalardan kendisine *"yumlu", "yevmli"* ya da *"uğurlu"* diye tabir edilen küçük bir ordu toplamıştır.[56] Fakat Şehzade Selim'in yani devletin askerî gücünün yanında o küçük birlik pek de önemli olmadığı yapılan muharebe neticesinde görülmüştür.

Şehzade Selim, emirnâmelere harfi harfine uyarken ve emrindekiler de bu doğrultuda hareket etmeleri hususunda özen gösterirken, Şehzade Bayezid ise Kanuni Sultan Süleyman tarafından kendisinin emir ve talîmâtlarına riâyet etmediğinden, sürekli olarak inatlaşmasından dolayı âsî ve hâin ilan edilmiştir.

Şehzade Bayezid, 966/1559'da Konya'ya varmıştır. Bir yanda, tahtın kuvvetli varisi ve devletin gücünü ve desteğini yanında hisseden ve bunu da herkese hissettiren Şehzade Selim vardır. Öte tarafta ise âsî ve hain olmakla itham olunarak, kendi gücü doğrultusunda küçük bir kuvvetle Şehzade Selim'in ve dahi devletin karşısına çıkan Şehzade Bayezid vardır. Bu iki şehzadenin orduları arasında beklenen savaş başlamış ve muharebenin ikinci günü Şehzade Bayezid kuvvetlerinin mağlûbiyeti ile sonuçlanmıştır. Şehzade Bayezid, bunun üzerine oğulları ve küçük bir askerî birliğiyle (yaklaşık 10 000 ile 30 000 kişi) Amasya'ya kaçmak durumunda kalmıştır.[57] Şehzade Bayezid oradan da İran'a kaçmış olsa da daha sonra cellatların pençesinden kendisini ve şehzadelerini koruyamamıştır. Şehzade Bayezid babasına, babasının da üstünde yer alan devlete karşı gelmesinin bedelini kendi ve şehzadelerinin canı ile ödemek durumunda kalmıştır.

Cenâbî Ahmed Paşa, görevi ve stratejik anlamda bulunduğu yer gereği, şehzadeler arasındaki bu duruma kayıtsız kalamamıştır. Ankara'nın yol güzergâhlarının üzerinde olması

[53] Gelibolulu Mustafa Âlî, *a.g.e.,* s. 341-b; İbrahim Peçevi, *a.g e.,* s.275.
[54] Turan, *a.g.e.*, s. 137.
[55] Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 117
[56] Turan, *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası,* s. 91.
[57] Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 118.

hem Konya'ya hem de Amasya'ya yakın olması onun adeta olayların tam da merkezinde olmasına ve duruma ister istemez olaylara müdahil olmasına neden olmuştur. Olanlar ve olaylar karşısında soğukkanlılığını koruyarak hareket eden Cenâbî Ahmed Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın isteği üzerine Şehzade Bayezid ile yaşanılan ve konuşulanlardan vakit kaybetmeden Sultan'ı haberdar etmiştir. Cenâbî Ahmed Paşa'nın da askeri konumu, stratejik bir alandaki varlığı, devlete olan bağlılığı ile bunun kendisine yüklediği sorumlulukla ve mizacının da etkisi ile muharebenin daha da kötü sonuçlanmamasına katkı sağlanmıştır.

1.4.1. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a Yazdığı Arîza

29 Zilhicce 967/20 Eylül 1560 tarihli, Cenâbî Ahmed Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a yazmış olduğu arîzada[58] şu konulara değinilmektedir.

Cenâbî Ahmed Paşa, Kanuni'ye gönderdiği mektupta, aralarındaki yaşanacak muhtemel husumet olasılığının bilinmesi üzerine Şehzade Selim, Manisa'dan Konya'ya, Şehzade Bayezid ise Kütahya'dan Amasya'ya tayin olunmuşlardı. Şehzade Bayezid huzursuzlukları ve kendisinin tahttan uzaklaştırılma çabalarını hissederek, Amasya'ya gitmeyi hiç istememekteydi. Fakat Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Bayezid'in ve Şehzade Selim'in bir an evvel görevlerinin başına geçmelerini istiyor ve ümit ediyordu. Şehzade Bayezid, Şehzade Selim Konya'ya varmadan Amasya'ya gitmeyeceğini kendisini ikna etmek üzere görevlendirilen Pertev Paşa ve Cenâbî Ahmed Paşa'ya yinelemekteydi. Nitekim Şehzade Bayezid'in Eskişehir'den Ankara'ya geldiğini, Ankara'da yaklaşık olarak bir hafta kaldığını, oradan Amasya'ya varmak üzere yola koyulduğunu Cenâbî Ahmed Paşa mektubunda bahsetmiştir. Ayrıca Lala Mustafa Paşa'nın ve şair taifesinin (Şehzade Selim'e yazılan övgü dolu şiirleri kastederek) nizama ters bir biçimde çeşitli görevlere atandığını, kendisinin bu tür bir durumdan faydalanmak amacıyla mansıp istemediğini, verildiği takdirde de kabul edemeyeceğini yine mektubunda açık bir biçimde Kanuni'ye söylemiştir.

Cenâbî Ahmed Paşa, iki kardeşin birbirleri ile olan taht çekişmesi ve mücadelelerinde çıkabilecek olası bir savaşın felaket ile neticelenmemesi ve zararı en aza indirgemek adına üstlenmiş olduğu Anadolu Beylerbeyliği vazifesinin getirmiş olduğu sorumluluk ve askerî hassasiyet ile hareket etmiş ve ayrıca mevcut durumları Kanuni Sultan Süleyman'a yazmış olduğu bu mektup ile de bildirmiştir.

[58] Fon Kodu: TSMA. E. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı), Kutu No: 482, Gölek No: 15, 29 Zilhicce 967/20 Eylül 1560 tarihli belgedir.

1.5. Edebî Kişiliği ve Eserleri

XVI. yüzyıl pek çok alanda olduğu gibi san′at alanında da işinin ehli insanların varlığı sayesinde zirveye tırmanıştır. Şiirde edebiyat alanının öne çıkan dalları arasındadır. Bu yüzyılda yetişen ve önemli şairlerimiz olan Bakî ve Fuzulî gibi tanınmış şairlerin yanında Cenâbî Ahmed Paşa'nın ismi ve Divanı gölgede kalıp pek fazla kimse tarafından tanınmasa da şâirâne ve hakimâne söyleyişleriyle dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır.[59] Ahmed Paşa, sarayda yetişmesinden kaynaklı dönemin devlet büyüklerine daima yakın olmuş, hemen hemen kendinden önceki ve kendi dönemindeki Necatî Bey, Fuzulî, Bakî gibi pek çok önemli şairleri okumuş, bunlardan Nesihi'yi tenkid ve İshak Efendi'yi de medhetmiştir.[60]

Cenâbî Ahmed Paşa, hayatı anlamlandırmak, renklendirmek ve farklı bir bakış açısı kazandırmak adına kelimeleri süsleme san′atı olan şiirle, devlete hizmetinin yanı sıra ilgilenmiş ve bu alanda da başarıya ulaşıp kendisini kanıtlamıştır. Fakat dönemindeki ünlü şairlerin gölgesinde kaldığı söylenmektedir. Hayatındaki zorluklardan mı? Vaktinin darlığından mı? Bilinmez, eser olarak yalnızca bir Divanı ve birkaç adet de kasidesinin olduğu bilinmektedir. Ahmed Paşa Enderun'da yetişen bir devlet görevlisi olarak; san′at ve şiir ile de uğraşmıştır. Cenâbî Ahmed Paşa'nın bu doğrultuda yazmış olduğu Divanı, bizlerin onu nasıl değerlendirmemiz gerektiği, mizacı ve bazı konular hakkında da ipuçları ile az çok bilgi edinilmesine katkısı olmuştur. Örneğin ilahî ve beşerî aşk kavramları, tasavvuf sevgisi, Kanuni Sultan Süleyman'a duyduğu derin muhabbet onun gazellerindeki ana temalardır. Divan'ındaki şiirlerinden edinilen çıkarımla san′atta zevk sahibi olduğu, özelliklede Paşa'nın, Kanuni Sultan Süleyman'a olan saygı ve sevgisini, yazmış olduğu kasidelerden de anlamak mümkün gözükmektedir.

Âşık Çelebi, Cenâbî'nin şiir erbabı olduğunu ve Padişah tarafından *"hil'ate lâyık görüldüğünü ve şiirinin tam yerinde, düzgün ve hakikatli"*olduğunu söyleyerek, ondan övgü dolu sözler ile bahsetmektedir.[61] Hasan Çelebi de Cenâbî Ahmed Paşa'nın şiirlerinin*"lâtif, hoş ve yumuşak"*olduğunu ve kullandığı kelimelerin, sözlerin de güzel olduğunu ve dilinin de gayet anlaşılır, açık bir üslûba sahip olduğunu ifade eder.[62] Âhdi ise, şiirlerinin *ma′rifet denizi* olduğunu, şiirinde kelimeleri *"inci gibi dizmekte çok mahâret sahibi olduğunu ve sözlerinin*

[59] Kesik, *a.g.t.*, s. 4.
[60] Cihan, *a.g.t.*, s. 6.
[61] Cihan, *a.g.t.*, s. 3,.
[62] Cihan, *a.g.t.*, s. 4.

*ve şiirlerinin deniz ve karada beğenilerek kabul gördüğünü"*söyler.[63] Riyazî ise Cenâbî Ahmed Paşa'nın Divan'ının *görklü* yani göz alıcı, alımlı, gösterişli bir yapıya sahip olduğunu dile getirir.[64]

Cenâbî Ahmed Paşa, devrin önemli divan şairlerindendir. Divan'ındaki gazelleri bunu destekler niteliktedir.[65] Cenâbî Ahmed Paşa ve Divan'ı hakkında söylenenler onu biraz daha yakından tanımamıza yardımcı olmaktadır. Hassas, ince bir ruha sahip oluşu, okuduklarımız sınırlı olsa da az çok anlaşılabilmektedir. Dönemin önemli şahsiyetleri tarafından tasdik edilişi düşünülenleri doğrular niteliktedir. Şiir yazarken kullanmış olduğu iki mahlası vardır. Bunlar *Cenâbî* ve *Harfî* mahlaslarıdır. Cenâbî Ahmed Paşa'nın *Harfî* mahlasıyla şiirler yazması çaşnigirlik yaptığı döneme rastlamaktadır. Çaşnigirbaşı, sarayda yemeklerin düzenini, tertibini sağlayan hâkim kişi, yani günümüzdeki karşılığı aşçıbaşı olarak düşünülebilir, "harf" kelimesi Arapça'da yemiş, yiyecek toplamak manasına geldiğinden *Harfî* de yemek ve yiyecek toplayan, bunlarla uğraşan kişiye verilen addır. Bu minvalde Cenâbî Ahmed Paşa, çaşnigirlik mesleğini yaptığı sıralarda yine mesleğine uygun olarak *Harfî* mahlasını kullanmayı tercih etmiştir. Bu görevi sona erince Anadolu beylerbeyi olarak tayininin ardından daha sonra yazdığı şiirlerde, gazellerde *Cenâbî* mahlasını kullanmayı tercih etmiştir. Cenâb, Cenâbî kelimesi ise himaye, gözetim manâları ile beraber çeşitli terkiplerle birlikte saygı ifadesi olarak kullanılan bir tabirdir.[66]

> *"Degül ma'yubdan çün-kim kişi tebdil ide mahlas*
> *Cenâbî diyü nazmumda beyân itdüm bu dem mahlas".*[67]

Cenâbî Ahmed Paşa'nın yalnızca Divan'ını dört nüshası tespit edilmiştir. Bu da daha evvel Cenâbî Ahmed Paşa'nın Divan'ını edebî yönleri ile ele alan ve bu doğrultuda bir tez yazan Beyhan Kesik tarafından kitaplaştırılarak yeniden hazırlanmıştır. Birinci nüsha İstanbul Millet Kütüphanesinde Ali Emirî Efendi Manzum Eserler Bölümünde numara 83'de, ikinci nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T. 402 numarada, üçüncü nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 390 numarada, dördüncü nüshası Ankara Millî

[63] Şahin, *a.g.t.,* s. 4.
[64] Cihan, *a.g.t.,* s. 4.
[65] Şahin, *a. g.t.,* s. 8.
[66]Yusuf Şevki Yavuz, "Cenâb", *DİA,* c. 7, İstanbul 1993, s. 346.
[67] Kesik, *a. g. t.,* s. 3.Gazelde; mahlasını değiştireni, ne için ayıplarlar, Şiirinde *Cenâbî* diyerek mahlasını değiştirdiğini, bunda da ayıplanacak birşeyin olmadığını söyleyerek, bu konuda da onun yadırganmaması gerektiğini dile getirmiştir.

Kütüphane Mf1994 A 4178 numaralı kayıtlardadır.[68] Divan'ında 515 adet gazel mevcut olup[69] manzumeler karışık bir şekilde sıralanmaktadır.[70] Bunlar arasında beş murabbaʹ yani dörtlü, dört mısradan olma, ikisi ise Kanuni Sultan Süleyman'a ve birisi de Necatî'ye olmak üzere üç tahmis yani bir şiirin her beyitine üçer mısra ilâve ederek beşe çıkarmak[71] iki muhammes (her bendi beş mısrâlı olan manzume), dört müfred (başı ve sonu olmayan tek ve kafiyesiz beyit) ve 21 adet de Farsça gazel bulunmaktadır.[72] Cenâbî Ahmed Paşa'nın Divanında gazel haricinde birkaç tane de mülemmaʹ (bir kısmı Türkçe, bir kısmı Arapça veya Farsça söylenen manzume) gazel bulunmaktadır.[73]

Cenâbî Ahmed Paşa'nın eserinde, edebî şiir dili olarak yalın bir dil ile karşılaşılır. Nazımdaki sadeliği, kafiye seçimindeki detaycılığının yanı sıra da yazdıklarının yalnızca belirli bir kesime hitap etmeyerek pek çok kimse tarafından anlaşılır olma arzusu ile Türkçe kelimeleri öne çıkarmıştır. Divan şiirinin belirgin özelliği olan saf Türkçe, belirgin bir üstünlüğe sahip iken kimi zaman da dil karışık bir hâl alır. Fakat umumiyetle Divan'da Türkçe, belirgin olarak hâkimdir.[74] Süsten uzak, sade, anlaşılır ölçüdedir.[75] Türkçe kelimeleri kullanımdaki titizliği ve ustalığı, onları aruza uyarlayışı, gerçek benzetmeleri gibi vurgulaması önemli şair özelliklerinden sadece birkaç tanesine örnek olarak gösterilebilir.[76]

"İkâmet eylemez sinemde cânum
Karar eyler mi şehr içre sefer dost
Bir sencileyin âşık-ı nâçâr ele girmez."[77]

Bu ifadeler XVI. yüzyılda konuşulan, yazılan dilin yanı sıra XIII. yüzyıl Türkçesine benzetilebilir. Yunus Emre'nin divanında kullandığı dile çok benzetilmektedir. Bu yönü ile ikisinin divanları dil yönü ile benzetilebilmektedir. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Divanındaki gazelleri de rahatlıkla anlaşılır düzeydedir. Eserindeki kullanmış olduğu dil, o dönem itibariyle konuşulan ve yazılan dil ile hemen hemen örtüşmektedir.

[68]Beyhan Kesik, *Cenâbî Dîvanî,* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018, s. 4.
[69]Şahin, *a.g. t.,* s. 8.
[70] Kesik, *a.g.t.,* s. 4.
[71] Kesik, *a. g. e.,* s. 4.
[72] Kesik, *a.g.t.,* s. 4.
[73] Cihan, *a.g.e.,* s. 7.
[74] Kesik, *a.g.t.,* s. 5.
[75] Cihan, *a.g.t.,* s. 9.
[76] Cihan, *a.g.t.,* s. 9.
[77]Cenâbî Paşa gazelde, insanın sevdiklerini üzmemesi gerektiğini, kendisinin de sevdiğinin karşısında, sevdiğinin aşkıyla çaresiz ve savunmasız olduğunu dile getirmiştir.

Ahmed Paşa Divan'ında halk deyimlerini bolca kullanmıştır. Bu özellik, dil ve anlatımdaki sadelik ve istenilen duygu ve düşüncelerin aktarımı açısından önemini ve daha çok kimseye ulaşma çabasını vurgular niteliktedir. Örneğin, *"Ağız açmak", "kara yazı"*[78] gibi ifadeler günümüz Türkçesinde bile kolaylıkla anlaşılabilecek türden deyimlerdir.[79]

"El bir itse iy Cenâbî ruzigar-ı ahile
Kül iderdi mümkinatı ateş-i suzanumuz"[80]

Paşa'nın gazellerinde bazen de Fuzûlî'den esinlenerek Türkçe sözcüklerle adeta oynaması, etkili bir dil şuuruna sahip olarak kelimeler ile nasıl bir san'at inşa edilir? Bunu okuyanlara açık bir şekilde göstermektedir.[81]

Ayrıca Divan'da Arapça ve Farsça kelimeler de kullanılmıştır. Fakat Türkçe kelimelerin sayıca fazlalığı, güzelliği ve anlam bakımından da ağırlığı hemen göze çarpar.[82] İfadelerdeki sözcüklerin sadeliği kelimelerin anlamlandırılmasını kolaylaştırır düzeydedir. Anlamı kolay hale getiren etkenlerin bir diğeri de kullanılan söz san′atlarıdır. Bunlar da umumiyetle teşbîh ve istiâredir. Divan'da bu söz san′atları ile sık sık karşılaşılmaktadır.[83]

"Kasdum bu kim gâzele-i çeşmüni sayd idem
Cân rişteşiyle şol iki vahşiyi kayd idem".[84]

"Bakmaz ol simin-beden ben mübtelâya nâzdan
Günde bin bir cevri vardur bana çogu azdan".[85]

Cenâbî Ahmed Paşa'nın Divanı'nda karşılaşılan başka bir özellik ise aruzun basit kalıplarına yer verilerek, bunların büyük bir özenle kullanılmasıdır.[86]

"Tâki bezm-i vahdettin oldum Cenâbî mesti ben
′Âlem-i kesretde geçdüm zevk-ı sûz u sâzdan".[87]

---

[78] "*Hatt-ı peyamununn′ola çeksem belasını*
Başumda ol ***kara yazu****çünkimnüviştedür".* Diyerek alna kara yazı yazılmaktan dem vurmuştur.
[79]Kesik, *a.g.t.*, s. 5.
[80] Cihan, *a.g.t.*, s. 15. Cenâbî Paşa bu gazelinde, deyimden yararlanarak; el bir etmek, kül etmek gibi deyimler gazelin oluşumuna yardımcı olarak, el ateşi kül eder ve onun rüzgarda savrulmasına yardımcı olur demiştir.
[81]Cihan, *a.g.t.*, s. 9.
[82] Kesik, *a.g.t.*, s. 5.
[83] Kesik, *a.g.t.*, s. 6.
[84] Cenâbî bu gazelinde ise maksadının sevgilinin gözüne girmek olduğunu, bunun kendisinde bir eksiklik olarak gördüğünü ve bunu gerçekleştirdikten sonra da onu kendisine gönül bağı ile bağlayarak sonsuza dek devam etmesi yönündeki dileğini anlatmıştır.
[85]Cenâbî bu gazelinde de, sevgilinin gümüş gibi parlak, gümüş teni olsa şımarıklığının her geçen gün kendisine eziyet olduğunu, sevgilinin nazının artık çekilemez bir hal aldığını belirtir.
[86] Kesik, *a.g.t.*, s. 6.
[87] Cenâbî bu gazelinde, dost, sohbet meclislerinde kendisinden geçerek ilâhi aşkla başının döndüğünü, yandığını ve bu sayede de varlık ′âlemine ulaştığından bahsetmektedir.

Divandaki kimi manzumelerin sûfîyâne bir biçimde, kimisinin âşıkâne, bazısının da meşhur şair Nedim gibi lirik ve de kıvrak bir üslub ile dile getirmiş olması dikkat çekicidir.[88] Cenâbî Ahmed Paşa Divanında tasavvuf konusunu da işlemiştir. Tasavvufî şiire bir örnek olarak;

"Râh-ı Hüdâ âgâhuyum her sâlikün hem râhiyüm
İklîm-i âşkun şâhıyum Allâhiyüm Allâhiyüm."[89]

"Hüsnünün hayranıyuz ayrılmaduk yıllar durur
Terki dünya eyleyüp âşkunda âbdâl olmuşuz."[90]

Şiirlerinde genellikle görülen *"aşk"* teması, Cenâbî Ahmed Paşa'nın Divanı'nda da geleneğe uygun olarak öne çıkmaktadır. Fakat bahsedilen *"aşk"* sıklıkla maddi aşktır. Aşk, daha çok sevgiliye sitem, yalvarış şeklinde kendini göstermektedir:[91]

"Gözün ey meh kopanır fitne ruhun âl eyler
Korkarım hâl-i siyahun bana bir hâl eyler."[92]

Cenâbî Ahmed Paşa'nın şiirlerinde Kanuni Sultan Süleyman'ın dönemindeki askerî ve siyasî olaylar hakkında da ma′lumat edinilmektedir.[93]

"Açamaz gönlün bilâdın ey Cenâbî her melik
Han Süleyman gibi her şeh Feth-i Bağdâd eylemez."[94]

"Kılmadun hergiz Cenâbî saff-ı a′dadan hâzer
Arka olur bûn deminde Şeh Süleyman'un mı var?"[95]

"N′ola lutf-ı padişahla başum irse göklere
Sayesinde daima izzetdedür ehl-i kemal".[96]

---

[88] Cihan, *a.g.t.,* s. 9.

[89] Cenâbî gazelde, Hak ve Allah için tarikata girerek, ilâhi âşk ikliminin, âşk havasının sahibi olduğunu, , Hak ve Allah yoluna yani doğru tarikata girerek aşkın varlığından da sorumlu olduğunu dile getirmektedir.

[90]Kesik, *a.g.t.,* s. 4. Cenâbî gazelinde, yaratıcının güzelliğinin, iyiliğinin karşısında yıllardır hayrete düşerek, ondan ayrılamadığını, dünyanın tüm güzelliklerinden vazgeçip yaratıcının ilâhi âşkından deli divane olduğunu belirtmiştir.

[91]Kesik, *a.g.t.,* s. 4.

[92] Cenâbî bu gazelde, sevgiliye seslenerek; kendisi hakkımda konuşulan kötü sözleri, dedikoduları dikkate aldığını, sevgilinin gözlerini gerçeklere kapattığını ve bunun sonucu olarak da hile ve tuzaklara düştüğünden yakınmaktadır. Sevgilinin gerçeklere değil de dedikodulara inanması sonucu da kendisinin de üzüntüden hasta olacağını dile getirmektedir.

[93] Kesik, *a.g.t.,* s. 5.

[94] Cenâbî Paşa gazelde, kendisine seslenerek; yaşadığı dönemin padişahı olan Kanuni'ye olan sevgisini dile getirir ve gönüllerin diyarlarını her sultanın açmaya nâil olamayacağını, nasıl ki her sultan Bağdad'ı fethedemezse, her sultan da gibi gönülleri de fethedemeyeceğinden bahsetmektedir.

[95] Cihan, *a.g.t.,* s. 5. Cenâbî gazeline bir soru sorarak başlamış ve aşağıdaki beyitte de bu sorunun cevabını vermiştir. Cenâbî, kendisinin cümle düşmanlarından korkmadığını, çekinmediğini ve cesaretinin arkasında padişah Süleyman'dan başka koruyan, kollayan mı var? Sorusunu sorar ve bir sonraki beyitte cevabını vermektedir.

Ahmed Paşa, Kanuni Sultan Süleyman tarafından pek çok yerde geçtiği üzere hem sevilmiş hem de himaye görmüştür. Bunda Cenâbî Ahmed Paşa'nın, insanlarla olan ilişkisinin ve askerî vasıflarının etkisi büyüktür. Cenâbî Ahmed Paşa da sultana olan saygı ve sevgisini, hürmetini ve minnetini her zaman göstermiş bunu da Divan'ında yazılı olarak ortaya koymuştur. Paşa'nın bir de Divan'ından bağımsız olarak kasideleri bulunmaktadır. Toplam üç adet olarak elde edilen kasidelerinden, 1840 tarihli belgeyi, Cenâbî Ahmed Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a yazdığı bilinmektedir.[97]

"Felek kehvare-i sibyâna benzer
Mah-i nevedun dogan oglana benzer
Merz misenn hana bulmuş felek de
Yetim duhter-i İmran'a benzer
Sınaatde aynı dürr Yakub'u çarhun
Sefada Yusuf 'u gâna benzer
Ve-yâhûd kasr-ı cennettden cihana
Açılmış ravzan-ı rıdvana benzer
Odur gün hân-bere behr ümidden dem
Keman-ı Rüstem-i destana benzer

---

[96] Cihan, *a.g.t.,* s. 5. Cenâbî bir önceki beyitte sorduğu soruya karşılık olarak; Sultan Süleyman tarafından lütuflandırıldığını, himaye gördüğünü, bunda da şaşılacak bir şey olmadığını belirterek, ilim ve irfan sahiplerinin sultanın nazarında her daim üstün bir yerinin olduğunu dile getirmektedir.

[97] Fon Kodu: TSMA. e. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı), Dosya No: 364, 29 Zilhicce 974/7 Temmuz 1567 Tarihli Belgede, Cenâbî Paşa, feleği beşikteki doksan ayda doğan oğlana benzetir, feleğin sınırını, hududunu belirleyerek, babasız kız çocuklarının babalarını Hz. Meryem'in babası İmran'a benzetmektedir. Sanatçılar, sanatlarını icra ederlerken, maharetlerini gösterirlerken Yakub'u feleğin çemberine benzeterek tasvir ederlerken, Yusuf ise cennet köşklerinden dünyaya açılan, sanat harikası, saf, temiz ve işlenmemiş bir inciye benzetilmiştir. Gün, hamel burcunun ümitsizliği gününün, anıdır bu da destanlaedaki Rüsteme benzetilmektedir. Gönlünün muradları arasındaki önceliğinin insana, iyi bir insana benzemek olgunu belirtmektedir. Ayrıca halkayı da diş çarkına benzeterek, savaşta dosttan kuvvetini yitirmiş ve hakikat-i tarikatten ayrılmış kişiye benzetmektedir. Cenâbî, dostun kudretini, kuvvetini din için yapılan savaşlarda Sultan Süleyman'ın baş kılıcına benzetmektedir. Gönül almakta cesur ve yiğit olmanın önemini vurgulayarak bu davranışı, av sırasındaki siyahî aslana benzetmektedir. Altun benekleri olan cam kâseyi, korunulacak, gizlenilecek şeyin üzerine atlayan bir kaplana benzetmektedir. Sürünün önünde yürüyen davarın kurban edilmesi, kendisinin nazarında haksız olarak dökülen kurban kanı gibi olacağını vurgulamaktadır. Cenâbî için Yusuf olmayan her yer, her şehir üstü açık zindana benzetilmektedir. Pek çok, binlerce olan tüm yurtların sultanlarının tamamının Türk olduğunu ve derin bir anlayış kabiliyetine sahip her hükümdarın da Allah'ın karşısında aciz bir kul olduğunu dile getirmektedir. Türk nnvanının, soyunun sultanlar asaletine dayandığını ve bahtının da bu durumla bağdaştığından bahsetmektedir. Taşçı kazması gibi çalışan vasıflı bir insanda olması gerektiği gibi karakterini sağlamlaştırmayı dile getirmektedir. Rum diyarında bir köy olduğunu ve onun etrafının da mezarlıklar ile çevrili olduğunu, civarında da İslâm atalarının yatırları olduğunu belirtmektedir. Cenâbî artık kendisinin dilsiz olduğunu, anlayışsız, cahil insanlara benzediğini, kendisine yakışanın hiddetle, sertlikle vatanını en güzel şekilde koruması gerektiğini dile getirmektedir.

Gönül muradının pişan eder pek
Olubdur meskle insana benzer…
Bu halka rahat dendane benzer
Çekilmiş dost kudretinden gazaya
Ser-i tîg Süleyman Han'a benzer,
Saadet-i bişrisinde ol dilaver
Şikar-ı anda zenci aslana benzer,
Kâc altun beneklü cama kise
Sipere atulur kaplana benzer
Anun çün olmasa âlemde kurban
Benim yanımda na-hak kana benzer
Sitan bol ol şer Yusuf li-küllisiz
Heman üsti açık zindana benzer
Bugün hakanı sensin Türk vurusun
Hezaran çekerek var hana benzer
Yahud darayî efrîdûn nasibsen
Ki her kemter kulluk sultana benzer
Senun durgud-u elkâb Selâtin
Dinilse gayriya bahutana benzer
Külüng dinle şahım vasf-ı halin
Bu hali dikilmek ihsana benzer
Diyar-ı Rum'da bu karye vardır
A'nun etrafı kuhistana benzer
İki bin üç yüz akçe yazusu var
Ne hasıl cevan-ı hat butlana benzer
Civarında yatur ecdad-ı İslâm
Ki ben lâl oldum anlar kânâ benzer
Münasib bendeka olmakdır olca
Vatan cây hemyan imana benzer.

1.6. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Ölümü

Cenâbî Ahmed Paşa, Anadolu beylerbeyliği vazifesinde yaklaşık olarak yirmi yıl kalmış ve bu görevinin başında iken Ramazan 969/Mayıs-Haziran 1562'da vefat etmiştir.

*Kâmusu'l-A'lâm'*da Şemseddin Sami Cenâbî Ahmed Paşa hakkında şu ifadeleri nakletmiştir;

"*Şû'râ-yı Osmâniyye'den Kanunî Sultan Süleyman Han'ın zamanında saray-ı hûmâyun'da terbiye olmuş; ve ba'de emir-i ahur ve daha sonra Anadolu emir-i umeralığa tayin olunmuş ve bu mansıbda iken 969/1561-1562 tarihinde irtihal etmiştir.*

Şemseddin Sami, eserinde Cenâbî Ahmed Paşa hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra söz konusu beyitten bahseder ve kederim, tasam âşikâr olsa gözlerim yaşla dolar, içimin karanlığı, sıkıntısı dışa vursa, taşarsa şüphesiz her yer yağmur altında kalarak ıslanır diyerek üzüntüsünü dile getirir ve kendi üzüntüsünü dışa vurduğu takdirde bu durumdan herkesin etkilenerek üzüleceğini, onun acısını herkesin paylaşacağından bahseder.[98]

Mehmed Süreyya ise *Sicill-i Osmanî* adlı eserinin ilk cildinde, Cenâbî Ahmed Paşa ile ilgili şunları dile getirmiştir;

"……969'da vefat eyledi."[99]

Manastırlı Celâl Bey, şu dörtlük ile Cenâbî Ahmed Paşa'nın ölüm tarihini kaydeder:

"Cihândan münkatı'olub Cenâbî
Müessir oldu galibtîg-ı mirrîh
Bir eksikliye nakletdim bu hâli
Vefat etdi Cenâbî didi tarih".[100]

[98] *"Olsa peydâ dûd-ı âhûm gözlerüm giryân olur*
Ebr-i zulmet olsa zâhir lâ-cerem bârân olur" Şemseddin Sami, *a. g. e.,* s. 1838-1839.
[99] Mehmed Süreyya, *a.g.e.* ,s. 199.
[100] Saadeddin Nüzhet Ergun, " Cenâbî Paşa", *Türk Şairleri,* c. III, İstanbul 1936, s. 266. Dörtlükte, Cenâbî'nin dünya ile ilişiği kesilince, Kılıcı ile iz bırakıp mağlup etti gezegeni, Bu durumu kayıt altına alıp, Cenâbî'nin vefat ettiğini tarih dile getirdi. Manastırlı Celâl Bey, Cenâbî Ahmed Paşa'nın ölümünden duyduğu üzüntüyü kaleme alarak bu şekilde aktarmıştır.

Aktarılanlar çerçevesinde, edep ve terbiye sahibi olan Cenâbî Ahmed Paşa, üstlenmiş olduğu önemli ve konumu itibariyle de stratejik bir önem arz eden Anadolu beylerbeyliği vazifesinde özveri ile çalışarak başarılı olmuş ve vazifesinin başında iken de vefat etmiştir.

1.6.1. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Terekesi

Cenâbî Ahmed Paşa'nın ölümünün ardından geç bir tarihte de olsa nakdinin ve eşyalarının taksiminin yer aldığı bir tereke belgesine ulaşılmıştır.

13 Cemâziyelevvel 1008/1 Aralık 1599 tarihli belgede, yıllarca devletin çeşitli kademelerinde vazife yapan Cenâbî Ahmed Paşa'nın vefatının ardından kayıtlardan anlaşıldığı üzere Cenâbî Ahmed Paşa'nın mallarının büyük bir kısmı devlete bırakılmıştır. Varisin bulunmaması durumunda devletin hak sahipliği söz konusudur. Mallarının bir bölümünün zevcesi Nazperver Hatun'a kaldığı bilinmektedir. Mirasın büyük bir kısmının da devlete (Mehterhâne-i Âmire, Istabl-ı Âmire, Hizâne-i Âmire ve Beytü'l-mâl'a) kaldığı açıklanmaktadır. Cebehâne-i Âmire, savaş için gerekli levazımatın üretildiği ve muhafaza edildiği yer iken, Mehterhâne-i Âmire de devlete bağlı askerî müzik, mızıka okuludur. Istabl-ı Âmire ise saray bineklerinin bulunduğu yerdir. Hizâne-i Âmire (Hazineye) Para işlerinin yönetiminden sorumlu devlet kurumudur. Beytü'l-mâlcılara ise maliye hazinesinden sorumlu kimselere terekesinden bir kısım aktarılmıştır.

Cenâbî Ahmed Paşa'nın zevcesine kalan miktar, zevcesi tarafından Cenâbî Ahmed Paşa adına bir vakıf kurdurarak değerlendirmiştir. Bu konu, Cenâbî Ahmed Paşa'nın zevcesinin kurduğu vakıflar bölümünde ele alınacaktır.

Ahmed Paşa'nın terekesindeki belirtilen eşya şu şekildedir:

Çeşitli kitap ve Kur'an-ı Kerim olduğu ve bunların da ciltli halde toplam olarak 106 adet olduğunu dile getirilmektedir.

Anadolu beylerbeyliği hem siyasî hem de askerî bir vazifeyi içerdiğinden Ahmed Paşa'nın terekesinden askerlik mesleğinin gereği olan pek çok kılıç, hançer, yay ve oka rastlanmaktadır. Ayrıca bu savunma gereçlerinin dış yüzeyindeki ve muhafaza kaplarındaki süslemeler de ilgi çekici niteliktedir. Siyasî ve askerî konumunun önemini vurgulayacak cinsten bu altın, gümüş ve sedeften süsleme parçalar Ahmed Paşa'nın bulunduğu konum ile doğru orantılıdır. Devletin yüksek kademesindeki görevliler sade, ilk bakışta göze çarpmayan eşyalardan ziyâde albenisi olan, göze hitap eden cinsten olanları tercih ederlerdi.

İlaveten eşyasının arasında zînet ve takıların çokluğu (elmas, yakut, la'l…) da dikkatleri çekmektedir. Ahmed Paşa'nın terekesinde yer alan eşyasının aşağıdaki tabloda sayı ve cinsleri belirtilmektedir.

Tablo.1 Cenâbî Ahmed Paşa'nın 1599 Tarihli Terekesindeki Eşyalar.

Kitaplar	Cild aded: 106
Altun dört kise (kese) ile sikke aded	37.564
Kelâm-ı Kadîm	Cild aded: 3
Mısrî zeberced	Aded: 5
Elmas	Aded: 5
Yakut	Aded: 15
La′l	Aded: 1
Yay-ı kabza	Aded: 21
Altun dikme sadak oklarıyla kıt′a	Aded:1
Zer-nişânlu kılıç kabza	Aded: 1
Sedef-kârî hançer kabza	Aded: 1
Murassa′ hançer	Aded: 2
Altun bendlü kılıç kabza	Aded: 4
Namlı hançer kıt′a	Aded: 3
Sorguç balıkçıl takım	Aded: 2
Murassa′ sadak oklarıyla kıt′a	Aded: 1
Kılıç bendleri nîşanı sadaktan kıt′a	Aded: 4
Kılıç murassa′ kabza	Aded: 3
Altun hançer kabza	Aded: 2
Altunlu murassa′ yenlik kıt′a	Aded:1

Tablo 2. Ahmed Paşa'nın 1599 Tarihli Terekesinin Taksimatı

Cebehâne-i Âmire	28.006 akçe
Mehterhâne-i Âmire	20.100 akçe
Istabl-ı Âmire	476.300 akçe
Hizâne-i Âmire (Hazineye)	49.590 akçe
Beytü'l-mâlcılara	451.066 akçe
İçerüye	78.902 akçe
Zevcesine	90.000 akçe

Ahmed Paşa'nın diğer bir tereke kaydı ise şöyledir:

29 Zilhicce 983 /30 Mart 1576 tarihli diğer bir tereke kaydına göre, Cenâbî Ahmed Paşa'nın nakdinin taksimatı konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir. Burada kese ve filori cinsinden açıklanan nakdinin akçe tutarınca karşılıkları verilmiştir.

Merhum Anadolu Paşası Cenâbî Ahmed Paşa'nın metrukâtından alınan filoriye akçe beyanıdır.[101]

Hasene– Kese 1 -fi 10 000 akçeye tekabül eder.

Küsür –hasene – 7 684 akçeye tekabül eder.

Cem'an hasene – 17 684

Nakdiye-kese 3- fî 50 000 (150 000 akçeye tekabül eder).

Küsür –nakdiye- 40 200 akçeye tekabül eder

Cem'an nakdiye – 190 200

fî cânib-i şimâl

[101] Fon Kodu: TSMA. d. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterlei), Dosya No: 4627, 29 Zilhicce 983/30 Mart 1576, 2b, sıra No: 3.

İKİNCİ BÖLÜM

CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN VAKIF VE HAYRATI

Cenâbî Ahmed Paşa hayratı olan cami, daha önce de belirtildiği üzere Ankara'da yer almaktadır. Yaptıran kişi, yapılış tarzı, yapıldığı dönem gibi ayrıcalıklara ve özelliklere sahip olan bu caminin araştırılma sebepleriden biri de tarihi ve mimarîsinin yanında Ankara halkı tarafından yeterince bilinmiyor olmasıdır. Yapılan saha araştırmalarında bizlere bu doğrultuda bilgi verenler sayıca az da olsa, konumuz ile ilgili söylenenler, yazılanlar buraya aktarılmaya çalışılacaktır.

Cenâbî Ahmed Paşa'dan Evliyâ Çelebi şöyle bahsetmiştir:

> *"…(---) târîhinde celâlî havfinden Cenâbî Ahmed Paşa i'ânet-i âhâlî-i eyâlet ile bir kat bir sûr-ı muhkemât binâ etmişdir."* [102]

Burada Evliyâ Çelebi, Ankara Kalesi'nden, kalenin geçirdiği tadilatlardan, onarımlardan bahseder ve Celâlilerin (bahsi geçen olay o dönem ve sonrasında genellikle Anadolu'da faaliyet alanı bulan Celâli ayaklanmalarıdır) korkusundan Cenâbî Ahmed Paşa, vilayet halkının da yardımıyla sağlam ve dayanıklı sur yapılarını daha da sıkı bir yapıaya dönüştürmüştür diye bahsetmektedir.

2.1. Cenâbî Ahmed Paşa Camii

Cenâbî Ahmed Paşa Camii veya bilinen başka isimleri ile de Hayalî Ahmed Paşa, Hayatî Ahmed Paşa veya Yeni Cami'dir. Caminin önemi XVI. yüzyılda olduğu gibi bugün de hâlâ Ankara'nın tarihi camilerinin arasında yer alıyor olması, ayakta sağlam bir şekilde durması, belki de en önemli hale getiren etmen de Ankara'daki Mimar Sinan üslûbu ile yapılmış tek mimarî eser olmasından kaynaklanmaktadır.

Evliyâ Çelebi eserinde Ankara camilerinden de bahseder ve şöyle devam eder;

> *"…Ve cümle yetmiş altı mihrâbdır. (---) si cevâmi'dir. Evvelâ Cenâbî Ahmed Paşa Câmii ve Hacı Bayrâm-ı Velî Câmii. Bu ikisi Süleymân Hân'ın mimarı Sinân binasıdır."*[103]

---

[102] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, II. Kitap, Haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s. 221.
[103] Kurşun ve Dağlı, *a.g.e.*, s. 221.

Camilerin hepsi yetmiş altı mihraplıdır derken Evliyâ Çelebi, o dönemdeki Ankara'daki cami sayısını bizlere söylemektedir. Evliya Çelebi, Hacı Bayram Veli Camii'nin de Mimar Sinan üslûbu ile yapılmış olduğunu dile getirmektedir. Fakat bu bilgiye yalnızca Evliya Çelebi'nin eserinde rastlamaktayız. Evliya Çelebi, Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nin de Süleyman Han'ın mimarı olan Sinan yapısı olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca şimdiye değin edinilen kaynaklar içerinde Hacı Bayram Velî Camii'nin Mimar Sinan tarafından ya da onun talebelerince onun tarzı üzere yapıldığını zikreden tek isim Evliyâ Çelebi'dir. Bu konu ile ilgilenen hemen herkes Ankara'daki Mimar Sinan eseri olarak Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ni işaret etmektedir.

Ayrıca Mimar Sinan'ın eserleri olan; *"Tezkiretü'l-Bünyân","Tezkiretü'l-Ebniye" ve "Tezkiretü'l-Mi'mârîn"* adlı eserlerinde bu Camii'nin Mimar Sinan'ın eseri olduğu açık bir ifade ile yazmaktadır.[104]

Suraıya Faroqhı, ise *Orta Halli Osmanlılar*[105] adlı eserinde, Cenâbî Ahmed Paşa Camii'den, Mimar Sinan'ın Ankara'da ayakta duran tek eseridir der ve ekler; Osmanlı Ankarası'nın tüm geçmişini bünyesinde yansıtmakta olduğundan bahseder.

Cenâbî Ahmed Paşa Camii, Ankara'nın Öncebeci semtinde,[106] Mimar Sinan Meydanı'nda yer almaktadır.[107] Cümle kapısı üzerinde bulunan kitabe, caminin yapımının 973/1565-1566 yıllarında tamamlandığı hakkında bilgi vermektedir.[108] Kuzeydoğusundaki hazirede Cenâbî Ahmed Paşa'nın türbesinin yanında XVIII. yüzyılda yapılan Azimî Türbesi bulunmaktadır.[109] Tamamen beyaz yerli taşla yapılan mabet ve türbe, adeta nurdan bir abide gibi yükselmektedir.[110] Cenâbî Ahmed Paşa Camii Ankara'nın en güzel camileri arasında yer almaktadır.[111]

> *"Kare mekân üzerine tek kubbeli ve son cemaatlidir. Son cemaat üç kubbeli ve yanları açıktır. Orta kubbe yan kubbelere nispetle büyük ve yüksektir. Selçuk üçgeni kasnağı ile taşınır ve merkezde yakın tarihlerde yenilenmiş olan kalem işi büyük bir rozet yer alır. Son cemaate iki basamakla çıkılarak burası mermer sütun*

[104] Sönmez, *a.g.e.,* s. 46-98-124.
[105] Faroqhı, *a.g.e.,* s. 44.
[106] Dağlıoğlu, *a.g.m.*, s. 213.
[107] Başkan, *a.g.e.*, s. 7.
[108] Kalfazade, *a.g.m.*, s. 351.
[109] Kalfazade, *a.g.m.*, s. 351.
[110] Konyalı, *a.g.e.*, s. 92.
[111] Kılcı ve Günel, *a. g. e.*, s. 186.

ve sütun başlıkları kırmızı Ankara taşlarıyla örülmüş sivri kemerleri taşımaktadır. Orta kemerse geniş ve yüksektir. Dış bordürde dairelerin iç içe geçmeleriyle geometrik bir ağ oluşmaktadır. Köşeliklere gelince, bunlar düzdür. Kapı ise iki renk taşlı ve kemerlidir. Kemerin üzerinde ise iki sıralı üç pano halinde sülüs yazı tipiyle yazılmış olan kitabe yer almaktadır.[112] *Yapının kübik ana gövdesi iki kademeli olarak kesme taştan yapılmıştır. Her iki kademe de düz silmelerle sonuçlanmaktadır. Geniş kubbenin oturduğu sekizgen kasnak beden duvarlarından kubbeye kadar daralarak yükselir. Son cemaat yerini örten kubbeleri ile harimi örten ana kubbe ve kasnak kısımları kurşun kaplıdır. Aydınlık sorununa önemli bir katkı olan içleri alçı şebekeli on altı pencere yer alır".*[113]

Cenâbî Ahmed Paşa Camii, Mimar Sinan yapı üslûbunu gösteren ve bu doğrultuda inşa edilmiş bir cami yapısını bünyesinde barındırır. Sinan tarzı yapılarda ilk göze çarpan sadeliktir. Aydınlık sorununu çözme yöntemi, özgün bir yaklaşımla her anlamda Mimar Sinan tarzı sorun çözme yöntemidir. Mimar Sinan'ın eserleri bu yöntem ile ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Sinan'ın hemen her eserinde pencereleri yerleştiriş şekli, güneşten ve dışarıdan gelecek ısı ve ışıktan sonuna kadar yarar sağlama fikri ile geliştirilmiştir. Günümüzde de bu yöntem modern mimarînin temelini teşkil etmektedir.

Mihrap, mermer ve nişlidir. Sade olarak üç bordürle kuşatılır. Taştan minber ve müezzin mahfeli sadedir.[114] Yapının minaresi, harimin kuzeybatı köşesinde bulunmaktadır. Bu köşede harim duvarından yani camiyi mahalleden ayıran duvardan girişi olan minarenin, iki kademeli kürsüsü olması gerekenden büyüktür.[115]

Cami, kitabelerden anlaşıldığı üzere Osmanlı döneminde iki kez tamir olunmuştur. 1217/1802 ve 1305/1887 tarihleridir. İlk tamir Safranbolu'lu Hacı Alime Kadın tarafından üstlenilirken, sonraki tamir ise Ankara Valisi Abidin Paşa'nın ve Abdülcelilzâde Hacı Ahmed Hidayet'in hizmetleri neticesi gerçekleştirilmiştir.[116] Yapı ilaveten Cumhuriyet döneminde de

112 Öney, *a.g.e.*, s. 56.
113 Başkan, *a.g.e.*, s. 21.
114 Öney, *a.g.e.*, s. 57.
115 Başkan, *a.g.e.*, s. 22.
116 Dağlıoğlu, *a.g.m.*, s. 213.

1959-1970 yıllarında da bir dizi tadilatlardan geçirilmiştir.[117] Cenâbî Ahmed Paşa Camii, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde ikişer kez olmak üzere toplamda dört defa tamirden geçmiş görünmektedir.

Osmanlı dönemi'ndeki geçirdiği tamir kitâbesini Mehmed Sabri şöyle yazmıştır:

Sehâvet ehline cennet müyesser eyledi Allah
Masâbîk hadisinde buyurmuştur Resûlullah
Abdülcelil-zâde merhum Seyyid el-Hac Hidâyet
Sene bin iki yüz on yedi tarihinde mabed
Bu cami taşrası tezyin muradıdır rizâen
Gülistân ola kabri ruhunu şâd eyleye Allah.[118]

2.2. Cenâbî Ahmed Paşa Türbesi

Cenâbî Ahmed Paşa Cami avlusunda iki adet türbe, bir de Mevlevîlere ait hazire bulunmaktadır. Türbelerden biri Cenâbî Ahmed Paşa'ya ait iken diğer bir türbe de Azimî Esad Paşa'ya aittir.

Cenâbî Ahmed Paşa türbesi, cami avlusunun kuzeydoğusundadır.[119] Eser, tıpkı Cenâbî Ahmed Paşa Camii gibi, Mimar Sinan ya da onun talebelerinden birine aittir. Türbe, halk arasında Hayalî Ahmed Paşa Türbesi olarak da bilinir.

Bu mimarî eser, kesme Ankara taşı ve kırmızı taşlarla süslenerek sade bir görünüme ulaşmıştır.[120] Sekiz köşeden oluşan türbe, klâsik Osmanlı mimarîsi ve Osmanlı türbeleri özelliğini taşımaktadır.[121] Türbe, sağır yani boşluksuz bir yapı olma özelliğini göstermektedir.[122] Kubbe, kurşun kaplamadır ve içerisinde bulunan tek mezar da Cenâbî Ahmed Paşa'ya aittir.

"Cami avlusundan daha yükseğe inşa edilen türbenin, alçak bir subasman katı mevcuttur. Türbenin cephe yapıları sadedir. Sekiz

[117] Dağ, İnan, *a.g.e.,* s. 36.
[118] Başkan, *a.g.e.,* s. 17. Allah, cömert kişilere cenneti kolaylaştırdı. Allah'ın Resulu bunu aydınlatıcı sözlerinde buyurmuştur. Abdülcelil-zâde merhum Seyyid Hacı Hidayet, bin iki yüz on yedi senesinde mabedden, Allah rızası için bu caminin dışını süslemek onun arzusu idi. Kabri gül bahçesi olsun, Allah ruhunu şad etsin.
[119] Başkan, *a.g.e.* , s. 29.
[120] Öney, *a.g.e.* , s. 117-118.
[121] *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 406.
[122] Ülgen, *a.g.m.* , s. 222.

cepheye yapılan iki sıralı pencerelerden alttakiler taş söveli, demir parmaklıklı ve sivri alınlıklıdır. Üstte ise içleri petek desenli ve üç tanesi de vitray ile bezenmiş sekiz adet alçı pencere mevcuttur.[123]

Cenâbî Ahmed Paşa Cami ve türbesi, Mimar Sinan veya onun talebeleri tarafından inşa edilmiş bir ustalık eseridir. Türbe, camiden yüksek, camiye uzak bir yere yapılarak caminin gölgesinde bırakılmamıştır.[124]

Basit kemerli giriş kapısının üzerinde 1228/1813 tarihli bir tamir kitabesi vardır. Bu da XIX. yüzyılda türbenin tamirat geçirdiğinin göstergesidir.[125] Ayrıca türbenin çevresinde de Mevlevîlere ait hazire bulunmaktadır.[126]

Avlunun içerisinde var olan bu eseri ziyarete gittiğinizde, Osmanlı mimarî unsurunu görmek mümkün olmaktadır. Gösterişten uzak, oldukça mütevazı bir yapı ile karşı karşıya kalırsınız. Bir dönemin hem siyasî hem de askerî açıdan önemli görevi olan beylerbeyliği yapmış bir Osmanlı Paşası için gösterişten uzak bir yapı özelliğini gözler önüne sermektedir. Pek çok Osmanlı mimarî ekolündeki gibi sade, yalın ve bu özelliğinden kaynaklanan insana huzur veren bir tarafının olması İslâm medeniyetinin, Türk kültürünün ve bu coğrafyalarda yaşamanın somutlaşmış bir tezahürüdür. Yapı, bu dünyada sadelik tercihinin olduğu gibi ebedî dünyamıza yani ahiret hayatına kadar istirâhâtgâhımızın da gösterişsiz, süsten ve şatafattan uzak olarak tercih edildiğinin bir örneğidir.

2.1.1. Cenâbî Ahmed Paşa Camii Görevlilerinin Hûrufat Defterlerindeki Kayıtları

2.1.1.1. Muarrif ve Kayyımlar

Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camiinde iki akçe ile muarrif Osman fevtinden Süleyman'a inayet.[127] (fî gurre-i Sefer'ül-hayr 1116/7 Haziran 1704)

[123] Başkan, *a.g.e.* , s. 29.
[124] Ali Kılcı, Gökçe Günel, Abdülkerim Erdoğan, *Osmanlı'da Ankara,* c. II, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2008, s. 186.
[125] Başkan, *a.g.e.* , s. 32.
[126] Dağ, İnan, *a.g.e.,* , s. 36.
[127] Defter No: 1067, v. 168b, Belge No: 23.

Hûrufat defterinde geçmekte olan cami görevlisi muarrifin kelime anlamlarına değinecek olursak; tarif eden, anlatan, izah eden, bildiren, tanıtan, açıklayan kişi olarak sözlüklerde yer almaktadır.[128]

Camilerle tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını hayır ile anan müezzin ve derviş hakkında kullanılır bir tabirdir. Cami ve tekkelerde bu işi gören ve tarif hizmeti yapan vazife sahiplerine verilen addır. Ayrıca muarrif, kimi yerlerdeki Selâtin camilerinde müezzinlik de yapabilmektedir.

Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa'nın binâ eylediği cami-i şerifde yevmi beş akçe ile kayyım olan Mehmed Halife kendi hün-i rızasıyla kasr-ı yedinden el-hac Hüseyin Halife'ye ba-berât-ı fariğ tevcih buyruldu.[129] (fî gurre-i Receb 1174/Şubat 1761)

Camideki diğer bir görevli ise kayyımdır. Cami-i şerif hizmetçisi, camilerin temizlik işlerini yapan hademesine kayyım ya da yaygın yazılışı ile kayyum adları verilmektedir. Kayyım, mütevelli yerine de kullanılır bir tabirdir.

2.1.1.2. Müezzinler

Ankara'da Ahmed Paşa Camii'nde müezzin ve kayyım Mehmed ferağından oğlu Mustafa'ya inayettir.[130] (fî gurre-i Rebiülâhir 1116/3-4 Ağustos 1704)

Cami vazifelilerinin bir diğeri ise müezzindir. Müezzinin kelime anlamı; namaz saatinin girdiğinde minare şerefesi ya da sesin duyulabileceği yüksek bir yerden ezan okuyarak insanlara namaz vaktinin girdiğini muştulayan, haber veren kimselerdir.[131] Müezzinler ayrıca namaz aralarında dua da okurlar. Müezzinlerin bir diğer özelliği de umumiyetle seslerinin güzel oluşudur.

Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde yevmi bir akçe ile müezzinlik cihetindeki Mustafa fevt sulbi oğlu Mehmed'e Naibi Sunullah arzıyla berat inayet.[132] (Şaban 1144/Ocak 1732)

2.1.1.3. Devirhân ve Nâzırlar

Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde bir akçe ile devirhân ve nâzır Ramazan fevtinden kebir oğlu Süleyman'a inayettir.[133] (fî gurre-i Şevval 1126/Ekim-Kasım 1714)

---

[128] Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî,* Haz. Raşid Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel vd. İdeal Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 1061; İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* Yargı Yayınları, Ankara 2006, s. 1107.
[129] Defter No: 1063, v. 110a, Belge No: 22.
[130] Defter No: 1067, v. 168b, Belge No: 37.
[131] Parlatır, *a.g.e.,* s. 1164.
[132] Defter No: 1068, v. 134b, Belge No: 41.

Hûrufat defteri kayıtlarındaki bir başka cami vazifelisi de devirhândır. Camilerde, namaz vakitleri öncesinde Kur'an-ı Kerim okumakla vazifeli kişiye devirhân denilmektedir. Diğer görevlilerden nâzır ise kelime anlamları olarak; bakan, göz kulak olan, izleyen, yöneten, idare eden, bakan[134] ve ayrıca bir idarenin yahut dairenin umur ve muamelatına nezaret eden büyük memura verilen unvan anlamlarına karşılık gelmektedir.

2.1.1.4. İmamlar

Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camiinde sekiz akçe ile imam Ramazan fevtinden kebir oğlu Süleyman'a inayet.[135] (fî gurre-i Şevval 1126/Ekim-Kasım 1714)

Hûrufat defterinde bahsi geçen diğer cami görevlisi de imamdır. Arapça emm öne geçmek, sevk ve idare etmek kökünden gelen imam, cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse ve devlet başkanı anlamlarını taşır.[136] İmam, İslâm dini için oldukça önem arz eder ve başta olan, lider, devlet önderi gibi anlamları da karşılamaktadır.

Ankara'da Ahmed Paşa Camii'nde bir akçe ile mütevelli olan imamı Ramazan fevtinden kebir oğlu Süleyman'a inayettir.[137] (fî gurre-i Rebiülâhir 1129/17Mart 1717)

Bu son iki hûrufat kaydında geçen bilgiler ışığında, imam Ramazan Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde imamlık ve mütevelli imam görevlerini yerine getirmektedir. Ramazan isimli kişi vefat edince bu iki görev Ramazan'ın büyük oğlu Süleyman'a devredilmiştir. Esasen bu görevlerin iki ayrı kişi tarafından yapılması icap ederken söz konusu görevlerin yalnız tek kişi olarak Süleyman'a devredilmesi demek, burada Süleyman'a bir imtiyaz tanındığının ya da ücret konusunda bir tasarrufa gidildiğinin bir göstergesidir. Bu durumda Süleyman herkes tarafından çok sevilen bir kimse ve görevi ona veren şahıslar Süleyman'a bu iki ayrı görevi vererek onu oldukça gururlandırmışlardır. Ayrıca Süleyman'ın babası Ramazan da bu iki vazifeyi aynı anda yapmaktaydı.

---

[133] Defter No: 1067, v. 184b, Belge No: 26.
[134] Parlatır, *a.g.e.*, 1271.
[135] Defter No: 1067, v. 184b, Belge No: 27.
[136] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "İmam", *DİA,* c. 22, İstanbul 2000, s. 178.
[137] Defter No: 1067, v. 185a, Belge No: 18.

2.1.1.5. Vâizler

Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde yevm-i Cum'ada muayene ile vaiz şeyh Hüseyin fevt İsmail bin Mustafa'ya inayettir.[138] (fî gurre-i Ramazan 1132/13 Temmuz 1720)

Ankara Hûrufat defterindeki bir başka vazifeli de vaizdir. Dinî mes′eleler üzerinde öğüt veren kişi olarak bilinen vaiz sözlükte uyarmak, sakındırmak anlamındaki va'z kökünden türemiştir. Bir topluluğa dinî ve ahlakî konularda nasihat etmek, dinleyenlerin kalplerini iyiliğe ısındıracak sözler söylemek, uhrev'i mükâfat ve azaba dair bilgiler vererek teşvik ve ikazda bulunmak vaaz yapan kişinin yani vaizin görevleri şeklinde tanımlanır.[139]

2.1.1.6. Hâtibler

Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde iki akçe ile hatib veledi Mehmed fevtinden oğlu hafız es-seyyid Abdurrahim'e inayet buyruldu.[140] (Rebiülevvel 1139/Ekim-Kasım 1726)

Ankara Hûrufat defter kayıtlarındaki son cami görevlisi olan hatib; hitab eden, öğüt veren, söz söyleyen kimse olarak tanımlanmaktadır.[141]

Bu son hûrufat kaydına göre ise, hatiblik görevi için hafızlık şartı aranmazken Mehmed'in oğlu hâfız es-seyyid Abdurrahim'e bu görev tevcih edilmiştir. Her hatib aynı zamanda hafız değilken, Mehmed'in oğlu, artı bir meziyet olarak hafız da oluşu, bu görevin yapılmasındaki önemi ve vazifeye gösterilen değeri artırmaktadır.

Yazılan Ankara 531, 532, 564, 1057, 1058, 1059, 1060,1061, 1063, 1065, 1067, 1068, 1071, 1072, 1116, 1137 numaralı Hurûfat defterlerinde incelemelerimiz sonucunda camideki çeşitli görevlendirmeler, ücretlendirmeler ve vazifeli kişilerin konumları ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Bu bilgiler neticesinde Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde 1116/1704 ile 1139/1726 seneleri arasında üç kayyım, üç müezzin, bir muarrif, bir imam, bir devirhan, bir nazır, bir vaiz, bir hatib olarak atamalar yapılmıştır.

---

[138] Defter No: 1067, v. 121b, Belge No: 19.
[139] Hasan Cirit, "Vaaz", *DİA,* c. 42, İstanbul 2012, s. 404.
[140] Defter No: 1129, v. 45a, Belge No: 8.
[141] Parlatır, *a.g.e.,* s. 598.

2.1.2. Cenâbî Ahmed Paşa Camii Hizmet İşleyişi

1201/1787 tarihli vesika, Ankara'da bulunan Hayalî Ahmed Paşa Cami evkafının olmaması ve bununla birlikte mütevelli kaydının da olmaması hasebiyle tamiratı, onarımı ve zararı ölçüsünde oluşan masraf, memurlara ödenmesi gereken ücret mahalle ahalisi tarafından imece usulü ile hizmeti yerine getirecekleri açık bir şekilde belirtilmiştir. Caminin kâr-gîr (taştan veya tuğladan yapılmış bina) kaplı ve kurşun pûşîde (örtülmüş, kaplanmış) li olarak vücuda getirildiğinden ve genel yapısından da bahsedilmiştir. İdârât meclisi ve vilayetinden masrafı arz edilen kırk bin yüz altmış guruşun peşinen ödenmesi kararlaştırılmıştır.[142]

1205/1791 tarihli vesika ise, Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde görev yapan kişilerin genel sayısı, görev tanımlamaları, göreve atama zamanları, birden fazla yapılan görev, net olarak cami için harcanan ve ödenen masraflar, vazifelilere verilen maaşlar, hayır, hasenat yer ve mekanlarının vakıftan yararlanma şartları gibi konular vesika içinde açıklanmıştır.[143]

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer almakta olan Defter-i Esas ya da Atik Esas adları ile adlandırılan belgelerde Cenâbî Ahmed Paşa Camii ile ilgili bilgilere rastlanılmıştır. XVIII. yüzyıla tarihlenen açıklamalar ise cami görevlilerinden cami ihtiyaçları gibi bilimum bilgileri barındırmaktadır.

2.1.3. Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki Görevlendirme Kayıtları

987/1579 tarihli Ankara kadısına yazılan ve meramlarının anlatıldığı belgede, Cenâbî Ahmed Paşa Caminde, günlüğü iki akçe meremmetçi (tamir, bakım ve onarımdan mes′ul kimse) olan Çelebi Mehmed, daha evvel padişah sarayında çalışmaktadır. Daha sonra Ankara'ya gelerek bu vazifenin başına geçirilmiştir. Mehmed Çelebi, vazifesini düzenli olarak yerine getirdiği halde vazife karşılığı olan ücretini alamamıştır. Mehmed Çelebi, mağdur olduğu bu durumu kadıya anlatmıştır ve kadı da geriye dönük olarak alacaklarının mütevelliden tahsilinin buyrulmasını uygun bulmuştur.[144]

---

[142] Defter No: 2169, Belge no: 13.

[143] Defter no: 224, Belge no: 21, 19 Ramazan 1205/22 Mayıs 1791 Tarihli Vesika: Ankara'da bulunan Hayâlî Ahmed Paşa camii şerifinin hazinesine maaş tahsisi zımnında meclis idârât vilayetine takdim kılınan mazbata olduğundan iade buyrulmuş bahsi geçen on guruşluk bedel verilerek beraberce huzurda takdim buyrulmuştur.

[144] Fon Kodu: A.DVNSMHM (Bab-ı Asafî Mühimme Defterleri, Kutu: 41, Gömlek: 200, Sıra: 0), 4 Ramazan 987/ 25 Ekim 1579 tarihli Belge. Cenâbî Ahmed Paşa caminde görevli olan Çelebi Mehmed'in, yapmış olduğu vazifesinin karşılığını alamaması sebebiyle, bu durumu Ankara kadısına bildirildiğini ve alacağının bir an evvel tahsil edilmesi hususunun anlatıldığı bir belgedir.

987/1580 tarihli belgede, Ankara sancak beğine ve dahi kadısına bir hüküm niteliğinde yazılmıştır. Bahsi geçen kişi olan; Pîrî Gaib Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Caminde görevlidir. Kendisi türbedâr (türbelerin temizliğinden sorumlu kimselerdir) ve ferraşlık (camilerde temizlik işlerine bakan kişidir) vazifelerini üstlenmiştir. Pîrî Gaib, üstlenmiş olduğu bu iki vazife karşılığında günlük dört akçe ücret almaktadır. Fakat Pîrî Gaib, Cenâbî Ahmed Paşa camindeki türbedâr ve ferraşlık görevlerini yerine getirdiği halde iki yıldır hizmetlerin ücretini alamamaktan yakınmaktadır. Bu durumu Evkaf Nazırlığı mütevellisine bildirmiş ve kendisine iki senedir haksızlık yapıldığını, çalıştığı halde emeğinin karşılığını alamadığını belirtmiştir. Pîrî Gaib, ayrıca elinde konu ile ilgili fetvalar ve berat-ı şerifler olduğunu da eklemiştir. Mütevelli, daha evvelden de müracaatta bulunulmuş fakat gerekenin yapılmadığından ivedilikle konu ile ilgili adilâne bir çözüme kavuşması hususunda yazışmaları başlatmıştır. Pîrî Gaib'in yapmış olduğu hizmetlerinin karşılığı olan hak ettiği ücretlerin ödenmesi ve mevcut durumdaki haksızlığın bir an evvel nihayetlendirilmesi mevzu′unda ilgili yerlere, kadıya durum arz edilmiştir. [145]

Bu iki mühimme defteri kayıtları dikkate alınarak denilebilir ki; günümüzde olduğu gibi o dönem itibariyle de insanların emeklerinin karşılığı konusunda nadir karşılaşılan bir durum da olsa bu konuda gereken hassasiyet gösterilmemiştir. İslâm dininin de belirttiği üzere emek ve emeğe saygı hususunda yapılması gerekenler oldukça açıktır. Bir vazifeye gönül ve emek veren işçiler için yüce peygamberimiz Hazreti Muhammed (S.A.V.) der ki; *"Çalıştırdığınız işçilerin ücretini onların alınlarının teri kurumadan vermek icap eder"* buyurmuştur. İslâm dininin emir ve yasaklarına uymak, o dönemdeki devlet mekanizması içerisinde büyük öneme sahipti. Arşiv kayıtlarında görülen durum ise, istisnaî bir durum olsa gerek ve istisnalar kaideleri bozmaya muktedir değillerdir.

26 Receb 1178/19 Ocak 1765 tarihli belgede ise medine-i Ankara'da bulunan Cenâbî Ahmed Paşa cami-i şerifinde hatiplik vazifesi ile görevli olan es-seyyid Abdi halife ibn es-seyyid Abdurrahim'e ait idi. Bahsi geçen kişi vefat eyleyince mevzubahs vazife boş kalmıştır. Yeri boşalan vazife için usuller gereği göreve hak kazananlar arasından es-seyyid Hidayetullah halifeye ihsan buyrulup, kendisine görev yazılı olarak bildirilmiştir. Bu da askerî ruznamçe defterine kaydettirilmiştir. Fakat sonra görevin Hidayetullah halifeye değil de es-

[145] Fon Kodu: A.DVNSMHM (Bab-ı Asafî Mühimme Defterleri, Kutu: 41, Gömlek: 840, Sıra: 0), 3 Zilhicce 987/21 Ocak 1580 tarihli belge, Cenâbî Ahmed Paşa caminde çeşitli vazifeleri yerine getiren Pîrî Gaib'in yaptığı vazifelerin karşılığını alamaması nedeniyle, durumu Ankara kadısına bildirdiğini gösteren belgedir.

seyyid Mehmed'e verildiği anlaşılmıştır. Ücretini vakfın karşıladığı hitabet cihetinin günlüğü beş akçe ve dokuz yüz doksan guruş olarak belirlenmiştir.[146]

8 Zilkade 1187/21 Ocak 1774 tarihli belge, Ahmed Paşa caminin hitabet ciheti İsmail Efendi'ye ihsan buyrulmuş, ve söz konusu hitabet cihetinin eski kaydı Anadolu muhasebesine kayıtlı mestur ve mukayyid iki kişiden İsmail'in arzuhal marifeti ile müteveffa hatibin mahlulünden ve naibin inayeti ile ibraz edilerek tevcihe salahiyetini dahi reisü'l-küttab efendi ilam etmiş ve izn-i hümayun olmuştur.[147]

29 Zilhicce 1255/4 Mart 1840 tarihli belge, Ahmed Paşa camindeki boşalan hitabet vazifesi için bu görevi hak edenler arasında Seyyid Hüseyin halife arzuhal sunmuş ve hitabet mahlûl olmakla kendisine sadıka buyrulmak babında istidayı inayet etmekle izn-i hümayun olmuştur.[148]

27 Kanunuevvel 1302/ 8 Ocak 1887 tarihli belge, Ankara'da vaki olup, tamiratına ihtiyaç duyulan Hayalî Ahmed Paşa cami-i şerifinin evkaf-ı hûmayun hazinesi icra-i muayene kitabet celilesi mahallince keşfinin neticesini açıklayarak, deftere Hayalî Ahmed Paşa cami-i şerifinin tamiratı hususunda lâzım görülen kırk bin iki yüz altmış guruşa kararlaştırılarak, bu meblağ kayıt altına alınmıştır. Ayrıca cami için gerekli iyileştirmelerin yapılması konusunda evkafdan memura bildirilmesi rica olunmuştur. Evkaf, hayratın tamir masraflarının Sultan Mahmud vakfının üstleneceğini bildirmiştir. Bunun için evkaf muhasebecisinin nezaretlerinde, mahalli meclis iradesi azaları ve bilirkişi heyetinden seçilecek kimseler tarafından işin üstlenilmesi konusunda talimat verilmiştir. Oluşturulan bu kurul tarafınca tetkik edilen masraf, meblağ ve yapılacak diğer işler için vakfa bildirilerek, herkesin de malumatı olması konusuna deftere kayıt tutulmuştur. Evkaf-ı hûmayun nezareti şûrây-ı devlet'e havale buyrularak, Dâhiliye dairesine verilerek, gerekli izinlerin alınması için süreç başlatılmıştır. Arza cevaben: Yıldız Sarayı Başkitâbet Dâiresi tarafından gönderilmiş olan belge: *"Ankara'da kâin olub tamiri muktezâ-yıirâde-i seniyye cenâb-ı padişahiden olan Hayalî Ahmed Paşa câmi–i şerifinin masâraf-ı tamiriyesi bulunan kırk bin guruşun vakfının bî-kudret evkafdan bulunması cihetiyle karşılığı olmamasına ve cedd-i emced-i cenâb-ı*

[146] Fon Kodu:C.E.V. (Cevdet Evkafı, Kutu: 623, Gömlek. 31444, Sıra: 1), Cenâbî Ahmed Paşa caminde hatip olarak görev yapan kişinin vefatı ile boş kalan hatiplik vazifesinin Mehmed Efendi'ye tevcih edildiğini gösteren kayıttır.

[147] Fon Kodu: HAT (Hatt-ı Hûmayun, Kutu: 1449, Gömlek: 53, Sıra: 1), Ankara'daki Cenâbî Ahmed Paşa caminde hitabet görevinin İsmail'e berat belgesi ile verilmesini anlatmaktadır.

[148] Fon Kodu: HAT (Hatt-ı Hûmayun, Kutu: 1629, Gömlek: 20, Sıra: 1), Ankara'da bulunan Cenâbî Ahmed Paşa caminin mahlul hitabet görevinin Seyyid Hüseyin halifeye tevcihidir.

pâdişâhî cennet-mekân Sultân Mahmud Hân hazretlerinin vakf-ı celili varidatı mütehammilce görünmesine mebni meblağ-ı mezburun varidat-ı mezküreden tavsiyesiyle zikr olunan câmi-i şerifin tamiri hususu ale'l-usûl cânib-i sâmi-i sadâret penâhilerinden istizân olunduğu ifadesine dâir evkaf-ı hûmayun nezâret-i celilesinden cevaben vârid olan tezkire lede'l-arz manzur-ı âlî olarak tamirat-ı lâzimenin hem'an icrası zımnında icab eden mu'amelenin bir an evvel if'âsı hususuna irade-i seniyye-i cenâb-ı zîllullahi şeref buyrulmuş ve keyfiyet evkaf-ı hûmayun nezaret-i celilesine dahi bildirilmiş olmağla ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.17 Rebiülâhir 1304/ 1 Kanun-i sânî 1302/ 13 Ocak 1887 Ser-kâtib-i hazret-i şehriyârı Süreyya.[149]

1341/1922-1923 tarihli belgeler, İstanbul'dan Ankara Cenâbî Ahmed Paşa camine getirilerek muhafaza altında tutulan ve oldukça önem arz eden bir takım değerli eşyaların Ankara'dan alınarak tekrar İstanbul'daki Topkapı Sarayı Müzesi (Arşivine)'ne taşınması hususunda İstanbul'daki nakil heyeti vekilleri tarafından kararlaştırılarak kabul edilen 269 sanduktan, nakliye ve diğer masrafları Ankara Maliye Vekâleti hazinesi tarafından karşılanmak üzere harekete geçilir. Söz konusu nakilde 3500 liranın 3028 lira 47'i guruşu peşinen ödenir ve kalan 471 lira 53 guruşa ise senet yapılarak ileri bir tarihe ertelenir. Ardın da belirtildiği üzere belirtilen nakliye masrafları için 425 lira 53 guruş da ilgililere takdim edilmiştir. Bu nakil işlemlerinin sonunda değerleri eşyalar önemle arz edilerek, şu kısımlara ayrılarak taşıma işlemleri gerçekleşmiştir. Sanduklardan Topkapı Sarayı Müzesi'ne 89 adet ve Evkaf Müzesine ise 11 adet teslim alınmıştır.[150]

2.1.4. Cenâbî Ahmed Paşa Camii Adına Tutulan Mahkeme Tutanakları

1074/1663-1664 tarihli belge Cenâbî Ahmed Paşa cami vakfında mütevelli olan ve aynı zamanda da Cenâbî Ahmed Paşa caminde imamlık vazifesi ile meşgul olan Hacı Ahmed halife ibn Ali, es-seyyid Murtaza Çelebi ibn Şaban hakkında dilekçe vererek ve sözlü olarak ifade de vermek suretiyle dava açmıştır. Bu kişi, caminin vakfından yapılan hanın zamanla

[149] Fon Kodu: İ.DH (İrade, Dâhiliye), Kutu No: 1017, Gömlek No: 80243, Hayalî Ahmed Paşa caminin, tamiratı ve bu hususta kullanılacak ücretin kayıt altına alınarak, bu ödemenin de Sultan II. Mahmud'un vakfından tahsis edilerek ilgili yerlere bildirilmesi ve camiye yapılacak bakım, onarım işlerinin de mümkün olan en kısa süre içinde yapılmasının istendiği hususundaki kayıttır.

[150] Fon Kodu: TSMA.E. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı), Kutu No: 1108), İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nden Ankara Cenâbî Ahmed Paşa camine gönderilerek burada bir süre muhafaza edilen eşyaların tekrar İstanbul'a taşınması hususundaki belgedir.

harap olmasından ve dayanıksızlığı dolayısıyla yıkılmasından dolayı suçlanmaktadır. Ayrıca cami vakfında mütevelli olan Mahmud Ali isimli şahıs da söz konusu hanın bulunduğu alanı davalı olan es-seyyid Murataza Çelebi ibn Şaban'a binayı şartsız vermiştir. Han, yıllar geçtikçe harap olmuş ve yıkılmaya yüz tutmuştur. Yenilenmesi durumu elzem olduğundan o da söz konusu hanı yenileyerek vakfa kazandırmıştır. Bu da şahitler (Seyyid Mehmet Çelebi, Hüseyin Çelebi ibn Hüseyin, Ahmed Çelebi, Mehmed Çelebi, şeyhzâde muhzır başı) gözetiminde kayıt altına alınmıştır.[151]

Şevval 1102/Haziran-Temmuz 1691 tarihli sicil, Ankara'da Kattanin[152] mahallesi sakinlerinden Ömer Çelebi es-seyyid Murtaza isimli kimse lüzum oldukça hafız Mehmed Çelebi ile gayret göstererek, vakıf işlemeleri konusunda istişare yapmaktadırlar. Cenâbî Ahmed Paşa'nın bina eylediği cami şerif sarfından iki kıt′a hudutlanmış alan ve sonra da cami şerif vakfından teşekkül olan yüz iki kira mevcudunun on bir kıt′a bağçe tarifesinden akdine, yani sözleşmeye uygun olarak verilen söze ve akabinde de durumun derinlemesine incelenerek, olaya bilir kişilerin hakim olmasına karar verilmiştir.[153]

3 Zilhicce 1103/16 Ağustos 1692 tarihli sicil, Ankara'da bulunan Cenâbî Ahmed Paşa cami-i şerifi vakfına borcu kefil ile kayıt altına alınan Mehmed Çelebi ibn es-seyyid Abdurrahman Efendi'nin mevcut borcu olan iki yüz elli yedi bin guruş meblağı, cami-i şerif vakfına peşin olarak ödemesinin mümkün olamadığını beyan etmesi üzerine, vakıf mütevellileri tarafından bahsi geçmekte olan toplam iki yüz elli yedi bin guruş paranın taksitlere bölünerek ödenmesi hususunda borçlu şahıs Mehmed Çelebi'ye bildirilmesi hususundaki kayıttır.[154]

---

[151]Aşs., Defter No: 725, Sıra No: 33, Sayfa No: 58, Satır No: 199, Cenâbî Ahmed Paşa cami vakfında görevli şahıs Murataza Çelebi'ye, cami vakfına bağlı bir handa zamanla oluşan tahribat için vakıf tarafından dava açılmıştır.

[152] Cenâbî Ahmed Paşa caminin bulunduğu günümüzde Sinan ya da Ulucanlar olarak bilinen mahallenin 16. yüzyıl Ankara'sındaki ismi Kattânin mahallesidir. Bu mahalle o günün şartlarında 48 nefer ve 40 hâneden teşekkül olmakta idi. İlâveten Celâl Kattanin mahallesinin 5 avarızhânesi, Kattanin mahallesinin ise 9 avarızhânesi bulunmakta idi. Ankara Mahalleleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya,* Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 1995 Ankara, s. 29-30. Ayrıca Ankara'da bir de Celâl Pambûki diğer adı ile Hallaç Kattânin mahallesi de mevcut idi.

[153]Aşs. Defter No: 759, Sıra No: 40, Sayfa No: 71, Satır No: 164, Cenâbî Ahmed Paşa cami vakfı seyyid Murtaza ve hafız Mehmed Çelebi arasında düzenlediklerinin gösterildiği bir sicil kaydıdır.

[154]Aşs., Defter No. 758, Sayfa No: 61, Sıra No: 252, Cenâbî Ahmed Paşa cami vakfına borcu olan Abdurrahman Efendi'nin mevcut borcunu peşin ödeyemeyeceğini ve bunun taksitlendirilmesi ricası hususundaki kayıttır.

2 Muharrem 1135/13 Ekim 1722 tarihli sicil, Ankara'da bulunan Cenâbî Ahmed Paşa cami-i şerifinin berat-ı şerif hatibi olan es-seyyid el-Kerim, el-Rahim, es-seyyid Mehmed efendiler es-seyyid Ömer İbrahim ile imam olan Ramazan müezzini Mehmed'in ve kayyım Süleyman'ın vakfedilen akçeler hususunda mütevelli olan sofcular Mehmed Efendiler ile konuşulup, söz edilen camiye vakfedilen meblağı altı yüz on iki guruş olmakla beraber on-on bir buçuk akçe hesabını kefil ettiğinden geçerli olan meblağ on ikişer guruş tevliyet ücreti aldıktan sonra tasarruf olduğu üzere her birinin yirmişer guruş vazifelerini teslim alarak yerine getirmek üzere Mehmed Efendi on-on bir buçuk akçe ücretle vazifeye tayin olunmuştur. Adı geçen mütevelli iki hesabı da kontrol ettirdikten sonra yüz kırk guruşa vazifeyi teslim etmiştir.[155]

1 Rebiülevvel 1252/16 Haziran 1836 tarihli sicil, Ankara'da Kattanin mahallesi sakinlerinden Bezcioğlu el-hacc es-seyyid İbrahim Ağa ibn es-seyyid Ömer, şer'i meclis toplantısında vakfa sicil kaydı için mütevelli tayin ettiği başmübahşir es-seyyid İsmail Ağa ibn Ahmed'e görev tevcih etmiştir. Gelecekte göreve tayin olunacak kişi zikr olunana kadar kendisine mülk hakkı tanınmıştır. Ankara'nın sınırları dışında kalan Balkiraz (günümüzde burası Mamak'a bağlı Balkiraz mahallesi olarak bilinmektedir) mevkiinde bulunan sakallı oğlu Mustafa ile el-hacc Ali buranın bağları, su arkları, insanların kolaylıkla geçebilmeleri için yollar, sınırlandırılmış bir kıt'a üzüm bağları, kütükler, meyve ağaçları, meyvesiz ağaçlar, Allah rızası gözeterek vakfeylemişler olsalar da bazı şartlar koşmuşlardır. Adı geçen bağlarda her yıl, mütevelli kendi tımarını kendi eli ile edip ve bahsi geçen Yeni cami-i şerife hayır adına bırakılan bir adet bakır mumluğa her sene, Ramazan ayında bal mumu yakmak gibi kişileri zorlamayacak bazı isteklerde bulunmuşlardır. Mütevelli olan Mercan Abdullah'ın ölümünden sonra ise büyük oğlu mütevelli olacak ve diğer mütevellilerden görev teslim alınacaktır. El-hacc İbrahim Ağa'nın onayından sonra da mütevelliler başka şehirdeki vakıflara yönlendirileceklerdir. Yeni mütevelliler, vakfın işleri dışında işlerle uğraştırılırlarsa, geriye dönük olarak sorumlulara hesap sorulacaktır. Vakfedilen bağlar geri alınacak ve eski düzene geri dönülerek mütevellilik görevinden de feragat edileceklerdir. Başka bir işte çalışmakta ısrarcı olanlar ise işte o vakit, başmütevelli sıfatını taşıyan Mercan Abdullah, sağlık ve lüzumlu işler için vakfın şer'i hükümler çerçevesine uygun olarak, hükmedici, Kur'an-ı Kerim'e dayanılarak işleri neticelendirmek elzem olacaktır. Ayrıca bir çekişme, kavga durumunda duruşma isteyen ve karşılıklı hak iddia eden her iki tarafa, yüz yüze gelerek

[155]Aşs., Defter No: 774, Sayfa No: 12, Sıra No: 20, Satır No: 40, Cenâbî Ahmed Paşa camindeki vazifelendirmelerin vakıf içerisinde ve vakıf yardımıyla yapıldığı konusundaki kayıttır.

konuşarak, anlaşma, muhakeme ederek sorun çözme yolları önerilecektir. Eğer netice istenilen gibi olmaz ise de geçmiş davalar arasından emsal teşkil edenlere bakılıp ayrıca vakıf meseleleri üzerine büyük İslâm âlimlerinin söylediklerini dikkate alarak durum nihayetlendirilecektir. Sıhhat ve lüzumlu işlerin vakıf usullerince çözümlenmesine dair ikinci olarak gereken şeyler arasında; iş ve emirleri yanlışsız, kusursuz olarak, doğru bir biçimde, şeriata uygun, şeffaf, gözle görülür, yoruma müsaade vermeyen, saygı gösterilen, masumların hakkını gözeten ve zamana uygun bir biçimde de yürürlükte olması istenmektedir. Anlaşmaların, gerçek, doğru, kusursuz ve emirleri ebedileştiren, lüzumlu, insan yararına uyması gerekmektedir. Bundan böyle aranan ve istenen şeyler arasında da sözleşmeyi yok saymak, mümkün olamayacak ve davaları hükümsüz bırakmak da hukuken zorlaşacaktır.[156]

11 Rebiülevvel 1283/24 Temmuz 1866 tarihli sicil, Ankara'da Hayali Ahmed Paşa vakfında, hitabet ciheti vazifesi ile meşgul olan ve görevi dâhilinde de mütemadiyen ikindi namazı sonrasında görevini gerçekleştiren ve vazifesi karşılığı günlüğü beş akçe ücret almakta olan hafız Mehmed halifenin yapmış olduğu hitabet ciheti görevini hiçbir zorlamaya maruz kalmadan, tamamen kendi gönül rızası ile Hüseyin ibn el-hacc Mustafa'ya nizam dâhilinde bıraktığına dair kayıttır.[157]

28 Zilhicce 1321/ 16 Mart 1904 tarihli sicil, Ankara'da, Kattanin mahallesinde bulunan Cenâbî Ahmed Paşa cami-i şerifinin imamlarına Havva bint Hacı Mahmud gelirini şer'i mahkeme meclisi huzurunda şartlı olarak bağışlamıştır. beşeağazâde Beşe İbrahim Efendi ibn Hacı İbrahim Efendi uhdesine bırakılmıştır. Caminin imamı olan Hacı İbrahim vefat ettiği takdirde evlâdiyelik olarak işlenmesi amacıyla kendinden sonra yerine geçen oğluna, mütevellilik vazifesinin devri şart koşulmuştur. İbrahim Efendi'nin de bu tevliyet beratını aldığına ve kabul ettiğini belirten sicil kaydıdır.[158]

1325/ 1907-1908 tarihli sicil, Ankara'nın Kattanin mahallesinde bulunan Hayali Ahmed Paşa cami-i şerifinde hitabet ciheti vazifeli el- hacc Cafer Efendi'nin vefat etmesi üzerine üç evladından büyük oğlu Hafız Hacı İbrahim'e 72 guruş 10 para ücreti ile imamet

[156]Aşs., Defter No: 925, Sayfa No: 10, Sıra No: A1, Ankara Kattanin mahallesi vakfı ve vakfedilecekler hakkındaki talimatnâmeler kayıt altına alınmıştır.

[157]Aşs., Defter No: 963, Sayfa No: 46, Sra No. B2, Ankara Hayali Ahmed Paşa caminde hitabet vazifesi görevlisi hafız Mehmed halifenin, görevini kendi rızası ile Hüseyin ibn el-hacc Mustafa'ya devrettiğine gösteren belgedir.

[158]Aşs. Defter No: 998, Sayfa No: 76, Sıra No: 190, Cenâbî Ahmed Paşa cami vazifelilerine, hayırseverler vakıf aracılığı ile ücretlerinin ödenmek üzere kayıt altına alındığını gösterir belgedir.

ciheti verilir. Ortanca evlad hafız Ali Efendi'ye ise Fatma Hatun vakfına kayıtlı olan İplikçi cami-i şerifinde yalnız çarşamba günleri, öğle vaktinde yapacağı vaizlik ciheti verilirken, küçük evlât olan Hafız Osman Efendi'nin durumu henüz rüşte ermediğinden dolayı biraz farklılık göstermiştir. Balâ kazasına bağlı, Tabanlı nahiyesi ve Tolular Karyesinde bulunan Emine Hatun camii şerifinin hitabet ciheti vazifesi için el-hacc Cafer Efendi'nin küçük oğlu rüşt olmadığından bu görevi niyabeten ve karşılıksız olarak yürütecek olan ise hafız Salih'dir. Hafız Salih'in, hafız Osman Efendi'nin yapacağı hitabet ciheti vazifesini geçici olarak sürdüreceğine dair sicil kaydıdır.[159] (hafız Osman rüşte erdiğinde hitabet ciheti görevini hafız Salih'ten geri alacaktır)

15 Zilkâde 1326/9 Aralık 1908 tarihli sicil, Ankara'da Kattanin mahallesi'nde Hayalî Ahmed Paşa cami imamı olan müteveffa Hacı Cafer Efendi'nin oğlu olan Cafer Osman Efendi'ye imamlık vazifesi tevcih edilmiş ve tevcih beratı usulüne uygun olarak kendisine verilmiştir. Kendisi rüşte erene değin, tevcih edilen göreve niyabeten bakılacaktır. Bu vazife el-hacc İbrahim'e ihsan buyrularak, arz ve ilam olunmuştur. Bu görev için belirlenen süre ise tam on beş senedir. Bu sürenin akabinde Cafer Osman Efendi vazifeyi devralacaktır.[160]

2.1.5. Cenâbî Ahmed Paşa Camii Adına Kurulan Para Vakıfları

Para vakıfları, yalnızca nakit sermaye ile kurulan vakıflardır. Hayır, için bağışlanan para, vakfın belirlenen amaçları için kullanılır.[161] Para vakıfları kavramı, Osmanlı'ya özgü bir kurumdur. Bu kavramın Osmanlıdan önce kullanıldığına rastlanmamaktadır. Osmanlı ile hayat bulan ve adeta kredi müessesesi gibi çalışarak Osmanlı ekonomisini rahatlatmıştır. Para vakıflarının kurulması ile Osmanlı toplumu yeni bir kazanç yöntemi ile karşılaşmıştır. Kullanıldığı alanlarda önemli ekonomik açıkların kapanmasına katkı sağlamıştır. Fıkıh açısından ele alındığında ise farklı görüşler olmakla beraber Âlim İbn Kemal (Kemalpaşazâde) para vakıflarına ait bir risale kaleme almış ve bunun caiz olduğunu dile getirmiştir.[162] Para vakıflarının yararı, devletten ziyade piyasalara sağladığı faydadır.[163]

---

[159]Aşs, Defter No: 995, Sayfa No: 201, Sıra No: 303, Hayalî Ahmed Paşa caminde vazifeli olan Cafer Efendi'nin vefatı sonrasındaki yapmış olduğu görevinin çocukları arasında nasıl bir taksimata uğradığını gösteren belgedir.

[160]Aşs. Defter No: 1005, Sayfa No: 138, Sıra No: A2, Ankara'da, Kattanin mahallesindeki Hayali Ahmed Paşa cami vazifelisinin vefatı sonucunda, görevin oğluna verildiğini gösterir belgedir.

[161] Hüseyin Çınar, Miyase Koyuncu Kaya, *Vakıflar Kaynakçası,* Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2015, s. 82.

[162] Emrullah Dumlu, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar", *İlted,* S. 44, Erzurum 2015, s. 310-12.

Osmanlı toplum yapısında pek çok vakıfların varlığı bilinmektedir. Bunlar, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ibadet ve bayındırlık gibi alanlarda etkinlik göstermiştir. Farklı yerlerde ve çeşitli amaçlarla da para vakıfları kurularak bunların gelirleri muhtaç, ihtiyaç sahibi kişi ve kurumlara ulaştırılmıştır. Örneğin mütevelli ücretlerinin karşılanması, malî sıkıntıdaki esnafa destek, çeşme, su yolları bakım ve onarımı, camilerin aydınlatılması gibi türlü toplumsal mal ve hizmetleri para vakıfları finanse olarak kazanç ve çeşitli gelirler elde etmiştir.[164]

Para vakıflarının bizim konumuzu ilgilendiren kısmı ise cami görevlilerine maaşlarının ödenmesi, caminin onarımı, bakım işleri, camiye hayır olarak Kur'an-ı Kerim okutmak, caminin aydınlatılması pek çok hizmetlerin yerine getirilmesi hususunda olacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere Cenâbî Ahmed Paşa adına bir vakfiye mevcut değildir fakat cami işlerinin yürütülmesi adına, cami adına ve yararına kurulan pek çok para vakfı mevcuttur.

1099/1688 tarihli Ankara şer'iye sicili kaydına göre, Ankara′da Kattanin mahallesi Mevlevihânesi′nin mütevellisi bin üç yüz akçe ile mütevelli olan Mehmed Çelebi′nin mevlevî fakirlerine dağıtmak üzere dervişlerden topladığı parayı teslim alıp ve ihtiyaç sahiplerine dağıttığına dair belgedir.[165]

29 Cemaziyelevvel 1145/17 Kasım 1732 tarihli sicil, Ankara'nın Kattanin mahallesindeki para vakfında mütevelli olan Molla Yahya bin Mehmed'in cami-i şerif evkafı malını kitaba ve kurallara uygun bir şekilde, tevliyet ile (sahip olunan malı peşinen bir başkasına satmak) işlemi yapılmıştır. Bahsi geçen Molla Yahya, malını (bir kıt′a hudutlanmış

---

[163] İrfan Türkoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Para Vakıflarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* c. 18, S. 2, 2013 Isparta, s. 188-193.
[164] Türkoğlu, *a.g.m.,* s. 193.
[165]A.ş.s., Defter No: 995, Sayfa No: 201, Sıra No: 303, Satır No: 104. Ankara'da Kattanin mahallesinde bulunan Mevlevîhâne'nin, nakdi olarak vakfedilenlerin ölçüsünde bin üç yüz guruş ve yüz beşer akçe de vazife ile mütevelli olan Mehmed Çelebi, şer'i meclis toplantılarında sitem ederek belirttiği gibi, lüzumlu ve kitaba uygun bir şekilde, toplanan dervişâna(dervişler) durumu izah etmiştir. Huzurda ve belli bir amaca hizmet etmek gayesi ile toplanan dervişândan bazılarının isimleri şunlardır; Derviş Mustafa bin Osman, Derviş Mehmed bin Mustafa, Derviş Hacı İbrahim, Derviş Mehmed ibn İbrahim, Derviş İlyas, Derviş Hacı İnayet, Derviş Hacı Receb ibn İbrahim. Bu dervişlerin de katkıları ile maddi olarak durumu iyi olmayan, ihtiyaç sahibi kimselere yardım amaçlı para toplandığına ve vazifeli olan Mehmed Çelebi'nin toplanan parayı teslim alıp, ilgili kişilere dağıtacağına dair sicil kaydıdır.

gölgelikli yer) Süleyman'a ve dahi bereketli İsmail namlı kimselere otuz bir guruşa karşılık satmıştır. Bu satış işlemlerini gösteren sicil kaydıdır.[166]

Bundan önceki ile bir sonraki belgeler birbiri ile bağlantılı olup, para vakıfları ve görevlileri hakkında bilgiler vermektedir. Mütevellilik vazifesini daha evvel yerine getiren kişinin görevine gereken hassasiyeti göstermeyerek, görevini sekteye uğratarak vakıf sorumlularını zor duruma düşürmüştür. Vakıf heyeti de aldıkları karar neticesinde söz konusu mütevellinin görevinin sonlandırarak, vakfa yeni bir mütevelli atamak durumunda kalmışlardır. Atanan yeni mütevellinin ve onun aldığı ücret konusunda bilgilendirmelerin yapıldığı belgedir.

1310/ 1892 tarihli belge[167] Ankara'nın Kattanin mahallesinde bulunan ve Hayalî Ahmed Paşa tarafından bina ve inşa edilen cami adına, hayır sahipleri tarafından kurulan para vakfının daha önceki mütevellinin görevinden ayrıldığı ve yerine atananın aldığı ücret kayıt altına alınmıştır.

1310/20 Haziran 1893 tarihli belgede[168] Ankara'nın Kattanin mahallesindeki Hayâlî Ahmed Paşa'nın yaptırdığı caminin nukud vakfının borç tahsilinde bulunma, çeşitli kiraların tahsilini yapma gibi yerine getirilmesi gereken işlerin aksaması nedeniyle, tevliyet cihetine Mustafa Efendi'nin görevinden kendi rızası ve izni ile el çekmesi ile yerine güvenilir ve

[166]A.ş.s., Defter No: 797, Sayfa No. 28, Sıra No: A2, Kattanin mahallesi vakıf görevlisinin mevcut arazinin satışını yaptığına dair kayıttır.

[167]Aşs. No: Defter No: 991, Sayfa No: 41, Sıra No: 103, 10 Safer 1310/3 Eylül 1892 Tarihli belgede: *Medîne-i Ankara´nın Kattânîn mahallesindeki Hayâlî Ahmed Paşa'nın binâ eylediği Yeni cami-i şerîfe vakf edilen nukûdun cami-i şerîfin lâzimesini harc ve sarf edmek üzere bundan akdem bin üç yüz on senesi zilhiccesinin beşinci günü tarihiyle bir kıt'a hüccet-i şeryye ile senevî iki yüz gurûş ücretıyle mütevellisi Ağa Mehmed bin Hacı Ömer tevliyyet-i mezkûreden bi´r-rızâ isti'fâ eyleyerek vakf-ı mezkûrun umûr-ı tevliyeti bi-hakkın îfâya muktedir ve emîn olduğu el-hâc Cafer Efendi ibn İbrahim Efendi vakf-ı mezkûr nukûd-ı mevkûfesine hâsıl olan câmi-i mezkûrun nev-i hidemât-ı lâzımesine senevî üç yüz guruş ücretle vakf-ı mezkûra mütevelli nasb olundukda mûmâ-ileyh Hacı Cafer Efendi tevliyet-i mezkûreyi kabûl ve ketb olundu.*

[168]Aşs. Defter No: 1025, Sayfa No: 121, Sıra No: 241, Satır No: 82, 5 Zilhicce 1310/20 Haziran 1893 tarihli belgede, *medine-i Ankara'nın Kattâniye mahallesinde kâin Hayâlî Ahmed Paşa merhumun binâ ve inşâ eylediği câmi-i şerifine ashâb-ı hayrât tarafından vakf eyledikleri nukûd-ı mevkûfenin idâne ve istidâneye ve akarâtının îcârına ve masârıfât-ı lâzımesinin icrâsına bâ-berât-ı şerîf-i âlişân mütevellisi bulunmamasından nâşi câmi-i şerif-i mezkur cemâat ve bi'l-umûm ... mahallesi ahalisi taraflarından bi-l-intihâb bâ-hüccet-i şer'iyye mütevelli nasb ve ta'yîn kılınan derviş Salih oğlu Mustafa Efendi'nin bu kere bi'r-rıza terk ve keff-i yed eylemesi üzerine yerine emânet ile ma'rûf ve istikâmet ile mevsûf ve her vechile umûr-ı tevliyet ve hizmetin bi-hak ifâya iktidârı zîrde esâmileri muharrer zevatın ale't-tarik iştihada ihbarıyla mütehakkık olan mahalle-i mezkur ahalisinden Hacı Ömer Ağa mahdumu kasab Ağa Mehmed bin el-merkum Hacı Ömer'i vakf-ı mezkur nukûd-ı merkumesini ahara irbâh ve akârâtını îcâr ve hâsıl olan ribhi mülzeme ve bedel-i îcârlarını meşrutalarına sarfa kıbel-i şer'den mütevelli nasb ve tayin olundukda merkum Ağa Mehmed dahi tevliyet-i mezkurı kabul ve hizmet-i lazımesin ... edâya tav'an müte'ahhid oldum dedik de zabt ve tescil kılındı. Mevlevi şeyhi Abdullah Besim ve Ahali-i Eşrafdan Es-Seyyid Mehmed Hami.*

kendisine verilen vazifeyi hakkı ile yerine getirileceğine inanılan Hacı Ömer Ağa mahdumu kasab Ağa Mehmed bin Hacı Ömer'in tayinini gösteren belgedir.

1322/1905 tarihli belgede[169] Ankara'da, Yeni Cami vakfına bağlı olarak müezzinlikle vazifeli kavilzâde Hacı İbrahim Efendi ibn Ali Efendi'nin, müezzinlik görevinden, mahkeme huzurunda, kendi rızası ile feragat ettiği ve kendi kardeşi olan, güzel ses başta olmak üzere pek çok konuda mahir kardeşi Salih Efendi'ye müezzinlik vazifesini şahitler huzurunda bırakmıştır.

1031/1621-1622 tarihli sicil Şah Hatun bint-i Mehmed Çelebi ile merhum yunkazâde Mustafa ibn Mehmed'in Cenâbî Ahmed Paşa camine vakfeyledikleri akçeyi mütevelli marifetiyle vakfa geri kazanç sağlayacak şekilde bir başkasına on beş bin akçeye satmak suretiyle ve bunu yineleyerek mütevelli ile tasdik ettikten sonra kendisi ve mütevelli tarafından onaylanarak, kayıt altına alınan sicildir.[170]

Rebiülevvel 1310/ 7 Ekim 1892 tarihli sicil, Ankara'da bulunan Hayalî Ahmed Paşa cami şerif vakfındaki vakfedilen paralar ile senet yapmaya yetkili olan mütevelli Hacı Cafer ibn İbrahim, demirci Ömer oğlu Seyyid ibn Ömer ile yüz yüze gelip konuşarak, eski vekil Ömer Hulusi Efendi'nin imzaları ile mühürlenmiş bir kıt′a senedi beyan edeni gösterir belgeler borçlu Seyyid Ömer'e sunulmuştur. Mütevellisi olduğu vakfın, vakfedilen parasından hariç Hüseyin ibn Ali ve eski mütevelli Mustafa Efendi'den bizzat 20 guruş gümüş para tutarında bin yüz on beş guruş sunularak ve gerekli izinler temin edilerek beş sene süresince Hüseyin ibn Ali'ye söz verilerek tecil edilmiştir. Hulâsa borçlu olan Seyyid Ömer'den borç Hüseyin'e kefalet ile aktarılmıştır. Söz konusu borcun meblağı bin yedi yüz seksen dört guruş ise hâlâ mütevelli Hacı Cafer'e ödenmemiştir. Bu durum da Ankara şer'iye mahkemesi tarafından kayıt altına alınarak, ilgili kişilere bildirilmiştir.[171]

---

[169]Aşs. Defter No: 999, Sayfa No: 44, Sıra No: 111, 10 Zi'lkade 1322/ 16 Ocak 1905 tarihli belgede, *Der-devlet-i medine-i nezareti evkaf-ı hûmayuna mülhak evkaftan medine-i Ankara'daki Yeni cami-i şerif vakfından almak üzere vazife-i muayene ile müezzinlik cihetine ba-berat-ı şerif-i âlişan mutasarrıf olan kâvilzade Hacı İbrahim Efendi ibn Ali Efendi Medine-i mezbure Ankara kadısı seniyyesinde evkaf tarafından gönderilen Tevfik Efendi hazır olduğu akd olunan mahkemede takrir-i kelam edüb, ber-vech-i mutasarrıf olduğum müezzinlik cihetinden ferağ ettim. Bunu da medinei mezkurenin Boryacı mahallesinde oturan 15 yaşında mukayyed olduğu evkaf-ı selate ve alim ve hüsni sada malik kıraatına ve cihet-i mezbureye ehliyeti olan karındaşım Salih Efend'iye teslim ettim.*

[170]Aşs., Defter No: 706, Sıra No: 46, Sayfa No: 331, Cenâbî Ahmed Paşa camine vakfeyledikleri nukdu satan kişilerin kayıt altına alındığının gösterildiği belgedir.

[171]Aşs. Defter No: 991, Sayfa No: 142, Sıra No: A1, Hayalî Ahmed Paşa cami-i şerif vakfı tarafından mütevelli seçilen ve bu doğrultuda senet yapmaya yetkili olan Hacı Cafer ibn İbrahim'in yapılan borç senetlerinin tahsil edilmesi hususundaki kayıttır.

24 Rebiülevvel 1310/16 Ekim 1892 tarihli sicil, Ankara'da bulunan Hayalî Ahmed Paşa'nın hayır amacıyla Cenâbî Ahmed Paşa cami-i şerifi vakfı mütevellisi ve aynı zamanda da borç senetlerinden sorumlu olan Mustafa Efendi ibn Salih, Ankara şer'iye mahkeme meclisince Haymana kazasının Toluntaş karyesi (günümüzdeki Tulumtaş mahallesi) ahalisinden çil Ahmed oğlu Ömer bin Hacı Mehmed ile görüşerek, görüşme sırasında aralarında bulunmayan Ömer'in kardeşi olan Ahmed'in babaları müteveffa Hacı Mehmed henüz hayatta iken (vefatından üç sene evvel) sahip olmuş olduğu mal varlığının üçte birini yaşamış oldukları köyün cami-i şerifinin tamirat ve bakım-onarım işlerinin yapımı amacıyla bağışladığını vasiyet etmiştir. Vefat edince ise vasi tayin ettiği muhtar hatib Mehmed Efendi tarafından oğullarına başvurularak durum anlatılmıştır. Müteveffanın isteklerini gerçekleştirmek üzere gerekli işlemler varislerinin de bilgileri dâhilinde başlatılmıştır. Varislerinin her birinin gönül rızaları ile kendi hisselerinden yedi yüz elli guruş olmak üzere Ömer ve kardeşi Ahmed'in kefaletleri ile Mustafa Efendi'nin mütevellilik görevini üstlenmediği cami-i şerife yüz guruş borçlandıkları bunu da sened ile resmileştirdikleri halde borçlarını erteledikleri tespit edilmiştir. Varislerin, babalarından kalan miras ölçüsünde bin beş yüz guruş vakfa borçlandıkları kayıt altına alınarak tespit edilmiş ve borçlarını bir an evvel ödemeleri konusunda uyarıldıklarını gösterir sicil kaydıdır.[172]

2.1.6. Cenâbî Ahmed Paşa'nın Zevcesinin Kurduğu Vakıf

Cenâbî Ahmed Paşa'nın, Kanuni'nin oğlu Şehzade Mustafa'nın damadı olduğu birkaç kaynakta dile getirilmektedir.

Yılmaz Öztuna, *Kanuni Sultan Süleyman* isimli eserinde; Ahmed Paşa'nın Şehzade Mustafa'nın kızı ile evli olduğunu ve aynı zamanda onun tarihçi de olduğunu dile getirmektedir.[173] Tarafımızca yapılan araştırmalarda daha önce tarihçi olduğu bilgisine rastlanılmadığını da söylemekte yarar vardır.

Daschkow da *Sultan I. Süleyman'ın (Kanuni) Seceresi* adlı çalışmasında Şehzade Mustafa'nın iki kızı olduğunu ve damadının da Cenâbî Ahmed Paşa olduğundan bahsetmektedir.[174]

---

[172]Aşs. Defter No: 1025, Sayfa No: 49, Sıra No: 63, Cenâbî Ahmed Paşa cami-i şerifi vakfında görevli mütevelli ve ayrıca borç senetlerinin işleyişinden de sorumlu Salih'e gelen hayır işleri doğrultusunda edinilen gelir ve bunun kaynağı hakkındaki belgedir.

[173] Yılmaz Öztuna, *Kanuni Sultan Süleyman,* İstanbul, 1989, s. 15.

[174] Salome Woronzown Daschkow, *Sultan I. Süleyman'ın (Kanuni) Seceresi,* Academia, 2017, s. 4.

Bunun yanı sıra Ahmed Paşa'nın zevcesi ya da cariyesi olduğu kabul edilen diğer bir hatun da Nazperver Hatun'dur. Cenâbî Ahmed Paşa'nın vefatının ardı sıra onun için 7000 akçe ile bir vakıf kurdurmuştur. Vakfın şartı ise Cenâbî Ahmed Paşa'nın türbesinde kandil yakılması ve bir de günde iki cüz olmak üzere Kur′an-ı Kerim okunmasını istemiştir.[175]

Vakf-ı Nazperver Hatun

"Merhum Anadolu beylerbeyisi Ahmed Paşa ruhu içün yedi bin akçe vakf eyleyüb onu on bir buçuk muamele oluna deyu şart idüb Osman Çelebi mütevelli kılıb meblağ-ı mezburun bin akçesin muamele içün merkûmun üzerinde bir çerağ yana ve altı bin akçenin rıbhına yevmi iki cüz tilavet oluna vakıfnâmesinde mastur olmağın ber-mûceb-i şart-ı vakıf defter-i cedide kayd olundu. İcmâl-ı mâl 7 000 akçe.[176]

Cenâbî Ahmed Paşa'nın terekesinden Nazperver Hatun'a kalan miktar ile hayra vesile olmuş ve Paşa'nın adını yaşatmak için cami adına vakıf kurdurmuştur.

[175]Hüseyin Çınar, "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar", *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu,* Bildiriler, c. I, Ankara 2011, s. 298.
[176]Güray Kırpık, Mevlüt Çam vd., *Şehr-i Kadim Ankara,* c. 2, ABB, Ankara 2015, s. 196.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CENÂBÎ AHMED PAŞA'NIN DİĞER VAKIFLARI VE CAMİİ YANINDAKİ DİĞER HAYRAT

3.1. Hamam

Su, insanlığın var olduğu günden itibaren bedensel, ruhsal, maddi ve manevî arınma ve temizlenme aracı olarak kullanılmıştır. İnsanlar, inançları doğrultusunda da suyun önemini kavramış ve suya gereken önemi vererek, sağlam su yolları, su kemerleri, su arkları yapmışlar ve bunları da gelecek nesillere aktarmışlardır.

Uygarlık tarihinde, su ve suyun kullanıldığı alanlar her dönem önemsenmiştir. Bu mekânların en önemli örneklerinden biri olan hamamlar; yıkanma, temizlik ve rahatlama gibi ihtiyaçların da giderildiği yegâne mekânlardır.[177] Arapça karşılığı "ısıtmak, sıcak olmak" olan hamm (hammâm) dan türemiş ve sözlük anlamı da "ısıtan yer" dir.[178] Suyun ısıtılarak insanların temizlenmesi sağlanır. İslâm dininin şartlarından olan temizliğin gerçekleşmesi hamam kültürünün gelişip yaygınlaşmasına büyük etki etmiştir.[179]

Osmanlı'da temizlenme ve arınmanın yanında aynı zamanda da bir sosyalleşme unsuru olarak günlük yaşantının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. İslâm inancımızın ve kültür değerlerimizin doğrultusunda erkek ve kadın ayrı mekânları kullanır ve orada temizlik ihtiyaçlarını karşılarlardı. İnsanların yıkanma, temizlenme ve kaynağın yerin altından şifalı minerallerin de yeryüzüne çıkması sebebiyle tedavi amaçlı kullanımlarının yanı sıra özellikle perşembe akşamları, bayramlardan önce arife gecesi hamama gitmek, günümüze kadar devam eden hamam geleneklerinden idi. Ayrıca *"gelin hamamı", "damat hamamı"* ve *"kırk hamamı"* da kültürel öğelerimiz, geleneklerimiz arasındadır. Hamamların çoğu gündüz kadınlara ayrılmaktaydı. Hem kadın hem de erkekler için ayrı bölümlerden oluşan "çifte hamamların", kadınlar bölümünün kapısı yan sokağa açılmakta ve rahatlıkla girilip çıkılabilmekteydi. Mahallelerde sadece kadınlar için olan hamamlara *"avret"*, çarşıda erkekler için olanlara da *"rical hamamı"* denmekteydi. Osmanlı toplumunda özellikle kadınların toplandığı, sohbetlerin ve eğlencelerin yaşandığı, güzelleştikleri, erkek annelerinin oğullarına kız beğendiği güncel olaylardan haberdar oldukları mekânlar olan hamam, sosyal yönününün gelişmişliği ile de öne çıkan yapılardı. Sadece temizlenmek ya da mimarî güzelliği için değil

[177] Zerrin Funda Ürük, "Medeniyetler İçinde Hamamın Gelişimi ve Kültürrel Olarak Mekân Analizler", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 4, S: 28, Temmuz 2016, s. 186.
[178] Semavi Eyice, "Hamam", *DİA,* c. 15, İstanbul, 1997, s. 402.
[179] Zerrin Funda Ürük, "Medeniyetler İçinde Hamamın Gelişimi ve Kültürrel Olarak Mekân Analizler", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 4, S: 28, Temmuz 2016, s. 199.

geleneklerimizde farklı bir yerde oluşu ile de büyük önem taşımaktadır. Hamamlara gidiş amacı öncelikli olarak dinen temizlenmek olup, bunun yanında güzelleşmek, sohbet etmek için de gidilirdi. Burada kadınlar vücutlarına bakım yapmakta, keselenip ovalanmakta, saç ve ayak bakımı yapmaktaydılar. Kimi saçlarına kına yakar, uzun uzun tarar ve örerlerdi. Bu uygulamalar için bütün bir gün hamamda geçirilmekteydi.[180]

Bizim konumuz ile ilgili olarak ele alınan Cenâbî Ahmed Paşa Hamamı hakkında tarafımızca yapılan araştırmalarda yeterli bilgi elde edilememiştir. Günümüze kadar gelememiş olmasının bunda etkisi görünmektedir.

Cenâbî Ahmed Paşa Camii ile aynı zamanda yapıldığı tahmin edilen Cenâbî Ahmed Paşa Hamamı, o dönem şartlarında düşünüldüğünde oldukça sağlam, gösterişli, kadın ve erkekler adına yapılan çift ya da yukarada da bahsedildiği üzere çifte hamamlardandı. Hamamın her iki kısımda da büyük kubbeli soyunma ve dinlenme bölümleri ve ortada büyük kubbeli bir mekân yer almaktadır. Aynı zamanda etrafında da üç kubbeli eyvan odası bulunmaktadır.[181] Yeri ise günümüze kadar faaliyetini sürdüremeyen eski maliye vekâleti binası önü olarak bilinmektedir.[182]

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden elde edilen kayıtta, Cenâbî Ahmed Paşa Hamamına ait plan verilmiştir. Ayrıca hamama ait belki de tek fotoğraf olan Hamit Koşay'ın *Budun Bilgisi* adlı eserinde yer alan görüntüye tezimizin sonunda yer verilecektir.

Evliyâ Çelebi, Cenâbî Ahmed Paşa Hamamı hakkında şunları kaleme almıştır:

"…Ve cümle (---) aded hammâm-ı müferrahlardır. Cümleden Tahta'l-kal'a hammâmı ve Sunguroğlu hammâmı ve Cenâbî Ahmed Paşa hammâmı"[183]

Evliyâ Çelebi, Ankara'daki hamamları göz önünde bulundurarak, burada pek çok ferahlatıcı hamamları olduğunu, bunlar arasında Tahtalkale hamamı, Sunkuroğlu hamamı ve Cenâbî Ahmed Paşa hamamlarını dile getirmektedir.

Evliyâ Çelebi, eserini XVII. yüzyılda yazdığına göre, o dönemde Cenâbî Ahmed Paşa hamamı demek ki hâlen varlığını korumaktadır. Ayrıca bu avlu içerisinde bir de çeşmenin

[180] Ürük, *a.g.m.,* s. 199.
[181] Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Dinî ve Sosyal Yapıları,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara1971, s. 151
[182] Başkan, *a.g.e.* , s. 37.
[183] Kurşun, Kahraman, Dağlı, *a.g.e.* s. 221.

varlığından söz edilmektedir.[184] Fakat bu değerli yapılardan günümüze kalanlar salt cami ve türbedir. Bu yapılar zamanla aşınmış, yıkılmış ve günümüze değin gelememiştir.

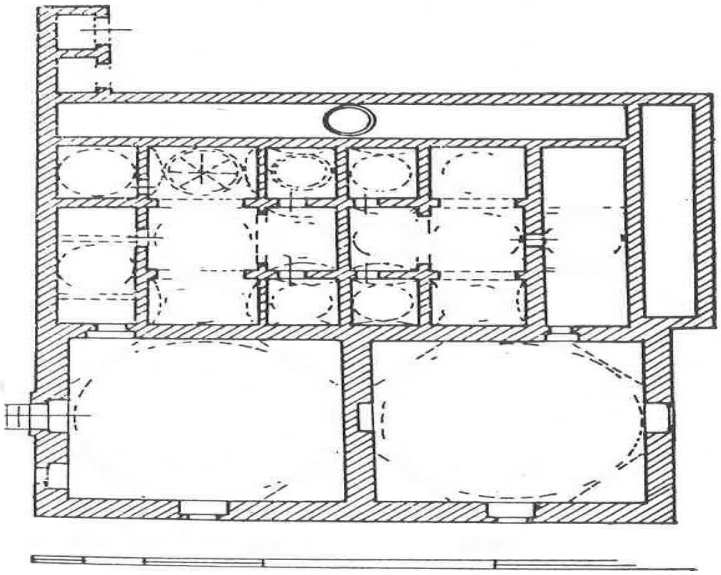

Şekil1. Cenâbî Ahmed Paşa Hamamı Planı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

3.2. Çeşme

Külliye tarzı olarak düşünülen yapının içerisinde yer alan bir başka eser de Cenâbî Ahmed Paşa çeşmesidir. Ankara taşı ile yapılmış olan bu eser bugün tamamen ortadan kalkmıştır.[185] Günümüzde var olmayan çeşme hakkında bilgi yeterli düzeyde değildir.

[184] Kalfazade, *a.g.m.* s. 351-352.
[185] İbrahim Hakkı Konyalı, *Ankara Camiileri,* Kültür Matbaacılık, Ankara 1978, s. 96.

3.3. Ankara Mevlevîhânesi

Osmanlı döneminde özellikle büyük şehirlerde Mevlevîhâneler bulunmakta idi. Anadoludaki mevlevîhânelerin en önemlilerinden biri de Ankara Mevlevîhânesi'dir. Fakat yapılmış ve yapılmakta olan şehir tarihi çalışmalarında Ankara Mevlevîhânsi'nden yeterince bahsedilmediği görülmektedir.[186] Konumuzla ilgisi Cenâbî Ahmed Paşa cami vakıf arazisinde oluşu ve kaynaklarda cami ile birlikte anılıyor oluşundan kaynaklanmaktadır.

Ulaşılabilen arşiv belgelerine dayanarak tekke ve zaviyelerden bahsedilmesi gerekmektedir. Bunlar genellikle bağımsız cami ve semâhâne olan geniş bir avluya bina edilmiş olarak, hücreler, türbe ve hazîreler gibi külliye tarzı düşünülerek oluşturulmuştur. Bu mimarî yapılar; XVI. ve XVIII. yüzyıllarda sık rastlanılan bir durumdur. Örneğin Konya Pîrî Mehmed Paşa Zaviyesi, Eskişehir Mevlevîhânesi, İstanbul Piyale Paşa Tekkesi ve Hekimoğlu Ali Paşa (Abdal Yakub) Tekke'leri bu doğrultuda örnek olarak gösterilebilir.[187]

İlk olarak Mevlevî ve mevlevîhânenin tanımlarını burada vermek gerekir. Mevlana Celâleddin-i Rûmi'ye nispet olunan tarikatın adı Mevlevî tarikatıdır. Mevlanâ'ya (Rûmî) denilmesi o vakit (diyar-ı Rûm) tabir edilen yer olan Anadolu 'ya yerleşmiş olmasındandır.[188]

Mevlevî tarikına mahsus tekkelere Mevlevîhâne denilmektedir. Mevlevîhânelerin en büyüğü tarikatın merkezi olan Konya'daki Mevlevîhâne idi.[189]

Ankara Mevlevîhânesi hakkında bilgiye Evliyâ Çelebi'nin eserinde rastlanmaktadır. Eserde;

> *" ...Andan yine Engürü'de Tekye-i Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu, Cenâbî Ahmed Paşa binâsı bir Mevlevîhâne'dir kim cânib-i selâsı gül-i gülistânlı bir bâğ-ı İrem tekye-i harem-i Mevlânâ-yı Celâleddîn-i Rûmî'dir."*[190]

Evliya Çelebi, Ankara'da var olan tekke ve tarikatlar olarak bilinen, Hacı Bayrâm Velî Tekkesi, Bayramiye tarikatı, Hamidiye tarikatlarından bahsettikten sonra kısaca, bu

[186] Ahmet Köç, "Mevlevîler ve Devlet: Ankara Mevlevîhânesi Örneği", *Belleten*, c. 26, 2012 Ankara, s. 531-32.
[187] Mehmet Baha Tanman, "İstanbul Kasımpaşa'daki Piyale Paşa Külliyesi'nin Medresesi ve Külliyesi İçin Bir Restitüsyon Denemesi", *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya/ Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri,* İstanbul 1989, s. 88.
[188] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* c. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul1993, s. 499.
[189] Pakalın, *a.g.e.* , s. 515.
[190] Evliya Çelebi, *a.g.e.* s. 221.

tekkelerden biri olan Ankara'da hazret-i Mevlânâ Tekkesi hakkında şunları dile getirmektedir; Cenâbî Ahmed Paşa Camii arazisinde yer almaktadır. Üç tarafı güllük gülistanlık İrem bağlı Mevlânâ Celâleddin-i Rumî tekkesi olduğunu dile getirmektedir.

Dönem itibariyle Ankara'nın merkezindeki Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve külliyesinde yer alan ve mütevazi bir konumda olan Mevlevîhâne, Konya, İstanbul, Eskişehir ve diğer illerdeki Mevlevîhânelere nispetle, intisap edenlerin (daha çok rağbet gören ve geniş kitlelere hitap eden tarikat, Bayramîye tarikatıdır) ve ziyaretçilerinin varlığı bakımından sayıları az da olsa, uzun yıllar Ankara'daki Mevlevîliğe gönül verenlere hizmet etmiştir.

Günümüze gelemeyen Ankara Mevlevîhânesinin (Cenâbî Ahmed Paşa Cami vakıf arazisi içerisinde) dergâh kısmının tarihçesi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Cami avlusunun kuzey doğusundaki dergâh binası yıkılmadan önceki resimlerine göre dikdörtgen planlı, ahşap karkas, çatılı bir yapı halinde idi. Mevlevîhâne'nin temel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla 12 Receb 1039/25 Şubat 1630 tarihli bir vakfiye kurulmuştur.[191]

Devrin şairlerinden Câzib, divanındaki bir tarih manzumesinde; uzun yıllardır viran bir durumda olan Ankara Mevlevîhânesi'nin, Vezir Nuri Paşa'nın lütfuyla bayındır hale getirildiğini söylemektedir. Binanın harap halini klasik şiirin geleneksel mazmunlarından biriyle tasvir ederek, onu aşığın gönlüne benzetir. Tekkenin yapı olarak parlaklık artıran bir güzelliği vardır ama *"hele kemer ve kubbesi, en yüce kubbeyi / gökyüzünü bile kıskandıracak güzelliktedir"* şeklinde ifade etmektedir.[192]

Mevlevîhâne, tarikatların kaldırılmasına kadar Ankara'da yaşayan, Mevlevîliğe intisap edenlerin ve dışarıdan gelen tarikat ehli insanların uğrak yerleri durumunda, fa′al olarak kullandıkları bir ibâdethâne konumunda olduğu bilinmektedir.[193]

Dergâh, II. Dünya savaşı esnasında da depo olarak kullanılmıştır.[194] Dergâh'ın diğer bir ismi de pek fazla kişi tarafından bilinmeyen Ankara Mevlevîhânesi'dir. Osmanlı Arşiv belgeleri kayıtlarında dergâh, mütemadiyen bu isim ile anılmaktadır.

[191]Aydın Seçkin, *Türkiye'deki Önemli Mevlevîhâneler ve Mevlevîhânelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Rolü,* Sümam Yayınları, Ankara 2010, s. 11.
[192] Öztekin, *a.g.m.,*, s. 215.
[193] Dağlıoğlu, *a.g.m.*, s. 213.
[194] Ülgen, *a.g.m.,*, s. 221-222.

3.3.1. Ankara Mevlevîhânesi'ndeki Hizmetlere ve Görevlilere Ait Kayıtlar

19 Muharrem 1271/12 Ekim 1854 tarihli belgede, Ankara Mevlevîhânesi postnişini yani tekke şeyhi, Şeyh Besim Efendi, dergâha ait on dört aylık kira bedelini sarf etmiş olduğunu belirterek yine de kendisine kolaylık gösterilmesi talebinde bulunmuştur. Vakıf yetkililerince belirtilen ücretin tahsiline, yüz guruşun, on buçuk guruşunu önceki vakfın masrafına, üç yüz guruşun alacağın da eda edileceği idare arzuhal dairesine söz konusu meblağın şer'i şerif kuralları dâhilinde tahsisinin uygun olduğuna dair sicil kaydıdır.[195]

7 Muharrem 1274/28 Ağustos 1857 tarihli belge, Ankara Mevlevîhânesi'ndeki emval sandığı uygulaması ile yedi yüz otuz beş mevcudu olan dergâhtaki dervişlere bu sandıktan yardım yapılırdı. Ramazan ayında, kandil gecelerinde ve bilhassa dinî ve özel günlerde, hem bünyesindeki dervişânlar hem de dergâha hayır amacıyla davet edilen dervişânlar göz önünde bulundurularak sayıları fazlaca olduğundan çoğu zaman giriftâr-ân (düşkün) lara kısacası tüm ihtiyaç sahiplerine verilen bu yardımların yeterli bulunmadığı ve ihtiyaçlarını zaman zaman karşılamadığı gözlemlenmiştir. Verilen bu taamiye (yemek parası) lerin miktarlarının söylenilen sebeplerden ötürü artış göstermesi gündeme gelmiştir. Dergâhta görevli ve bu işlerle alakadar olan şeyh Abdullah Besim Efendi tarafından artış tespit edilerek, keyfiyyet meclis idaresi tarafından bu önemli mes′ele göz önünde bulundurularak verilir ve istenilen gibi neticelendirilerek yardım paralarına zam yapılmıştır.[196]

10 Ramazan 1277/22 Mart 1861 tarihli belge, Ankara Mevlevîhânesi'ne bağlı kâr amacı güden mahsulhânelerin (süt evi, süt ve ürünlerinin satıldığı yer misalleri verilebilir), herkesin bildiği gibi işletmesi gereken bir meblağları ve kiraladıkları yer var ise de ödemiş oldukları bir kira bedeli söz konusudur. Bu işleri Ankara Mevlevîhânesi adına şeyh Abdullah Besim Dede yürütmekte idi. Besim Dede hemen herkesin teveccühünü, sevgisini ve güvenini kazanan bir kimse olduğu bilinmektedir. Mahsulhânelereden alınması lâzım gelen kiralar, mal sahipleri tarafından şeyh Abdullah Besim Dede'yi zorlamaksızın büyük bir kolaylık

[195]Fon Kodu: A.MKT. DV (Bab-ı Asafî- Mektubî Kalemî Defterleri, Kutu: 79, Gömlek: 66, Sıra: 0), Süleyman Efendi'nin Ankara Mevlevîhânesi postnişini olarak görev yapan şeyh Besim Efendi'den alacağını tahsil ettiğine dair belgedir.

[196] Fon Kodu: A.MKT.DV (Sadaret-Nezaret ve Devair Evrakı, Kutu: 234, Gömlek: 35, Sıra: 0), Ankara Mevlevîhânesi'ne, mahalli mal sandığından verilen ücretlerin dervişlerin ihtiyaçlarını karşılamak konusunda yeterli görülmeyip, söz konusu ücretlerin arttırılması hususuna ait kayıttır.

gösterilerek verilirdi. Bu vazife kendisine keyfiyye meclis-i vilayet dâhilinde evkaf-ı hûmayûn nezareti tarafından kayıt altına alınmıştır.[197]

22 Rebiülevvel 1074/24 Ekim 1653 tarihli belge, Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa caminin imamı ve aynı zamanda da Cenâbî Ahmed Paşa vakfının mütevellisi olan el-hacc Ahmed halife ibn Ali'nin ve el-hacc Mahmud'un bina eylediği ve Cenâbî Ahmed Paşa cami yakınlarında bulunan ve merhum el-hacc Mahmud'un yaptırdığı mevlevîhânenin evkafında mütevelli olan Derviş Mustafa bin Himmet'in caminin rakabesini karşılamak üzere günlüğü ikişer akça kira ve on beş kıt'a esedi guruş mukataa (belirli bir kira karşılığında arazinin kesime verilmesi) bedelini ödememesi üzerine Derviş Mustafa zimmetinde, on beş kıt′a esedi guruş karşılığı verilip, kendisine mal edilmiştir. Derviş Mustafa bin Himmet'den bu meblağın tedarik edilmesine ilişkin kayıttır.[198]

3.3.2. Mevlevîlere Ait Hazire

Cenâbî Ahmed Paşa caminin içerisinde yer alan Mevlevîlere ait hazire caminin kuzey doğu tarafında yer almaktadır. Tam olarak kaç mezar olduğu bilinmemektedir. Hazirenin Ankara Mevlevîhanesi dervişlerine ait olduğu bilinmektedir. Günümüzde oldukça bakımsız, onarımsız olduğunu bilinmektedir.

3.4. Azimî Türbesi

Cenâbî Ahmed Paşa Cami avlusunda yer alan bir diğer türbe de Azimî Esad Paşa'ya aittir. XVIII. yüzyıl sonlarına doğru yapılan bir mimarî eserdir. Boyut ve mekân olarak Ahmed Paşa'nın türbesinden daha küçüktür.

Azimî Esad Paşa, Konyalı ve oldukça köklü bir aileye mensuptur.[199] 1701'de Maarretünnu'man'da doğmuştur. 1725 yılından sonra Suriye'de özellikle Şam yönetiminde etkili olan Azmzâdeler ailesine mensup Azmzâde İsmail Paşa'nın dört oğlundan biridir.[200]

---

[197] Fon Kodu: A.MKT.UM (Sadaret- Umum Vilayet Evrakı, Kutu: 428, Gömlek: 92, Sıra: 0), , Ankara Mevlevîhânesi'ne bağlı kârhânelerin (işletmek, üretmek ve satmak amacı güden imalâthâneler) şeyh Abdullah Besim Dede tarafından işletildiğinin ve ticarî işlerinin de yine Besim Efendi tarafından yürütüldüğünü gösteren belgedir.

[198] Aşs., Defter No: 725, Sıra No: 32, Sayfa No: 57, Satır No: 195, Cenâbî Ahmed Paşa caminde görevli ve aynı zamanda vakıfta da mütevelli görevi yapan şahsın, mevlevîhânede de görevli olan Derviş Mustafa'nın belirli bir ücret karşılığında kira borcunu ödemeyenlerden söz konusu arazilerin satın aldığına dair kayıttır.

[199] Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri,* Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967, s. 65.

[200] Ali Karaca, "Azmzâde Esad Paşa", *DİA,* c. 11, İstanbul 1995, s. 350-51.

Esad Paşa 1743'ten 1757'ye kadar Şam valisi ve emirü'lhac olarak görev yapmıştır.[201] Fakat görevini kötüye kullanarak, Osmanlı aleyhinde bedevilerle ortak hareket etmiştir. Bunun sonucu olarak 1757'de ise Sivas valiliği görevine getirilmiştir. Şam'da Mekkîzâde Hüseyin Paşa[202] hadisesi Esad Paşa'ya isnat olununca 25 Eylül 1757'de Rusçuk'a gitmek üzere Ankara'ya gelen Esad Paşa burada idam edilerek kesik başı İstanbul'a götürülüp Tunusbağı'ndaki mezarlığa gömülmüştür. Vücudunun geri kalan kısmı da Ankara'daki Cenâbî Ahmed Paşa cami içerisindeki alana defnedilmiştir. Şam'da adına mahsus hanı, Hama ile Maʻarretünnuʻman'da ve Hanşeyhûn'da büyük su havuzuyla hamamı ve Hama hükümet konağıyla Hicaz yolunda su havuzları ve kuleler ile Haremeyn-i muhteremeyn'de diğer hayır eserleri mevcuttur.[203] Ayrıca Şam'da camileri, medreseleri, yolları ve kanalları tamir ettirmiş ve Şam'da yaptırdığı köşkü bugün müze olarak kullanılmaktadır.[204]

Esad Paşa Türbesi'nin girişi, Mevlevî haziresinin bulunduğu yerin doğusunda yer alan ahşap ve küçük bir kapıdan oluşmaktadır. Giriş kapısının üzerinde tuğladan sivri kemer şeklinde bir alınlık vardır. Dış cephe kısmında ise pencere üstlerinde yine tuğladan yapılmış sivri kemerli alınlıklar ile bezenmiştir. Düz, ahşap tavan pervazları ile XIX. yüzyıla ait süslemeler mevcuttur.[205] Bu da türbenin sonradan restore edildiğini göstermektedir. Azimî Türbesi'nin içerisinde, sülüs yazı ile yazılmış bir kitabe vardır. Bu kitabede:

"Cihânın devletine olma mağrûr
Ana âkil olan olur mu mesrur
Nazar kıl ayn-i ibretle bu dehre
Eder perver desin hâkile mestûr
Bu hâc Es'ad İbn-i İsmail Paşa
Şehîdi seyfı kahr-ı şâh-ı mağfûr
Olub on dört sene hüccâb camîr-i hâc
Hudâyâ sâ'y inisen eyle meşkûr
Şehâdet şerbetin nûş eyledikde
Gören kabrin dedi nûr ile mevfûr

[201] Ali Karaca, "Azmzâdeler", *DİA,* c. 4, İstanbul 1991, s. 350.
[202] 1756'da mîrimîran rütbesiyle Gazze müsellimi ve sonra Kudüs mutasarrıfı olup hizmette bulundu. 1757'de vezirlikle Şam valisi oldu. Urbâna bozulmakla 1758 azl edildi. Ardından Maraş valisi oldu. Sonra yine Gazze sancağı verildi. 1766'da Gazze'de urbânla muharebe edip yaralanarak vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmed Süreyya, Sicilli Osmanî, c. III, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 725.
[203] Süreyya, *a.g.e.,* s. 496.
[204] Karaca, *a.g.m.* , s. 350-51.
[205] Başkan, *a.g.e.* , s. 33.

Dedim tarih tutub vech-i bukâyı
Naim-i cennet ile ola pür-nûr.”[206]

Kareye yakın dikdörtgen yapının üzeri alaturka kiremitle kaplı çatı ile örtülüdür. Türbe, taş ve tuğla kullanılarak almaşık duvar örgü tekniği ile inşa edilmiştir. Pencere alınlıkları tuğladan ve sivri kemerlidir.[207]

Azimî Türbesi’nin iki köşesi iki metre yüksekliğinde pahlanmıştır. (yüzeyinin tıraşlanmasından sonra çıkan parçadır) Pahlı kısımların üstteki sivri köşe ile birleşme yerlerinde üçgenler meydana getiren dört sıra kirpi saçakla süslenmiştir.[208]

Âzimî Esad Paşa’nın türbesi de yine diğer türbe gibi mütevazı bir görünüm sergilemektedir. Cenâbî Ahmed Paşa camisinin içerisine, Ahmed Paşa türbesinin hemen güneyine, Mevlevî hazirelerinin tam önüne gömülme nedeni bilinmemekle birlikte, Cenâbî Ahmed Paşa camine ve türbesine gelen ziyaretçilerin dua ve niyazlarından faydalanma arzusu ve amacı ile hareket edildiği şeklinde ifade edilebilmektedir.

3.5. Ankara ve Cenâbî Ahmed Paşa

754-55/1354’te Orhan Gazi’nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Osmanlı ülkesi sınırlarına dâhil edilen Ankara, tarih boyunca pek çok nüfuz mücadelelerine sahne olmuştur.[209] Bugün itibariyle yükselen bir tepenin üzerinde kurulmuş ve ilk yerleşim yerleri de kale merkez alınarak oluşturulmuştur.[210] İlerleyen yıllarda da korunmak amaçlı kalenin etrafına surlar yaptırılmış ve daha sonra da bu surların ve kalenin güney cephelerine yerleşimler başlamıştır.[211] Gün geçtikçe de mahallelerinin sayısı artarak nüfus da bu doğrultuda artış göstermiştir.

---

[206] Başkan, *a.g.e.* , s. 34-35. Kitabede; dünyanın nimetlerine gururlanmaması, yaşamakta olduğumuz dünyanın gelip geçici olduğu, buradaki nimetlerin insanları kandırmaması ve doğru yollarından alıkoymaması gerektiği ve aklı başında olan kimsenin, kendisine verilen karşısında kişi sevinmemesi gerektiği, bu dünyaya ibret gözüyle bakmamızı, besleyip büyüttüğümüz varlıkların bir gün toprak olacağını unutmamamız gerektiğini, mağfiret edilmişlerin şâh’ı, kahır kılıcının şehidi İsmail Paşa’nın oğlu hacı Esad olduğunu, kendisinin on dört sene hacılara bey olduğunu, Allah’a dua ederek, yakararak, çalışmalarının Allah katında makbul olmasını istediğini belirtmektedir. Şahadet şerbetini içtiğinde, onun kabrini görenlerin kabri “nur ile dolmuş” demelerini istediğini, kabrinin ve ahiret hayatının cennet nimetleriyle dolu olmasını istediğini dile getirmektedir.
[207] Dağ, *a.g.e.*s. 36; İnan, *a.g.e.* , s. 38.
[208] Öney, *a. g. e.* ,s. 121.
[209] Rifat Özdemir, “Ankara-Osmanlılar Devri”, *DİA,* c. 3, İstanbul 1991, s. 204.
[210] Özdemir, *a.g.m.,* s. 205.
[211] Özdemir, *a.g.m.,* s. 206.

Ankara şehri, Türkiye Cumhuriyeti'nin başşehrinin de merkez olduğu ildir. Ülkemizin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan, Sakarya nehrinin kollarından Ankara Çayı'nın geçtiği ova üzerinde yer almaktadır.[212] Ankara, sıkı ve korunaklı yapısı ile ana yolların kesiştiği bir kavşak noktası olması sebebiyle de tarih boyunca büyük önem kazanmıştır.[213]

Ankara, korunaklı yapısı, yollar arası güzergâh noktaları, ticarî hareketliliği ve ekonomik olarak uzun dönemler adından söz ettirmiş bir Anadolu şehridir. Tarihsel süreç içinde zaman zaman, istilalâra, yağmalara, baskınlara maruz kalsa da şehrin doğal yapısı ve şehir halkının desteği ile bu olumsuz durumlardan kurtulmayı başarmıştır. Bu durumlarda Selçuklu döneminden itibaren ekonomik ve sosyal güç olan ve Osmanlı döneminde de mevcudiyetini sürdüren Ahilerin varlığı oldukça etkili olmuştur. Ahiler, Ankara'da hem ticareti ellerinde tutup ekonomiyi canlı tutmuş hem de askerî güçlerini muhafaza eylemeyi uzun dönem başarmışlardır.

Ahilerin, Ankara'nın ticarî ve ekonomik alanlarına katkıları yadsınamaz. Ancak bu durumda sof üretimi ve onun ticaretinin de bu alandaki payı unutulmamalıdır. Sof, Ankara için oldukça önemli bir ticarî meta idi.

Şekil 2. P. Tournefort'un 1711 Tarihli Ankara Gravürü (Mehmet Tunçer, Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi (XIV.-XX. YY) II, 1985), s. 27.

[212] Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya,* Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 15.
[213] Sargon Erdem, "Ankara", *DİA,* c. 3, İstanbul 1991, s. 201.

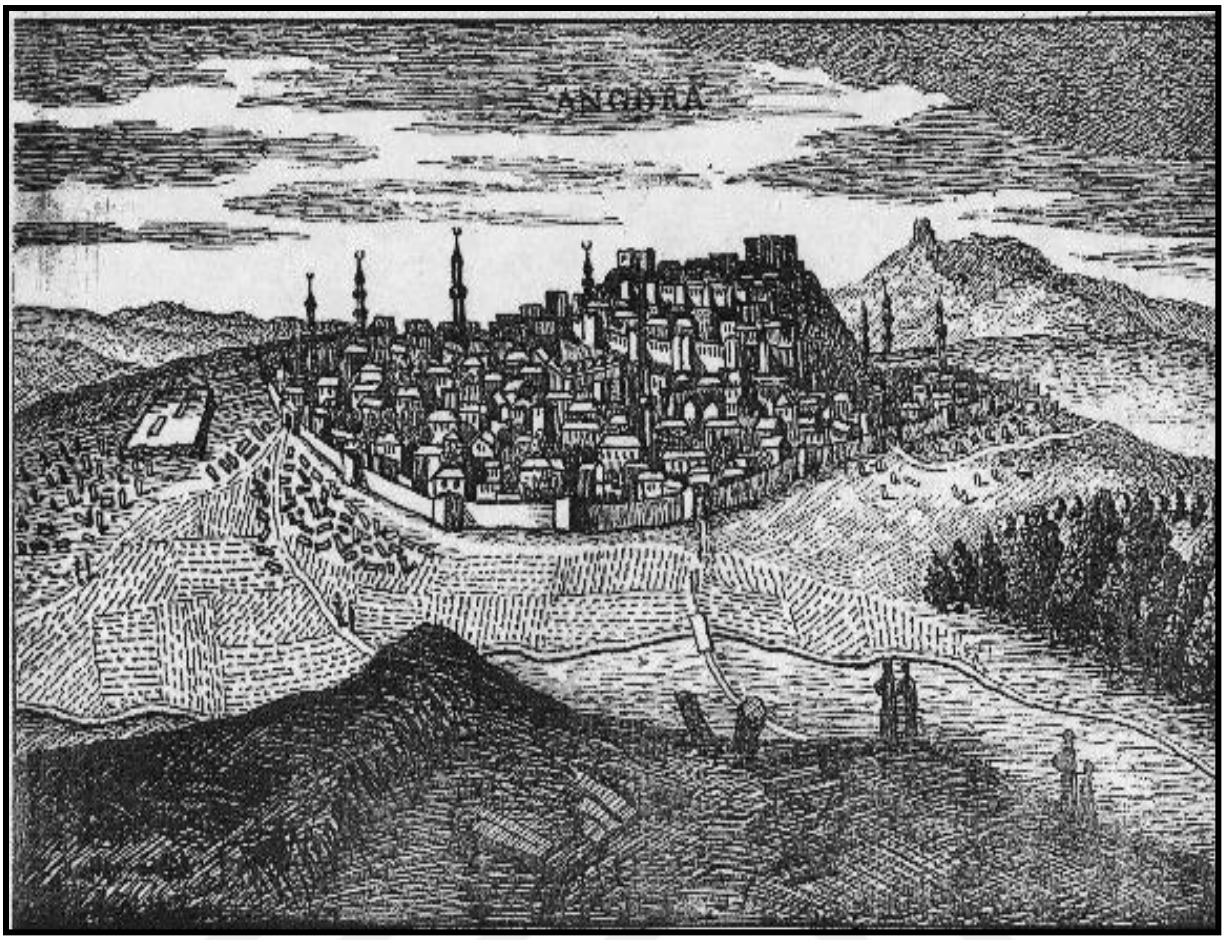

Çok sayıda hanları, hamamları, sof üretimi ve ticareti, yollarının bağlantı noktaları gibi pek çok nedenler, Ankara'nın ticarî ve kültür hayatını belirleyen ve yüzyıllar boyunca da bu şekilde devam etmesini sağlayan belli başlı etmenlerdir.

Cenâbî Ahmed Paşa, beylerbeyi olarak, Ankara'nın imarına ve kalkınmasına katkı sağlamıştır.[214] Ayrıca şehrin, manevi ve kültürel özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Ankara Kalesi'nin güvenliğini arttırmak için kale surlarını sağlamlaştırmış, Hacı Bayram-ı Veli Camii ve Türbesini küçük çapta bir onarımdan geçirtmiş, tasavvufu yol tutup, gönül veren dervişleri himaye etmiştir. Ankara'da oldukça güzel zamanlar geçirip, Ankara'nın gelişmesine ömrünü adamıştır.[215]

XVI. yüzyıldan Cumhuriyet dönemine kadar devam edegelen tanımlamalar doğrultusunda, şehri kuşatan üç kapı olduğu ve bu kapıların da **doğuda Cenâbî Paşa Kapısı,** batıda Doğan Bey Kapısı ve güneyde de Araba Pazarı Kapılarının varlığı bilinmektedir. Cenâbî Ahmed Paşa Kapısı olarak adlandırılan alan, klasik Osmanlı mimarî örneklerinden

[214] Başkan, *a.g.e.,* s. 5.
[215] Dağlıoğlu, *a.g.m.*, s. 219.

olan Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nden almaktadır. Ayrıca Cenâbî Ahmed Paşa Kapısı, *"Kayseri Kapısı"* olarak da anılmaktadır.[216]

Şekil 3. Paul Lucas, Ankara, (Semavi Eyice, *Ankara'nın Eski Bir Resmi,* TTK Basımevi, 1971)

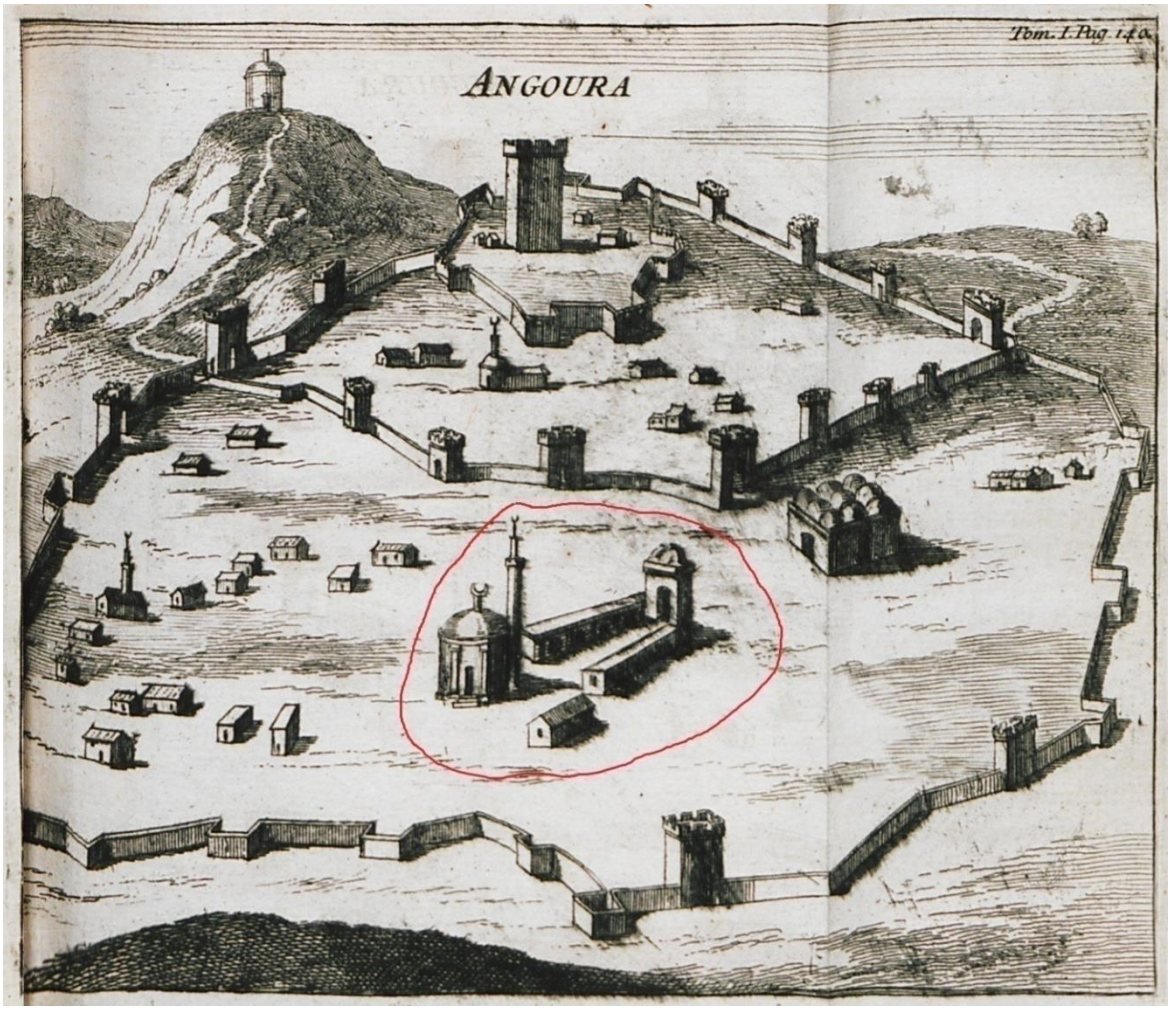

Şehrin, stratejik ve askerî olarak tanımlanmasında kullanılan isim olan Cenâbî Paşa Kapısı'nın oldukça mühim bir konumda da olduğunu göstermektedir. Bu isimle XX. yüzyıla değin anılmıştır.

[216]Mehmet Tunçer, "Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi (XIV. –XX. Yüzyıl) II, Academia, erişim tarihi: https://www.academia.edu/1555618/ANKARA_ANGORA_%C5%9EEHR%C4%B0_MERKEZ_GEL%C4%B0%C5%9E%C4%B0M%C4%B0_14._-_20._YY_2_, s. 27.

SONUÇ

Osmanlı tarihinde Kanuni dönemi, Osmanlı medeniyeti ve kurumlarının zirvede olduğu bir dönemdir. Devlet kademesinde önemli görevlere getirilen Cenâbî Ahmet Paşa, hayratı, edebî yönleriyle ve Ankara şehir tarihi yönleriyle ele alınmıştır.

Ahmed Paşa, sarayda yetişmiş bir Osmanlı paşasıdır. Edepli, terbiyeli, ince bir ruha sahiptir. Paşa'nın yanında kimse yokken dahi güldüğünde dişlerinin görünmediği, hayatında bağdaş kurarak oturmadığı bilinir. Saraydaki pek çok görevlerinin ardından devleti temsil etmek üzere Ankara'ya, Anadolu beylerbeyliği görevine atanmıştır. Sultan'a olan sadakati onu öne çıkaran en önemli özelliklerinden biridir. Yaklaşık olarak yirmi yıl, bu vazifede kalmıştır. Ankara şehrinin sıkı ve korunaklı yapısını daha da sağlamlaştırarak o dönem için büyük tehlike oluşturan Celâlî Ayaklanmalarının üstesinden gelmiştir. Bunun için Ankara Kalesi ve surlarını bir dizi bakım ve onarımdan geçirmiştir.

Ahmed Paşa'yı öne çıkran bir diğer nedenlerden biri de kendisi hayatta iken yapımına başlanan ve vefatının ardından dört sene sonra tamamlanan camisidir. Cami, Ahmed Paşa'nın hayratıdır. Ankara'daki Mimar Sinan ekolü ile yapılmış **tek** cami olma özelliğine sahiptir. Mimar Sinan veya onun talebeleri tarafından yapılmıştır. Cami hem Ankara kent tarihi hem de mimarî açıdan kendinden söz ettirmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman ve şehzadeleri arasında çıkan taht kavgalarında bulunduğu askerî, siyasî ve stratejik konum itibariyle etkin bir rol üstlenmiştir. Şehzadeler arasındaki husumetin ve gerilimin artmasına engel olmuştur. Kanuni'ye olan sadakatini, olayların tüm gelişimini anbean yazdığı mektuplar, arîzalar ile Kanuni'ye bildirerek yaşanacak münakaşaların daha da büyümesine mani olmuştur.

Ahmed Paşa, sanatçı ve naif bir ruha sahiptir. Enderun mektebinde yetişen Ahmed Paşa, daha çok şiirle ilgilenmiştir. Sarayda yazmaya başladığı şiirlerinde *Harfî* mahlasını kullanırken, Anadolu beylerbeyliği vazifesi için Ankara'ya geldiğinde ise *Cenâbî* mahlasını kullanmıştır. Bir adet Divanı ve birkaç da kasideleri olana Paşa, yazdığı gazellerde tasavvuf, ilâhî ve beşerî aşk, Kanuni'ye olan sevgisi gibi konulara yer vermiştir. Ahmed Paşa, divanını oldukça sade ve anlaşılır bir Türkçe ile yazmıştır. Divanında çeşitli tamlamalara ve deyimlere de yer vermiş olan Ahmed Paşa, böylelikle yazdıklarının belirli bir kitle tarafından değil halk tarafından da kolaylıkla anlaşılmasını sağlamıştır. Dönemi itibariyle öne çıkan şairler olan Bakî ve Fuzulî'nin gölgesinde kalmış olsa da divanı dönemin şiir eleştirmenleri tarafından beğenilmiş ve takdir görmüştür.

Cenâbî Ahmed Paşa'nın aynı zamanda Kanuni'nin oğlu Şehzade Mustafa'nın kızı Nergisşah ile evlenerek onun damadı olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Hatta aynı kaynaklarda edinilen bilgilerde, Ahmed Paşa'nın bilinmeyen bir yönünü daha dile getirirler ve onun aynı zamanda tarihçi olduğu konusunda da görüşler hâkimdir.

Şehir tarihi incelemelerinde karşılaşılan kişi ve mekânla olan bağlantıları da içeren araştırmamız, döneme ait kaynaklardan, arşiv kayıtlarından faydalanılarak mimarî açıdan, şehir, kişi, mekânlar bağlamında ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

AKKUTAY, Ülker. *Enderun Mektebi,* Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1984.

Âşık ÇELEBİ. *Meşâirü'ş-Şu'ara,* Haz. Filiz Kılıç, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

BAŞKAN, Seyfi. *Ankara Cenâbî Ahmed Paşa Camii,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

BAYKAL, Bekir Sıtkı. *Peçevî Tarihi,* Peçevî İbrahim Efendi, c. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

"Ahmed Paşa (Cenabî)" [Yayın Kurulu]. *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* Yayın Yönetmeni: Ekrem Çakıroğlu, c. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.142.

CEZAR, Mustafa. *Mufassal Osmanlı Tarihi,* c. II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.

CİHAN, Selim. *"Cenâbî Paşa ve Divanı",* İÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.

CİRİT, Hasan. "Vaaz", *DİA,* c. 42, İstanbul 2012, s. 404.

CUNBUR, Müjgan. "Cenâbî Paşa", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi,* c. II, Ankara 2002.

ÇINAR, Hüseyin. "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar", *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler,* Editör: Yılmaz KURT, c. I, Ankara 2012

ÇINAR, Hüseyin, Miyase Koyuncu KAYA. *Vakıflar Kaynakçası,* Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2015.

DAĞ M. Nuri, Ayşe Sanem İNAN. *Ankara Vakıf Eserleri*, 2015 Ankara.

DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan. "Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Cenâbî Ahmed Paşa", *Vakıflar Dergisi,* c. II, Ankara 1942.

DASCHKOW, SalomeWoronzown. " Sultan1. Süleymân'ın (Kanuni) Seceresi", erişim tarihi:26.07.2019,https://www.academia.edu/31716848/SULTAN_I._S%C3%9CLEYM%C3%82NIN_K%C3%82N%C3%9BN%C3%8E_SECERES%C4%B0

DUMLU, Emrullah. "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar", *İlted,* S. 44, Erzurum 2015, s. 310-12.

EMECEN, Feridun. "Süleyman I", *DİA,* c. 38, İstanbul 2010, s. 61-74.

ERDEM, Sargon. "Ankara", *DİA,* c. 3, İstanbul 1991, s. 201-203.

ERDOĞAN, Abdulkerim. *Saklı Ankara (Hidden Ankara)* c. II, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2016.

ERGENÇ, Özer. *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya,* Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

ERGUN, Saadeddin Nüzhet. *Türk Şairleri,* " Cenâbî Paşa", c. III, İstanbul 1936.

EVLİYÂ ÇELEBİ, Günümüz Türkçesiyle *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi,* c. I, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

EYİCE, Semavi. *Ankara'nın Eski Bir Resmi,* TTK Basımevi, Ankara 1971.

EYİCE, Semavi. "Hamam", *DİA,* c. 15, İstanbul, 1997, s. 402-430.

FAROQHI, Suraıya. *Orta Halli Osmanlılar,* Çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

GÂLİB, Mübârek, *ANKARA Mescidler, Camiiler, Mezarlıklar, Kitâbeler,* Haz. Seyfettin ERŞAHİN- Hüseyin ÇINAR, Altındağ Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1996.

HAMMER, Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi,* c. VI, İstanbul 2008 http://tr.travelogues.gr/travelogue.php?view=327&creator=924413&tag=10260(erişim tarihi: 23.03.219)

İPEKTEN, H., Mustafa İSEN vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.

İPŞİRLİ, Mehmet "Beylerbeyi", *DİA,* c. 6, İstanbul 1992, s. 69-74.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Enderun", *DİA,* C. 11, İstanbul 1995, s. 185-187.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu XII-XIV. Asır, c.I, MEB Basımevi, İstanbul 1947.

KALFAZADE, Selda. "CenâbîAhmed Paşa Camii", *DİA*, c. 7, İstanbul 1993, s. 351-352.

KARACA, Ali "Azmzâde Esad Paşa", *DİA,* c. 11, İstanbul 1995, s. 350-3551.

KARACA, Ali "Azmzâdeler", *DİA,* c. 4, İstanbul 1991, s. 350.

KESİK, Beyhan. *Cenâbî Dîvanî,* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018.

KESİK, Beyhan. *Cenâbî Paşa Divan,* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1996.

KILCI, Ali, Gökçe GÜNEL vd., *Osmanlı'da Ankara,* c. II, ABB, Ankara 2008.

Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü'ş-Şuarâ,* Haz. İbrahim Kutluk, TTK Basımevi, c. I, Ankara 1978.

KIRPIK, Güray, Mevlüt ÇAM vd., *Şehr-i Kadim Ankara,* c. 2, ABB, Ankara 2015.

KONYALI, İbrahim Hakkı. *Ankara Camileri,* Kültür Matbaacılık, Ankara 1978.

KOŞAY, Hamit Zübeyir. *Budun Bilgisi,* Ankara Halkevi, Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi Neşriyatı, Ankara 1935.

KÖÇ, Ahmet. "Mevlevîler ve Devlet: Ankara Mevlevîhânesi Örneği", *Belleten,* c. 26, 2012 Ankara, s. 531-32.

KUNT, İ. Metin. *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Umerası ve İl İdaresi,* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.

Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 93, Ankara 1994.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri. "İmam", *DİA,* c. 22, İstanbul 2000, s. 178-181.

Mehmed SÜREYYA. *Sicil-i Osmanî Yahud Tezkere-i Meşahir-i Osmaniyye,* c. I, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308/1890-1891.

MERİÇ, Rıfkı Melûl. *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I, Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler,* TTK Basımevi, Ankara 1965.

ÖNEY, Gönül. *Ankara'da Türk Devri Dinî ve Sosyal Yapıları,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları, Sayı: 209, AÜ Basımevi, Ankara 1971.

ÖZDEMİR, Rifat. "Ankara-Osmanlılar Devri", *DİA,* c. 3, İstanbul 1991, s. 205-209.

ÖZTEKİN, Özge. "Tarih Manzumelerine Göre XIX. Yüzyılda Ankara*", Ankara Araştırma Dergisi,* Ankara 2015.

ÖZTUNA, Yılmaz. *Kanunî Sultan Süleyman,* erişim tarihi:26.07.2019,https://www.academia.edu/36082386/Yilmaz_oztuna_kanuni_sultan_suleyman

PAKALIN, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* c. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

PARLATIR, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* Yargı Yayınları, Ankara 2006.

SEÇKİN, Aydın. "*Türkiye'deki Önemli Mevlevîhâneler ve Mevlevîhânelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Rolü",* Sümam Yayınları: 5, Ankara 2010.

SÖNMEZ, Mehmet Zeki. *Mimar Sinan Tarihi-Yazma ve Belgelerle*, İstanbul 2014.

Şemseddin SAMİ. *Kamusul A'lam,* c. III, Mihran Matbaası, İstanbul 1308-1309/1891.

Şemseddin SAMİ, *Kâmûs-ı Türkî,* Haz. Raşid Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel vd. İdeal Yayıncılık, İstanbul 2011.

TANMAN, Mehmet Baha. "İstanbul Kasımpaşa'daki Piyale Paşa Külliyesi'nin Medresesi ve Külliyesi İçin Bir Restitüsyon Denemesi*", Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri,* İstanbul 1989.

TUNÇER, Mehmet. "Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi (XIV. –XX. Yüzyıl) II, Academia,erişimtarihi:26.07.2019,https://www.academia.edu/1555618/ANKARA_ANGORA_%C5%9EEHR%C4%B0_MERKEZ_GEL%C4%B0%C5%9E%C4%B0M%C4%B0_14._-_20._YY_2.

TURAN, Şerafettin. *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları,No: 80, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961.

Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, Vakıflar Genel müdürlüğü Yayınları, 1983 Ankara.

TÜRKOĞLU, İrfan. "Osmanlı Devleti'nde Para Vakıflarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* c. 18, S. 2, 2013 Isparta, s. 188-193.

VARLIK, Mustafa Çetin. "Anadolu Eyaleti", *DİA,* c. 3, İstanbul 1991, s. 143-144.

ÜLGEN, Saim. "Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Türbesi", *Vakıflar Dergisi,* c. II, Ankara 1942, s. 221-222.

ÜRÜK, Zerrin Funda. "Medeniyetler İçinde Hamamın Gelişimi ve Kültürrel Olarak Mekân Analizler", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 4, S: 28, Temmuz 2016, s. 185-209.

WOODHEAD, Chrıstıne. *Kanunî ve Çağı Yeniçağda Osmanlı Dünyası,* Çev. Sermet Yalçın, Editörler: Metin Kunt, Chrıstıne Woodhead, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Cenâb", *DİA,* c. 7, İstanbul 1993.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin. "Müessese-Toplum Münâsebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumu ve Vakıf Müessesesi", *Vakıflar Dergisi*, S. XV, Ankara 1982, s.23-53

EKLER

EK-1 Cenâbî Ahmed Paşa Camii Görevlilerinin Ücret Kaydı.

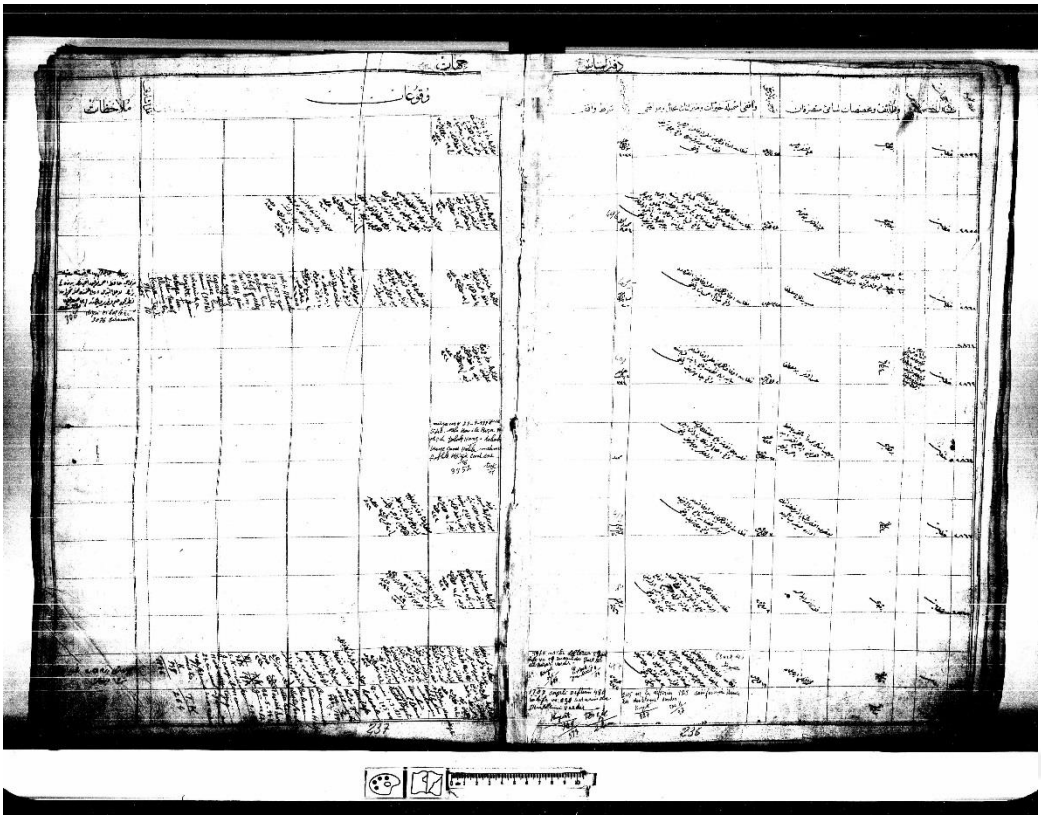

EK-2 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nin Tamiri İle İlgili Kayıt.

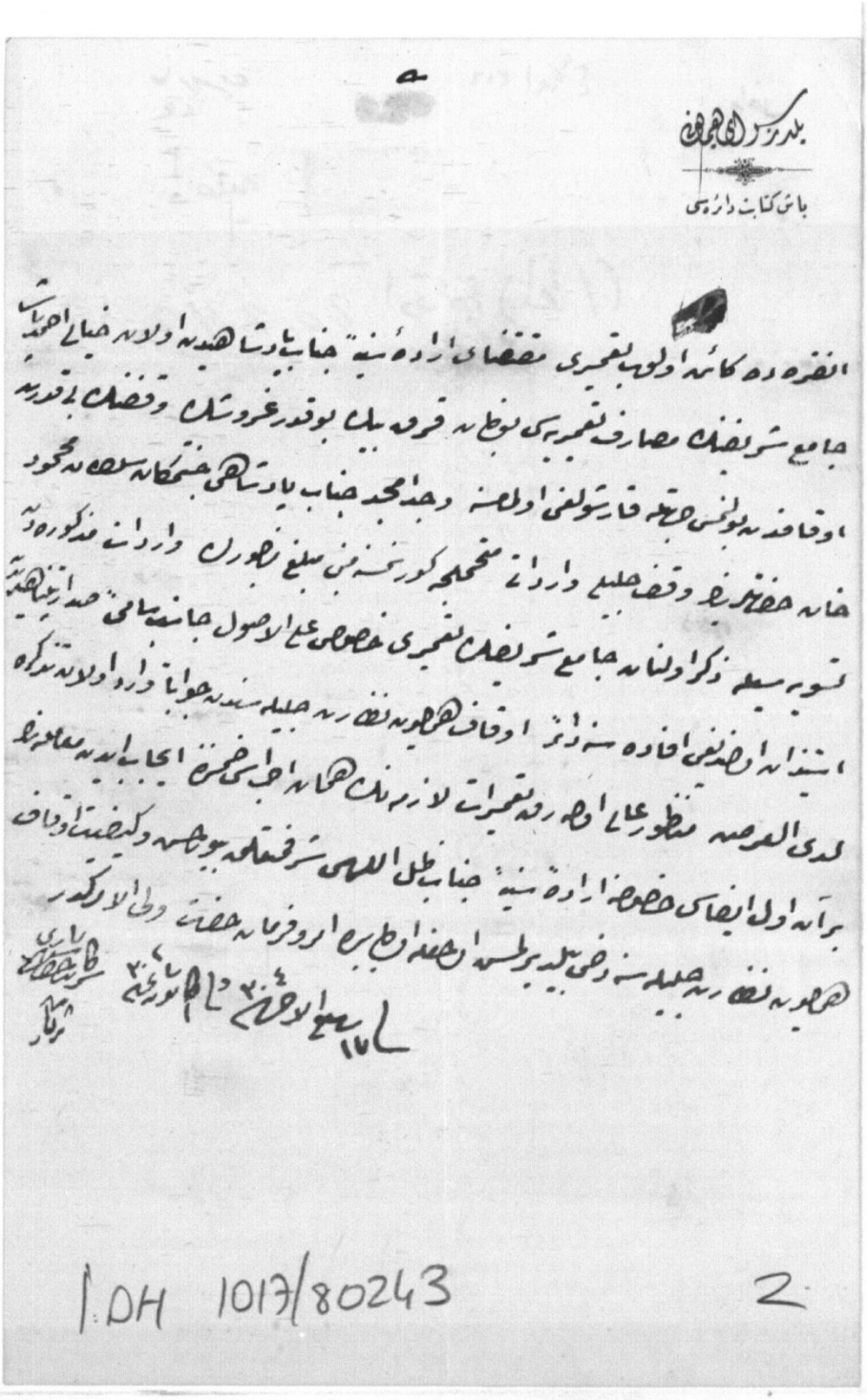

İ.DH.01017

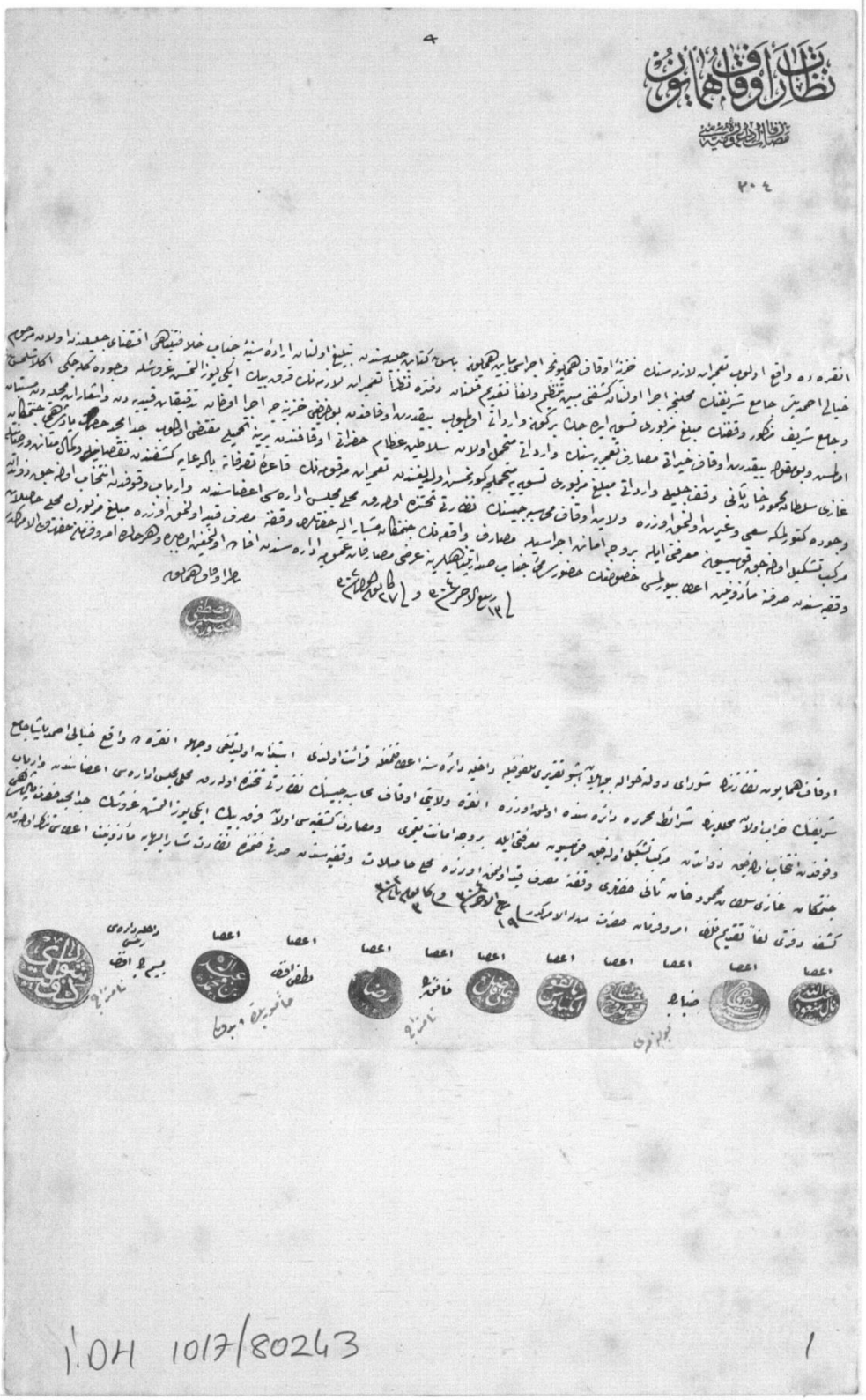

İ.DH.01017

EK-3 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki hatiplik vazifesinin tevcihi.

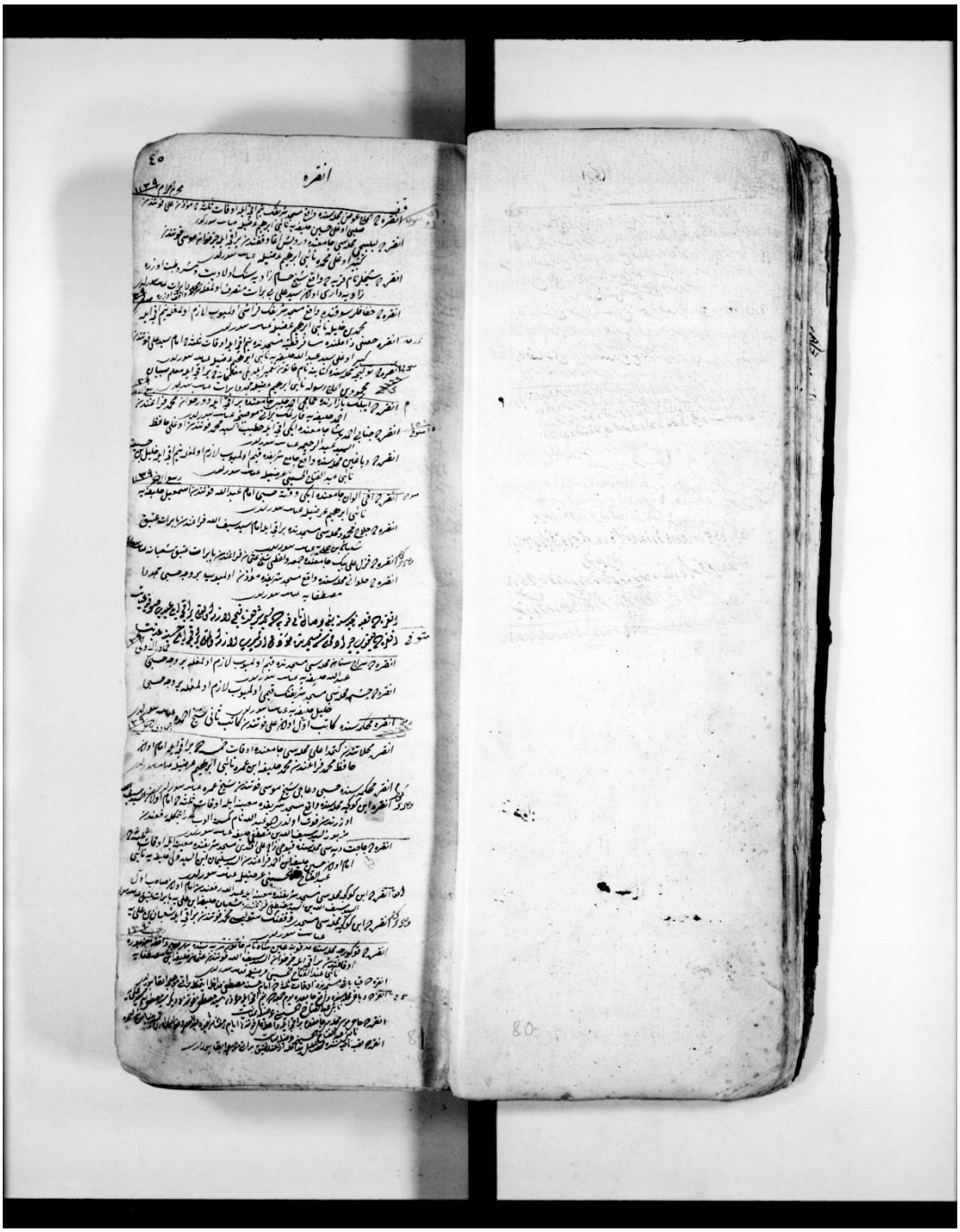

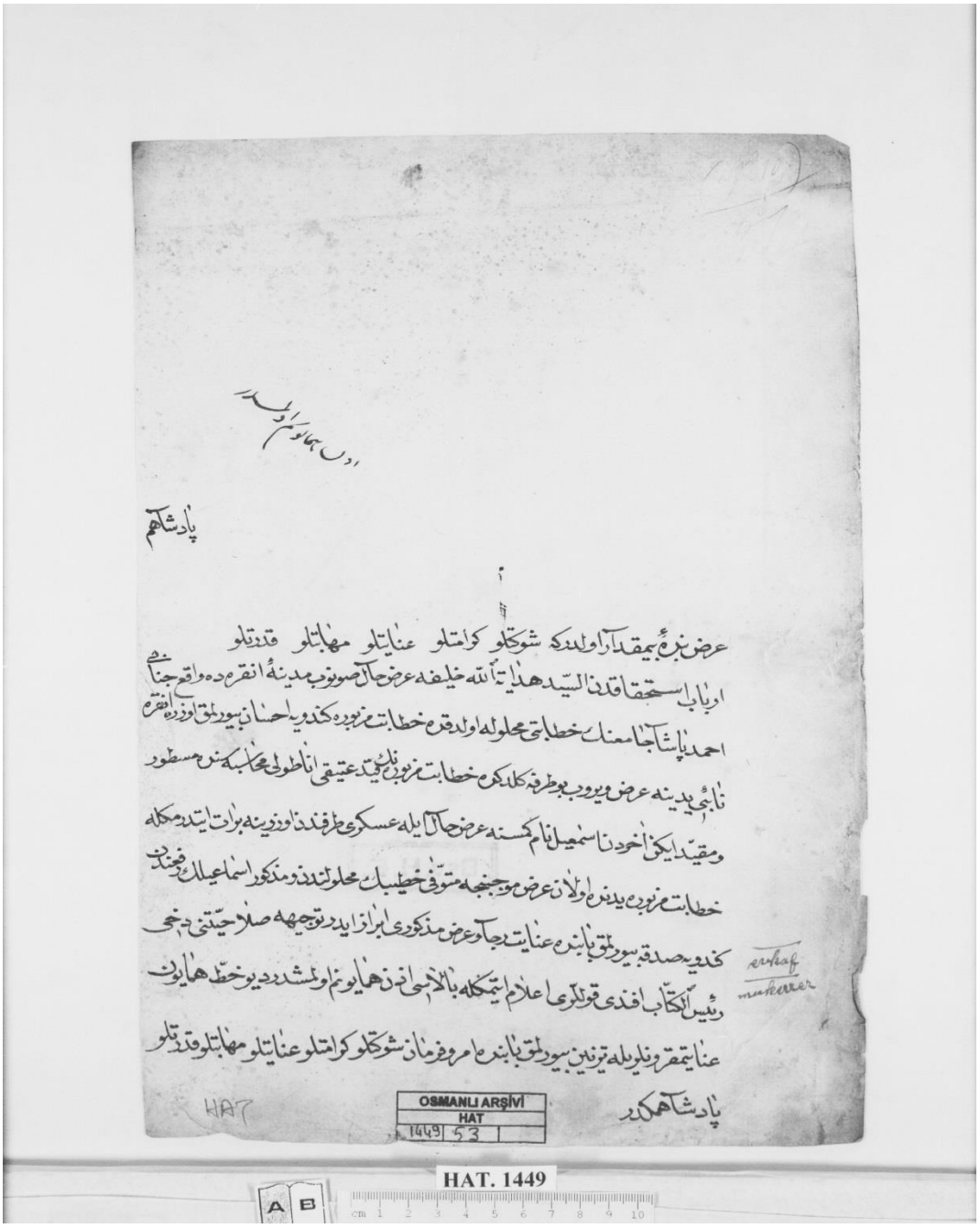

اول همایونم اولمشدر

پادشاهم

عرض بنده بیمقدار اولدرکه شوکتلو کرامتلو عنایتلو مهابتلو قدرتلو
ارباب استحقاقدن السید هدایة الله خلیفه عرض حال صونوب مدینهٔ انقره ده واقع جنابی
احمد پاشا جامعنک خطابتی محلوله اولدقده خطابت مزبوره کندویه احسان بیورلمق اوزره انقره
نائبی یدینه عرض ویروب بو طرفه کلدکده خطابت مزبورنک قید عتیقی اناطولی محاسبه سنده مسطور
ومقید ایکن آخردن اسمعیل نام کمسنه عرض حال ایله عسکری طرفندن اوزرینه برات ایتدرمکله
خطابت مزبوره یدنده اولان عرض موجبنجه متوفی خطیبک محلولندن ومذکور اسماعیلک رفعندن
کندویه صدقه بیورلمق بابنده عنایت رجا وعرض مذکوری ابراز ایدر توجیهه صلاحیتنی دخی
رئیس الکتاب افندی قوللری اعلام ایتمکله بالاسی اذن همایونم اولمشدر دیو خط همایون
عنایتمقرونلریله تزیین بیورلمق بابنده امر وفرمان شوکتلو کرامتلو عنایتلو مهابتلو قدرتلو
پادشاهمکدر

erkaf
mukerrer

HAT
OSMANLI ARŞİVİ
HAT
1449 53
HAT. 1449

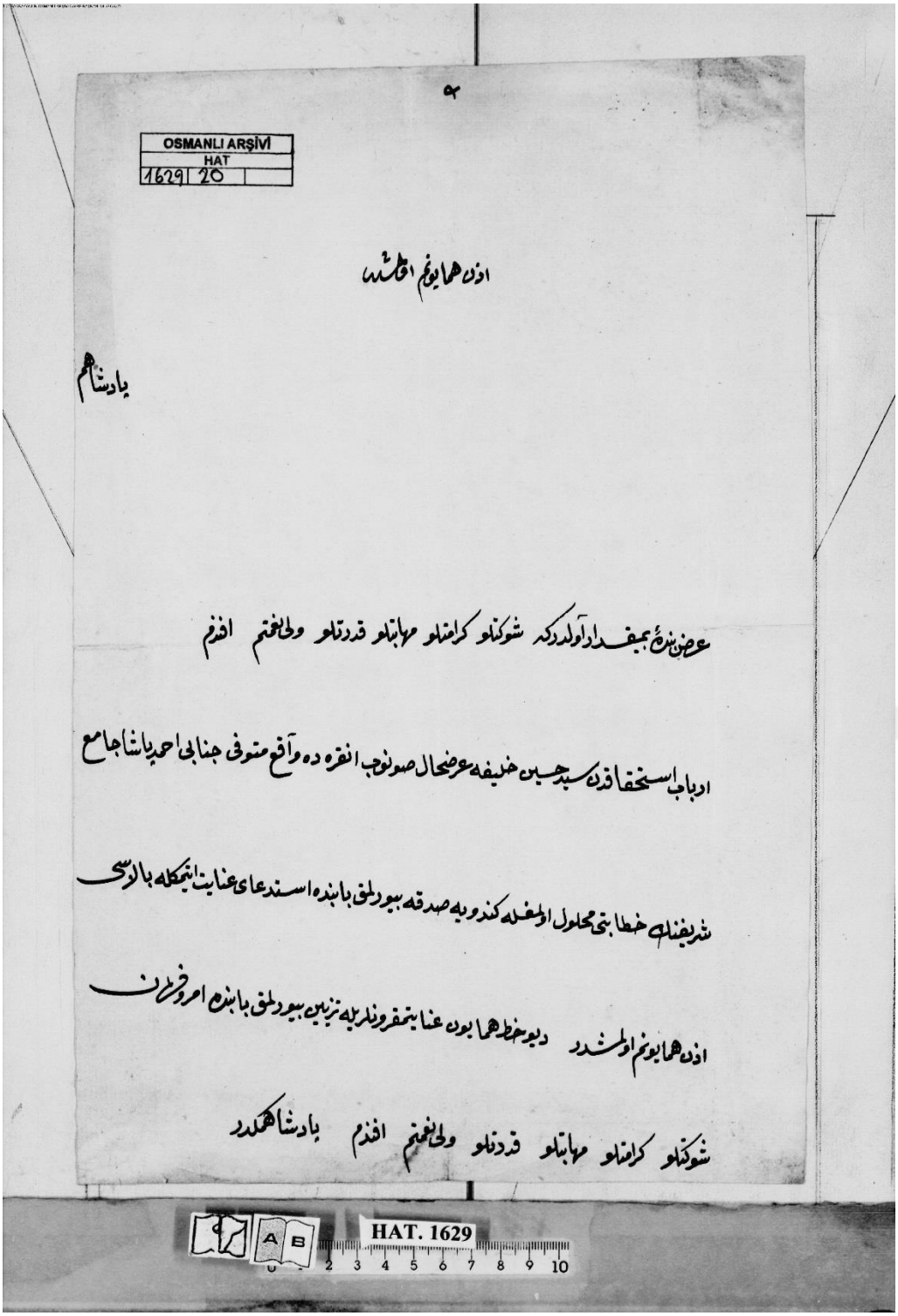

OSMANLI ARŞİVİ
HAT
1629 20

٥

اذن همایونم اولمشدر

پادشاهم

عرض بندهٔ بیمقدار اولدرکه شوکتلو کرامتلو مهابتلو قدرتلو ولی نعمتم افندم

ارباب استحقاقدن سید حسین خلیفه عرضحال صونوب انقره ده واقع متوفی جنابی احمد پاشا جامع

شریفنك خطابتی محلول اولمغله کندویه صدقه بیورلمق بابنده استدعای عنایت ایتمکله بالاسی

اذن همایونم اولمشدر دیو خط همایون عنایتمقرونلریله تزیین بیورلمق بابنده امر و فرمان

شوکتلو کرامتلو مهابتلو قدرتلو ولی نعمتم افندم پادشاهمکدر

HAT. 1629

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

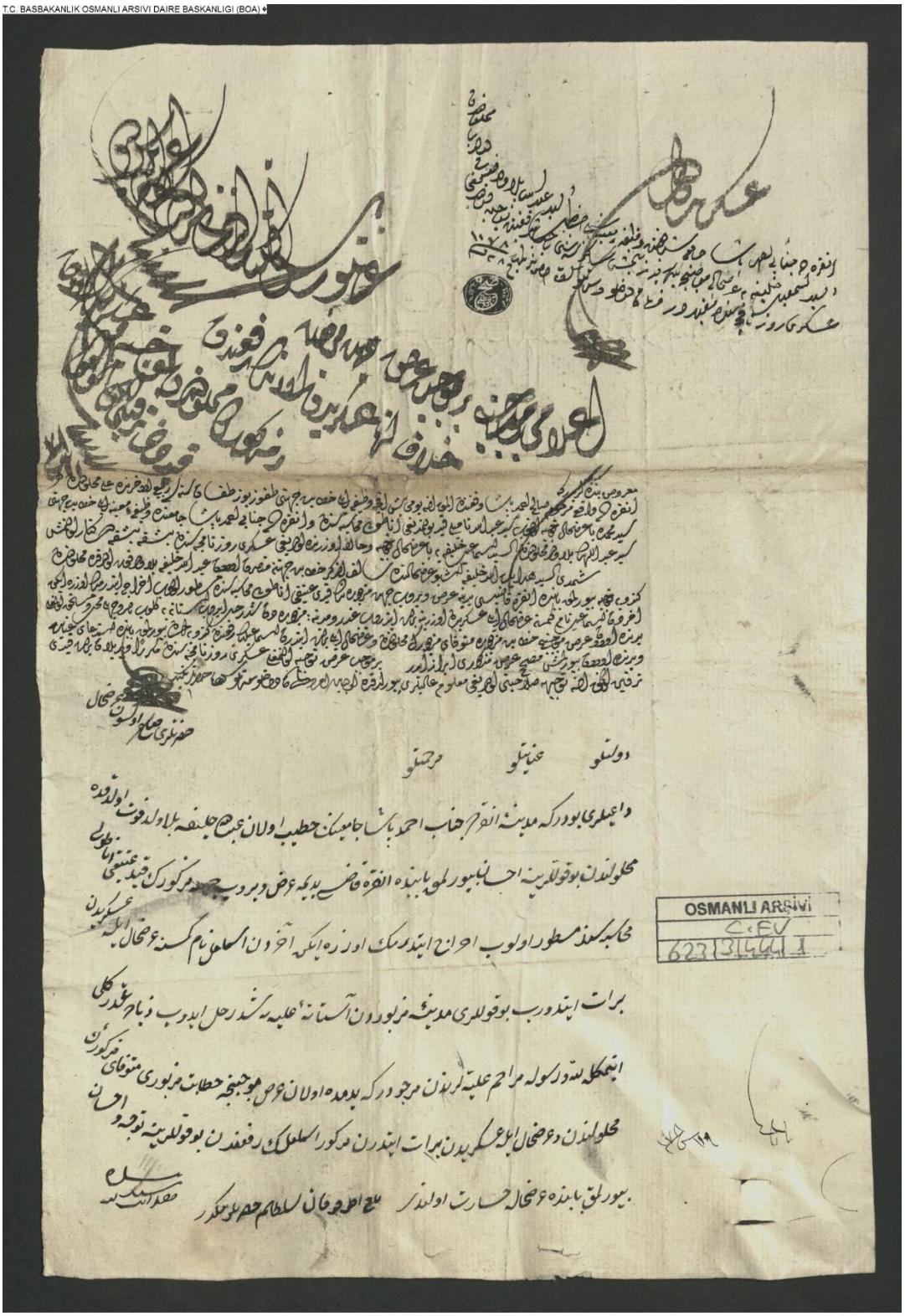

OSMANLI ARSİVİ
C.EV
623 31444 1

C.EV.00623.31444.001

EK-4 Cenâbî Ahmed Paşa'nın Tereke Kaydı.

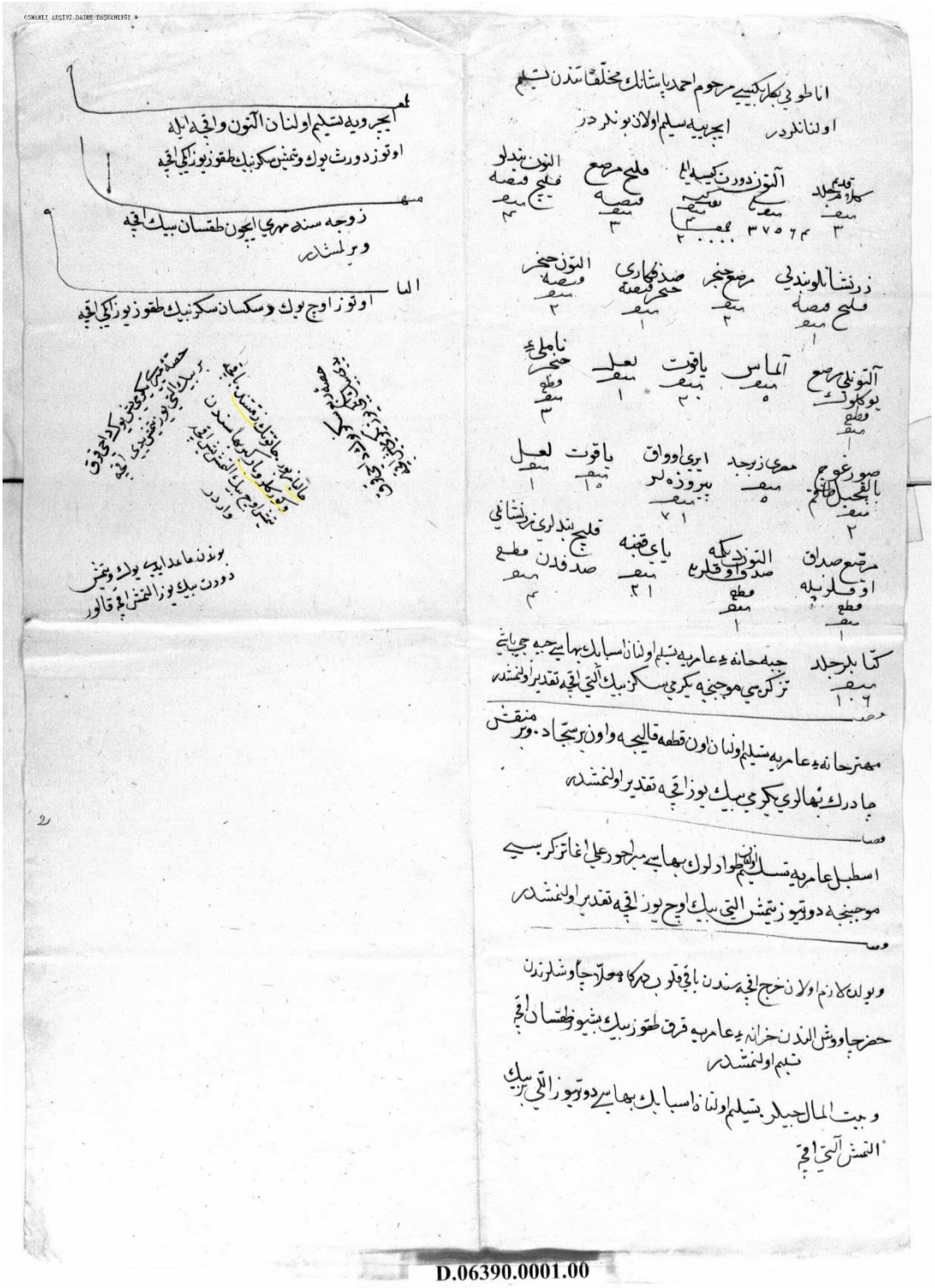

D.06390.0001.00

13 Cemâziyelevvel 1008/1 Aralık 1599 tarihli Anadolu Beylerbeyi'nin muhallefat defter suretidir:[217]

Anadolu Beglerbegisi merhûm Ahmed Paşa'nın muhallefâtından teslim olunanlardır İçeriye teslim olan bunlardır:

Kelâm-ı Kadim -cildaded 3

Altun 4 kese[218] *ile sikke-aded 37 564* (1 kese 10 000 ve 4 aded kese 40 000 altına denktir ve akçeye tekabül eder).

Nakdiye kese aded 4 -Cem'an 20 000 (1 kese 10 000 ve 4 aded kese 40 000 altına ve akçeye tekabül eder).

Kılıç murassa' kabza- aded 3

Altun bendlü kılıç kabza-aded 4

Zer-nişânlu kılıç kabza- aded 1 (kılıç, kalemtraş gibi şeyler üzerine kakma altınla yapılan işleme, süs veya yazı)

Murassa' hançer- aded 2 (kıymetli taşlarla bezenmiş, süslenmiş)

Sedef-kârî hançer kabza- aded 1

Altun hançer kabza-aded 2

Altunlu murassa' yüklük -kıt'a aded 1

Burada kılıç kabza, zer-nişânlu kılıç kabza, murassa', sedef-kârî ve altun hançer olarak kullanılan eşyaların altın ve süslemeli olması, bunların Cenâbî Ahmed Paşa adına hususi yapıldığının göstergesi olabilir.

Elmas- aded 5

Yakut- aded 20

La'l -aded 1(Kırmızı ve kıymetli bir süs taşı)

---

[217]Fon Kodu:TSMA. d. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri), Kutu No: 6390, Gömlek No: 1008, 13 Cemâzeyelevvel 1008/1 Aralık 1599 tarihli belgedir.

[218] 1517-1548 arası yıllarda, 1 kese 10 000 altına ve 30 000 tutarında akçeye tekabül etmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Çakır, *a.g.m.*, s. 42-43.

Namlı-i hançer -kıt'aaded 3

Sorguç balıkçıl takım -aded 2

Mısrî zeberced -aded 5 (Zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değerli olmaya bir süs taşı)

İri pîrûzeler -aded 71 (Mavi renkli, süslü ve değerli bir taş)

Yakut- aded 15

Murassa' sadak oklarıyla kıt'a -aded 1

Altun dikme sadak oklarıyla- kıt'aaded 1

Yay-ı kabza- aded 21

Kılıç bendlerinîşanı sadaktan- kıt'aaded 4

Kitablar-cildaded 106

Cebehâne-i Âmire'ye teslîm olunan esbâbın bahâsı cebecibaşı tezkeresi mucebince yirmi sekiz bin altı akçe takdir olunmuştur.

Fasıl.

Mehterhâne-i Âmire'ye teslim olunan on kıt'akaliçe (küçük halı)*ve on bir seccade ve bir münakkaş çadırın* (nakışlı, işlemeli, süslü çadır) *bahaları yirmi bin yüz akçe takdir olunmuştur.*

Fasıl.

Istabl-ı Âmire'ye teslim olunan davarların bahası Mîr-âhûrAlî Ağa tezkeresi mucebince dört yüz yetmiş altı bin üç yüz akçe takdir olunmuştur.

Fasıl.

Ve yolda lâzım olan harç akçesinden bâkî kalub Dergâh-ı Muâllâ çavuşlarından Hızır Çavuş elinden Hazâne-i Âmire'ye kırk dokuz bin beş yüz doksan akçe teslîm olunmuştur.

Ve Beytü'l-mâlcılara teslîm olunan esbabın bahası dört yüz elli bir bin altmış altı akçe.

Cem'an.

İçerüye teslim olunan altun ve akçe ile otuz dört yük ve yetmiş sekiz bin dokuz yüz iki akçe,

Minhâ.

Zevcesine mihri içün doksan bin akçe verilmiştir.

El-Bâkî.

Otuz üç yük ve seksen sekiz bin dokuz yüz iki akçe,

Hisse-i mîrî yirmi beş yük dahi kırk bir bin altı yüz yetmiş yedi akçe,

Hâliye mezbûr hâtunun zimmetinde bâ- akçe ve kürkler ve bargir bahasından yetmiş üç bin altmış beş akçe vardır.

Hisse-i rub' sekiz yük dahi kırk yedi bin iki yüz yirmi beş akçe,

Bundan mâa'da da yedi yük ve yetmiş dört bin yüz altmış akçe kalur.

EK-5 Cenâbî Ahmed Paşa'nın kasidesi.

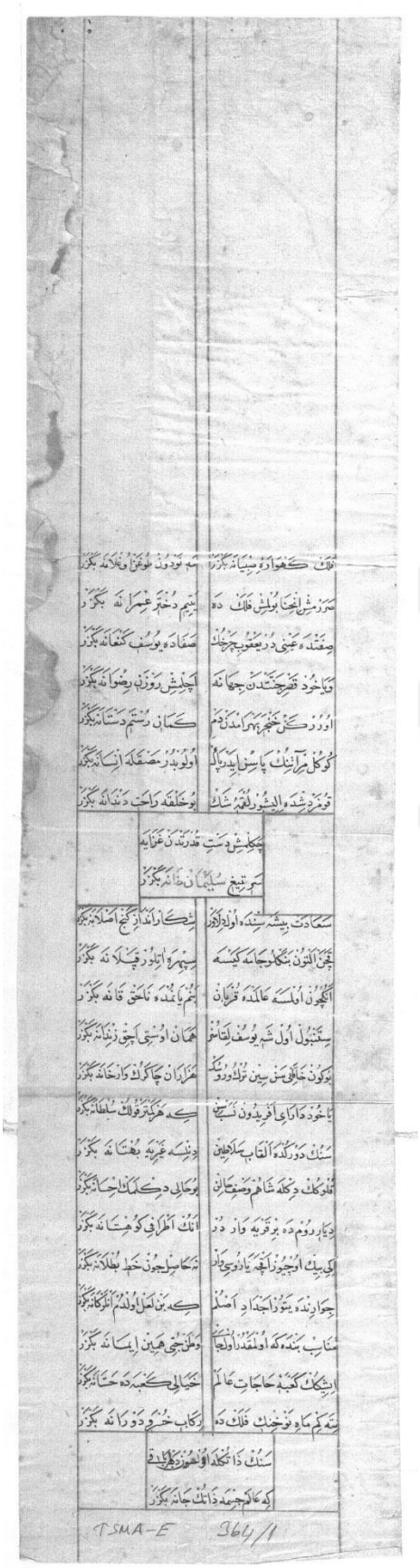

TSMA-E 364/1

TSMA.E.0364

EK-6 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde Muhafaza Edilen Eşyaların Topkapı Müzesi Arşivi'ne Teslim Tutanağı.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

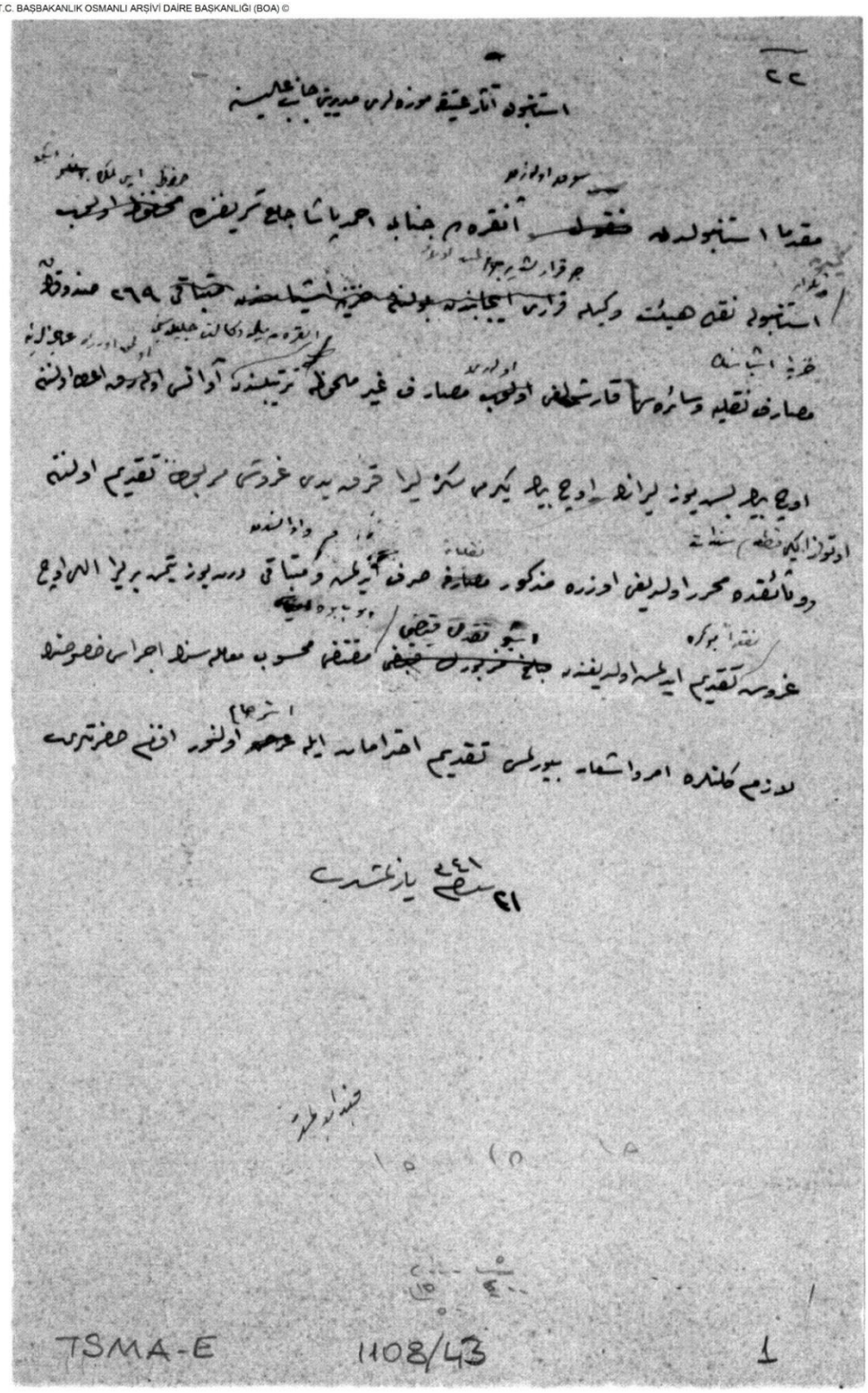

TSMA.E.1108

EK-7 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki Câbîlik Tevcihi.

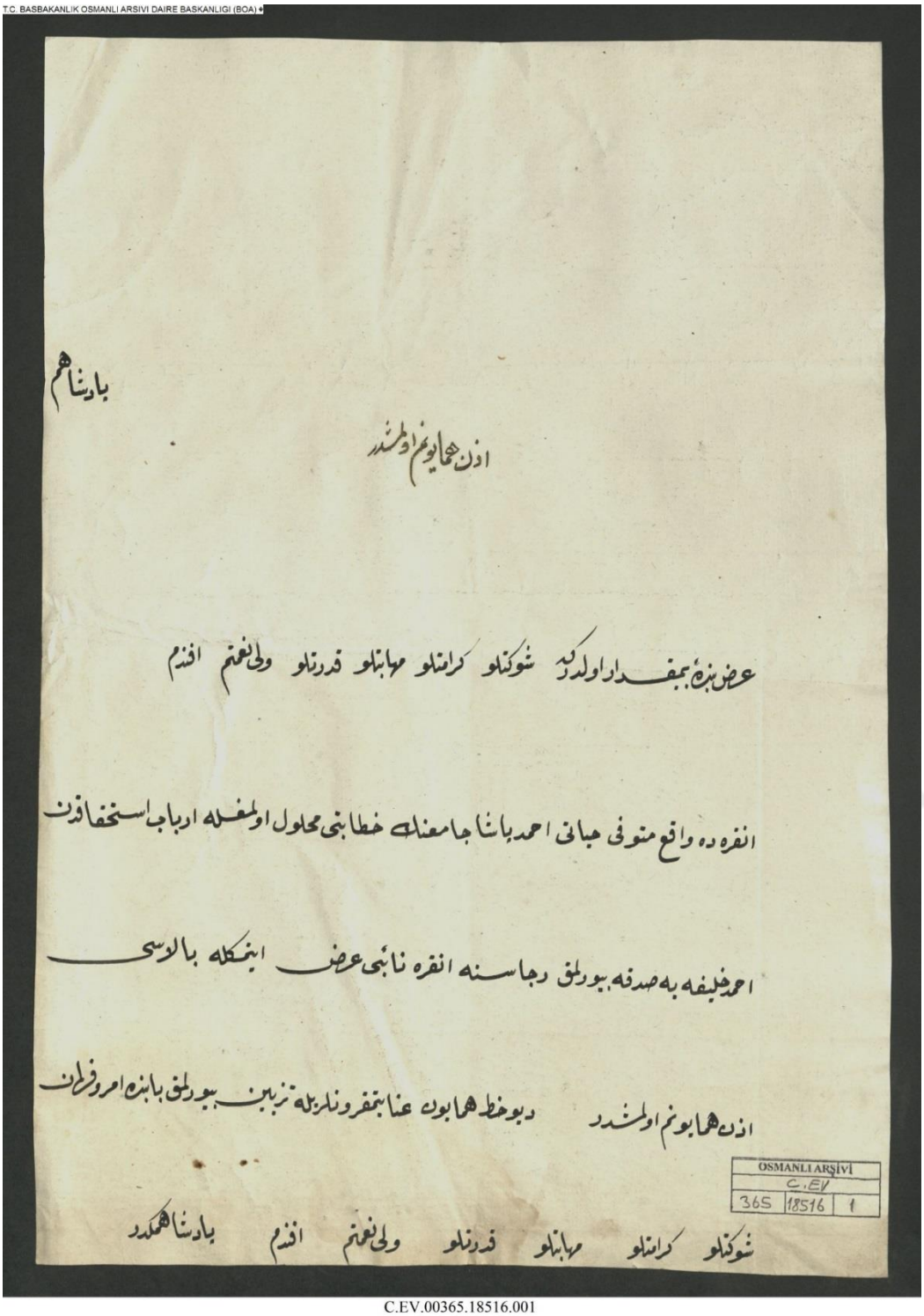

C.EV.00365.18516.001

EK-8 Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde Türbedâr ve Ferraşlıkla Vazifeli Piri Gaib'in Ücretini Alamadığına Dair Belge.

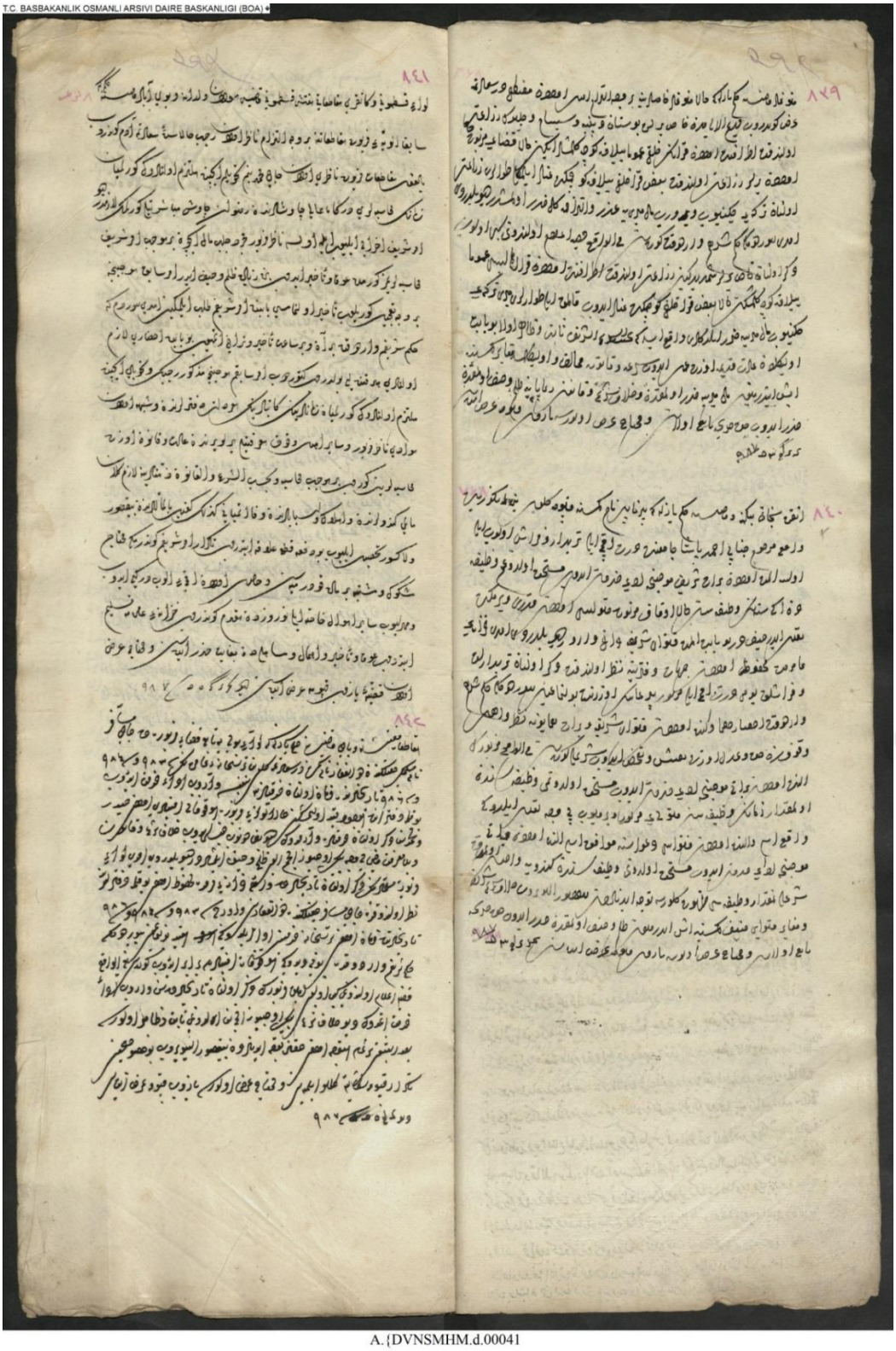
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

A.{DVNSMHM.d.00041

ANKARA MEVLEVÎHÂNESİ EKLERİ

EK-1 Ankara Mevlevihânesi'ne bağlı kurumların Abdullah Besim tarafından işletilmesi.

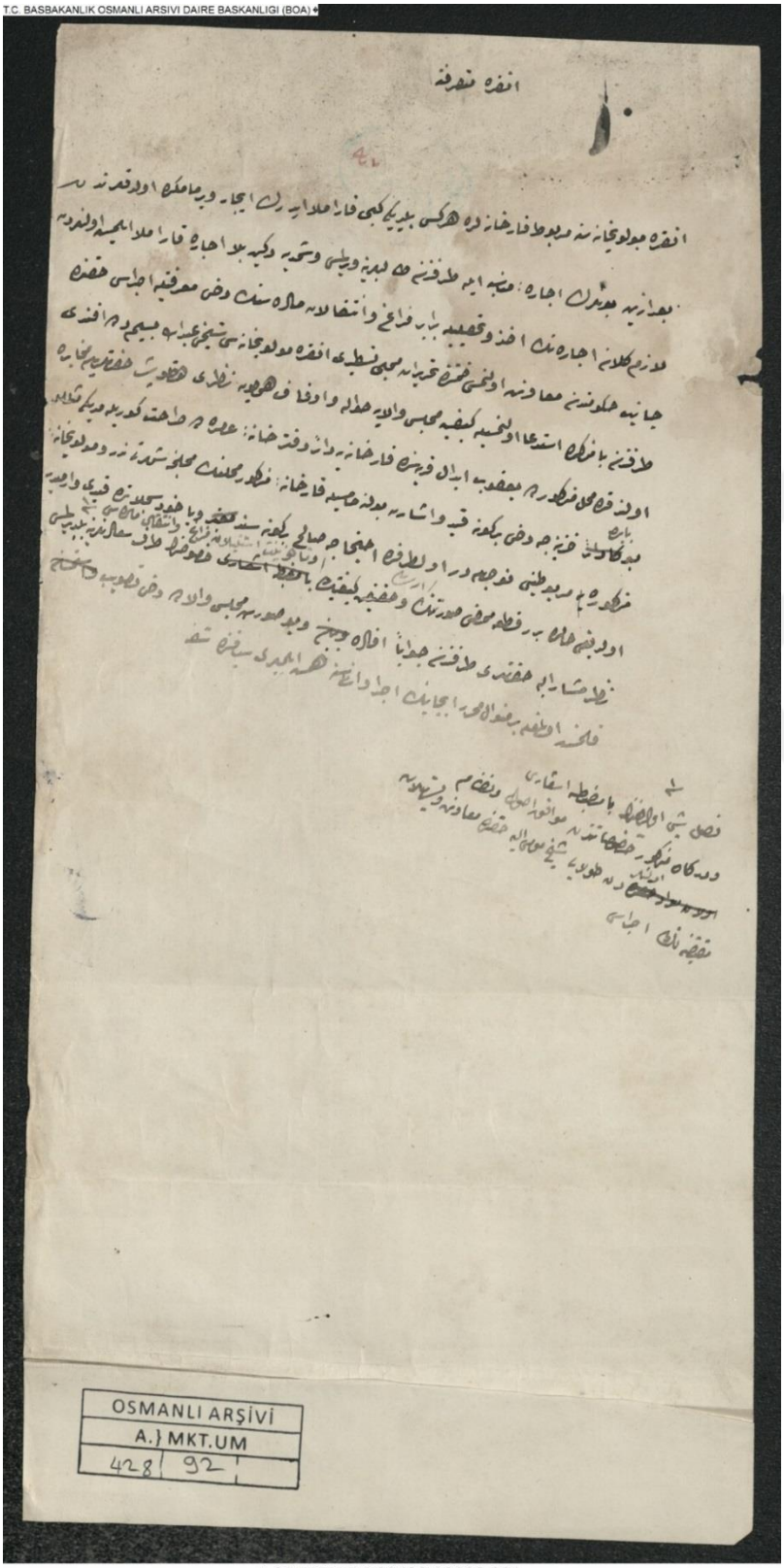

A.}MKT.UM.00428.00092.001

EK-2 Ankara Mevlevihânesi Şeyhi Besim Efendi'nin Süleyman Efendi'ye Mevlevîhâne'nin günlük ihtiyaçlarından kaynaklı borcunu teslim ettiğine dair belge.

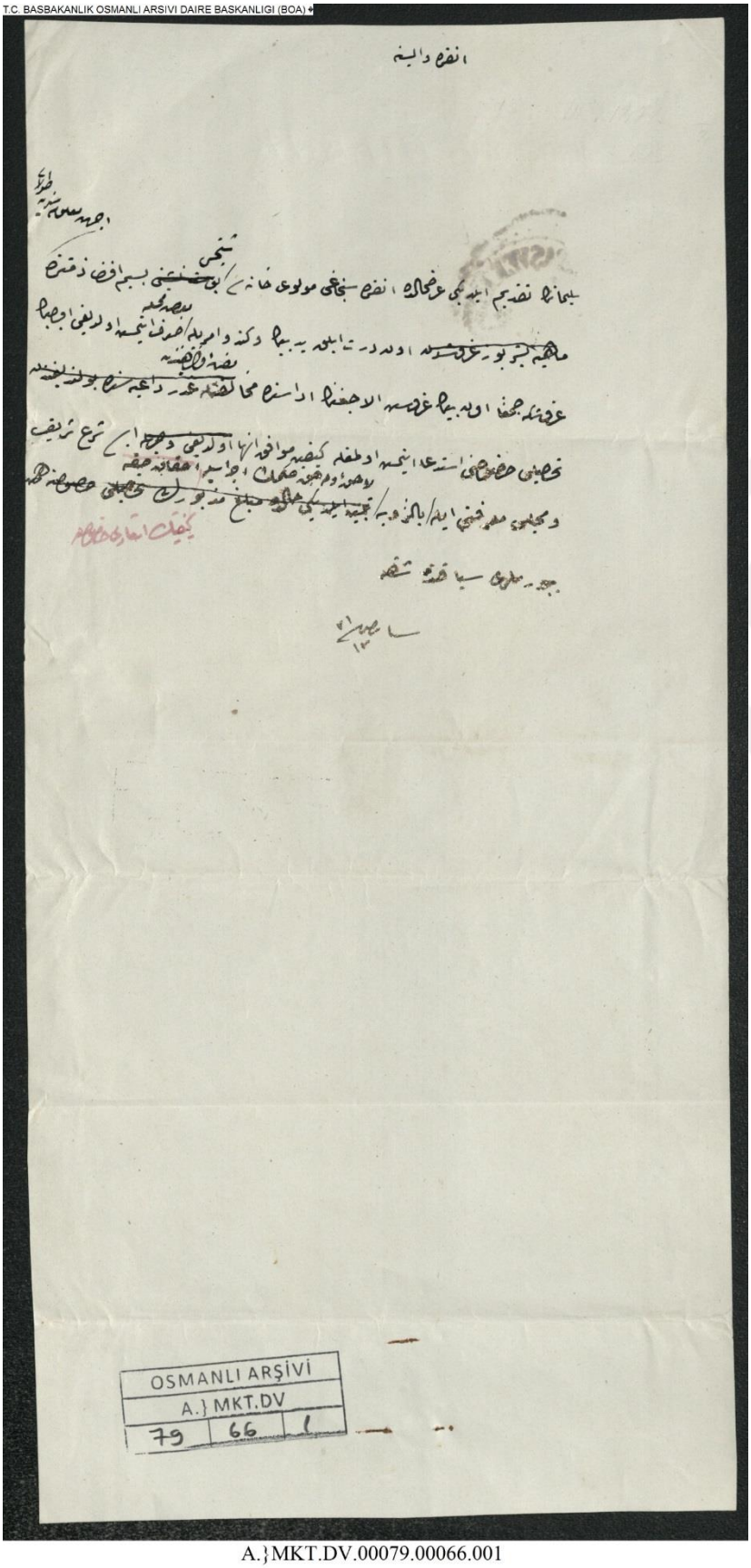
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
A.}MKT.DV
79 | 66 | 1

A.}MKT.DV.00079.00066.001

EK-3 Ankara Mevlevihânesi'nde mal sandığından verilen yemek ücretine zam yapıldığına dair belge.

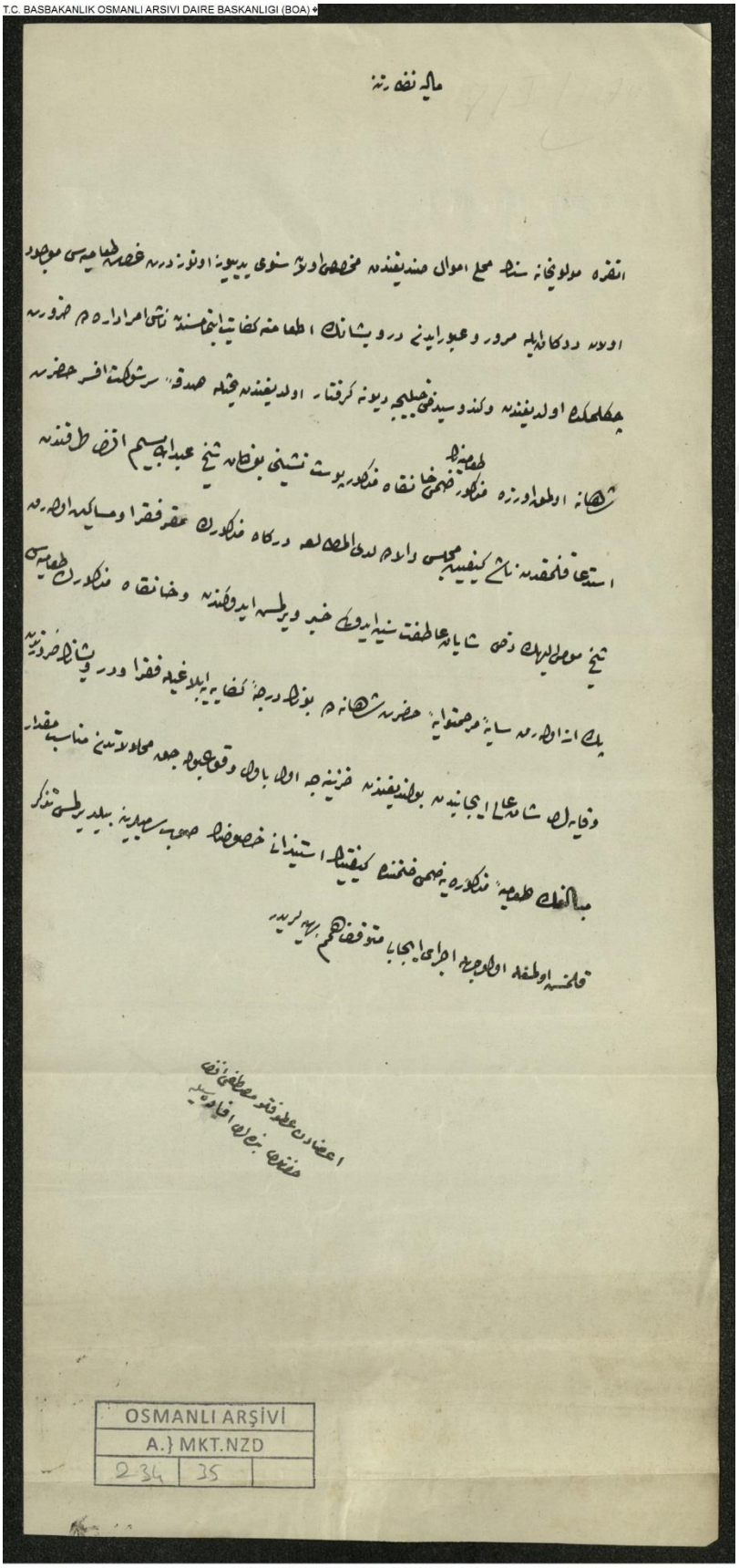
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.NZD
234 35

A.}MKT.NZD.00234.00035.001

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1 Cenâbî Ahmed Paşa Camii.
https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/cenabi-ahmet-pasa-camii-1

Fotoğraf 2 Cenâbî Ahmed Paşa Türbesi. https://islamansiklopedisi.org.tr/cenabi-ahmed-pasa-camii

Fotoğraf 3 Azimî *Türbesi*, Seyfi Başkan. *Ankara Cenâbî Ahmed Paşa Camii,* s. 35.

Fotoğraf 4 Ankara Mevlevîhânesi. http://www.eskiturkiye.net/1428/ankara-mevlevihanesi-1900ler#lg=0&slide=0

Fotoğraf 5 Ankara Mevlevîhânesi. İBB Atatürk Kitaplığı, Sayısal Arşiv ve e-kaynaklar, kartpostal No. 005036.

Fotoğraf 6 Cenâbî Ahmed Paşa Hamamı, Hamit Zübeyir Koşay, *Budun Bilgisi*, s. 23.

